Pitești

Restituiri

Revistă trimestrială de istorie a Centrului Cultural Pitești

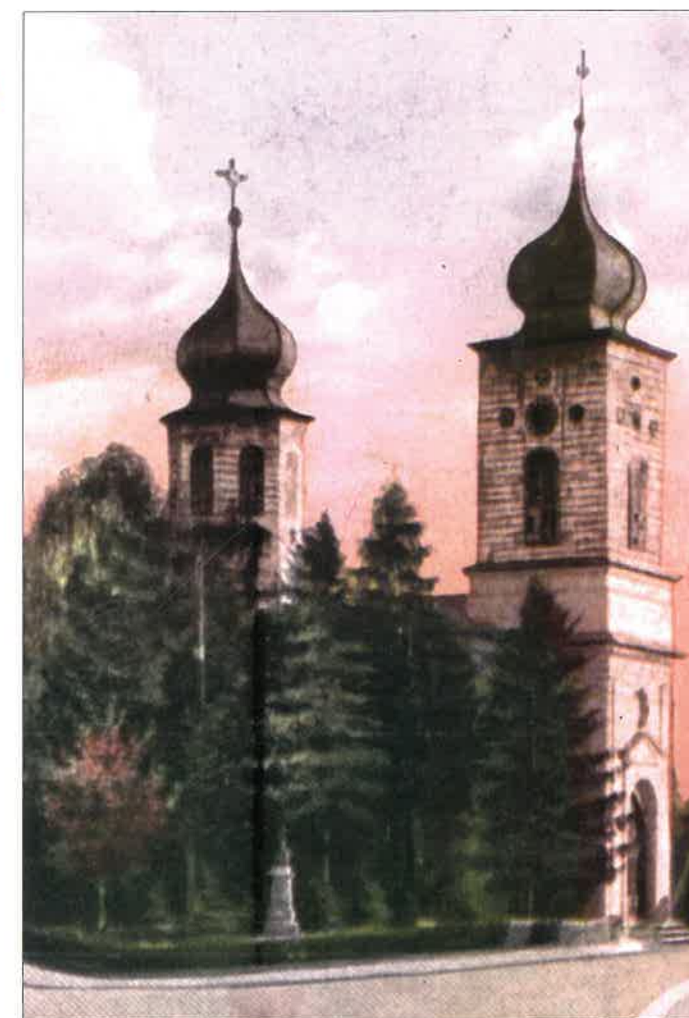
Anul V, Nr. 3 (16)/2007

Serie nouă

BISERICA CU CEAS

Vestigiile unui monument istoric restituite piteștenilor

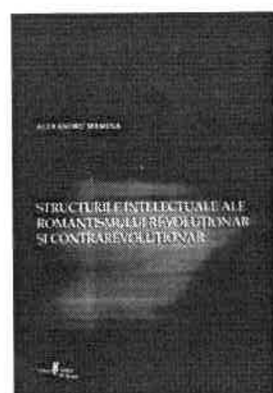

DE LA ALBURNUS MAIOR LA ROȘIA MONTANĂ

- 2000 de ani de istorie ar putea fi aruncați în halde de steril
- Plan de dezvoltare a zonei

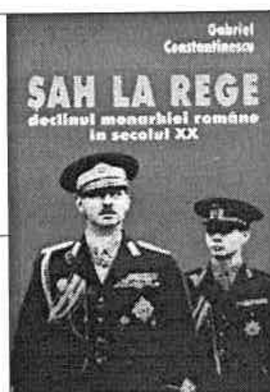

Alexandru Mamina - *Structurile intelectuale ale românismului revoluționar,* Editura Cetatea de Scaun, Târgoșiște, 2007, 245 p.

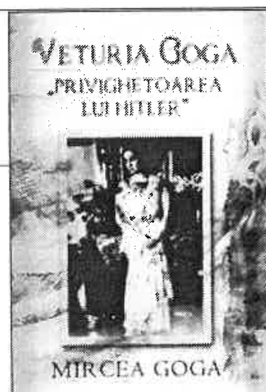

Patrick J. Geary - *Mitul națiunilor – Originile Medievale ale Europei,* Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2007, 230 p.

Gabriel Constantinescu - *Șah la Rege. Declinul monarhiei române în secolul XX,* Editura Christiana, București, 2007, 384 p.

Mircea Goga, Veturia Goga - *Privighetoarea lui Hitler,* Editura RAO, București, 2007, 700 p.

Selecție realizată de Aurelian CHISTOL

Quo vadis Domine?

■ **drd Narcis I. GHERGHINA**

Gândindu-mă la tematica acestui număr al revistei – în speță *„Problema" Roșia Montană* – mi-au venit în minte două clișee: *Dacia Felix* și *No one's land.* Bineînțeles, despărțite, cele două creează o imagine ori incompletă, ori imperfectă. De aceea, mai corect spus ar fi *Dacia Felix ajunsă un no one's land.*

Ei, eu cred că nu ar trebui să ne aprindem prea tare, dintr-un exces de fals patriotism, pe seama acestei sintagme. Nu e nevoie să fac un efort prea mare ca să găsesc cel puțin câteva argumente solide: Delta Dunării – împânzită de case-ciuperci *„a la Pipera",* Parcul Național Retezat – căruia i se pregătește o autostradă care să-l reteze în două, *„afacerea"* gunoiului menajer italian – pe care am fi putut să-l *„găzduim bucuroși"*...

Din nefericire, relele nu se opresc aici!

După ce că avem o agricultură de tip medieval, era necesar să intervenim, în modul cel mai păgubos posibil, și asupra mediului natural brut, capitol la care România stă încă bine raportat la ceea ce se întâmplă în Europa. Și nu numai atât! De ce am fii de acord cu darea (și de pomană!) a aurului românesc?! Soliditatea monedei naționale nu se fondează pe rezervele de baloane de săpun, ci pe tonele de aur pe care țara le are puse la adăpost, în subsolul Băncii Naționale a României.

Că zeci de ani acest tărâm a fost considerat un adevărat muzeu de antropologie al Europei, atât de către americani, cât și de către vest-europeni, n-ar mai trebui să ne mai deranjeze atât de tare, căci astfel rămânând, am putut – până acum – să ne păstrăm specificul național, identitatea noastră ca români și sălbăticia zonelor naturale. Am rămas astfel, fără voia noastră, dar cu concursul nostru, un fel de amazonie europeană, un Eden al celor sătui de civilizație și de jungla de beton și sticlă a metropolelor moderne.

Dar iată că lucrurile par să evolueze, și într-un mod nu tocmai sănătos. Acest, probabil, ultim bastion european de vegetație și sălbăticie autentică, păstrător al unor vestigii cultural-istorice de valoare excepțională, este amenințat de interese meschine, căci bogăția locurilor pare a fi mai mult un blestem, decât o binecuvântare. De fapt, așa au stat lucrurile la noi dintotdeauna...

Însă totul are o limită! Pământul însuși are o limită!

Nu-l provocați și nu-l abandonați în mâini străine, care vor să-l otrăvească, numai datorită dorinței oarbe a unora de a se îmbogății. Domnilor ministeriabili, când oare le veți spune tuturor acelora care vor să profite de pe urma noastră că *„Totul se cumpără, dar nu totul se vinde"*?!?

Ca și cetățeni europeni, suntem pe deplin conștienți de riscurile proiectului exploatării miniere cu cianuri din Munții Apuseni, și răspicat spunem:

SALVAȚI ROȘIA MONTANĂ!

While I was thinking of the topic of this magazine issue "The Problem - Rosia Montana", two clichés came to my mind : *Dacia Felix* and *No One's Land.* Being separated, of course, the two of them create either an incomplete or an imperfect image. That's why it should be more correctly to say: *Dacia Felix has become a No One's Land.* Well, I think that we should not get very excited with an excess of fake patriotism because of this syntagm. There's no need for me to make an effort and find at least two strong arguments: Danube's Delta – full of out-of-nowhere houses like those in Pipera, The Retezat National Park which is going to be divided in half by a highway and *"the business"* of the Italian garbage which we could have *"gladly received"*.

Unfortunately, the bad things don't stop here! It is not enough that we have a Middle Age type of agriculture, but we also had to interfere in the most damaging and brutal way in the environment problem. This is the chapter where Romania is on a higher position than the rest of Europe. And this isn't all. Why should agree with the *"donation"* of the Romanian gold? The power of the national currency is not founded on the soap bubbles reserves, but on the tones of gold which our country has got safely in the basements of The National Bank of Romania.

This land has been considered for thousands of years a real anthropological museum of Europe both by the Americans and the West-European people. And this thing should not bother us too much because, staying like this, we have been able to save our peculiarity, our national identity and the wildness of the natural areas so far. So, without our willingness, but with our help, we are a kind of European Amazone, a Heaven of those who are tired of civilization and of the concrete and glass jungle of the big modern cities.

And the things seem to evolve in a not very healthy way. This probably last European bulwark, full of vegetation and real wildness, this guardian of the very important historical and cultural vestiges (traces) is now threaten by mean interests. The wealth of the places seems to be more a curse than a blessing. As a matter a fact, the things have always been like this for us.

But everything has an end. The Earth itself has an end.

Don't provoke it and don't abandon it on foreign hands that want to poison it, only because of some people's desire of getting rich.

Dear people from the ministers, when are you going to tell those who want to take advantage of us that "*Everything is for buying but not everything is for selling?*"

As European citizens, we are fully aware of the risks of the cyanide mining exploitation project. So we are telling you clearly and loudly:

SAVE ROSIA MONTANA!

DE LA ALBURNUS MAIOR LA ROŞIA MONTANĂ
2000 DE ANI DE ISTORIE AR PUTEA FI ARUNCAŢI ÎN HALDE DE STERIL

■ Constantin Augustus BĂRBULESCU*

În loc de introduce
Recurs la morală

Trăim într-o lume a extremelor, în care cel mai mult contează prezentul. Niciodată istoria şi viaţa nu au fost mai reduse la prezent ca acum. Proverbialul pragmatism american a redus istoria la secvenţe de o descriptivitate agasantă.

Nu cred că vreodată o naţiune a manifestat un mai mare dispreţ faţă de valorile culturale şi istorice, decât noi, după decembrie 1989. Într-adevăr suntem tributari spiritului animalic din noi, căci altfel conştiinţa ne-ar determina să privim către suflet şi să înţelegem că negarea tradiţiilor, distrugerea vestigiilor culturale, înseamnă de fapt negarea propriei noastre existenţe.

Naţionalismul nostru atât de exacerbat este doar unul de *cafenea*, lipsit de consistenţa argumentelor viabile, căci singura probă care ne-ar asigura integrarea în conştiinţa istoriei şi culturii universale se prăbuşeşte în faţa mercantilismului unora.

Aurul - Roşiei Montana - nu este cu nimic mai valoros decât vestigiile arheologice romane, unice în lume. Un tezaur pentru care au pledat, în zadar, iluştri oameni de ştiinţă din întreaga lume. Cu toate acestea, autorităţile române sfidează conştiinţa în favoarea lichelelor şi a celor care văd doar aurul ca sursă de îmbogăţire.

Mă simt mult prea mic şi neînsemnat pentru un război atât de mare, doar dacă aş enumera personalităţile care au încercat începând cu 2001 să sensibilizeze autorităţile pentru oprirea celebrului, de acum, proiect Gabriel Resources, ar trebui să înţeleg că încercarea de astăzi este lipsită de substanţă şi eficienţă. Nu aştept nici o minune, sper însă că aceste rânduri vor fi citite de cât mai mulţi, pentru că tocmai ei sunt indiferenţi faţă de cultură, preferând acesteia distracţiile *ieftine*. Mulţumim pe această cale tuturor guvernelor de după 1989, care au transformat sistemul de învăţământ într-o enormă *gaură neagră*.

Puncte de vedere... cu greutate

"Vestigiile de la Roşia Montana sunt o parte excepţională a moştenirii culturale a omenirii. Distrugerea lor va genera un mare scandal internaţional" - Prof. dr. doc. GEZA ALFÖLDY, profesor de istorie antica la Universitatea Heidelberg.

Transformarea regatului Daciei în provincie a Imperiului Roman, în urma războaielor din anii 101-102 şi 105-106 a condus la organizarea administrativă a teritoriului cucerit aşa cum reiese dintr-o diplomă militară din 11 august 106.

Statutul noului teritoriu cucerit a fost stabilit conform preceptelor romane, provincie imperială de rang consular, ceea ce presupunea că se afla sub directa conducere a împăratului şi totodată pe teritoriul ei staţionau cel puţin două legiuni. Guvernatorul era numit direct de împărat fiind obligatoriu un *legatus Augusti pro praetore* de rang consular.

Odată cu instaurarea stăpânirii romane au luat fiinţă şi organisme specifice, între acestea numărându-se şi sistemul de exploatare a minereurilor feroase, a sării şi pietrei.

Fostul regat al Daciei beneficiase de un sistem asemănător de axploatartea a aurului, probabil şi al sării, încă din secolul I a. Hr., acest monopol aparţinând regilor daci.

Ţinutul minier din Dacia se afla în *patrimonium caesaris* -- patrimoniul împăratului, fiind administrat direct de către un trimis al acestuia, *procurator aurariarum*, libert, ulterior aparţinând ordinului cavalerilor, sediul central al administraţiei romane a minelor din provincia Dacia aflându-se la Ampelum (Zlatna).

"Carnicul este Olimpul vestigiilor romane din Apuseni" – prof. univ. dr. Mircea Radu Babeş; Universitatea din Bucureşti, cercetător principal I al Institutului de Arheologie al Academiei Române.

Alburnus Maior – Roşia Montană, a reprezentat principalul centru al exploatărilor aurifere din Dacia romană, astăzi fiind considerată printre puţinele zone de interes arheologic mondial, care păstrează aproape intacte instalaţii de extracţie a aurului, galerii romane, monumente arhitecturale şi vestigii funerare unice.

Localitatea – Alburnus Maior – este situată în inima Transilvaniei şi a Munţilor Apuseni, fiind un toponim de origine dacică, cunoscut din surse epigrafie şi arheologice locale. Comuna **Roşia Montană** este localizată geografic în **Munţii Apuseni**, la o distanta de 135 km de Cluj-Napoca, la 100 km de Turda, la 81 km de Alba-Iulia.

Aşezările civile antice se întindeau la vest de actuala localitate Roşia Montană, pe malul stâng al Văii Roşii, pe

o suprafaţa de peste 1600 ha, care includ văile Roşia Montană şi Corna. Astăzi ambele văi sunt locuite: 2150 de oameni din 740 de ferme şi 138 de apartamente, vor fi strămutaţi involuntar. 10 biserici şi 5 cimitire, 41 de case de patrimoniu, galerii romane si vestigii arheologice unice vor fi distruse, prin proiectul de exploatarea a aurului.

Primele descoperiri importante datează din secolul al XIX-lea, când la exploatarea Ecaterina-Monuleşti au fost identificate primele *tăbliţe cerate*, astăzi în număr de 25. Tăbliţele cerate reprezintă o sursă importantă de informare şi cercetare a vieţii cotidiene din Dacia romană, dar şi asupra dreptului roman, acestea conţinând date ale unor contracte de vânzare-cumpărare, închiriere, liste de cheltuieli şi dări ale unor asociaţii sau indivizi, care au lucrat aici.

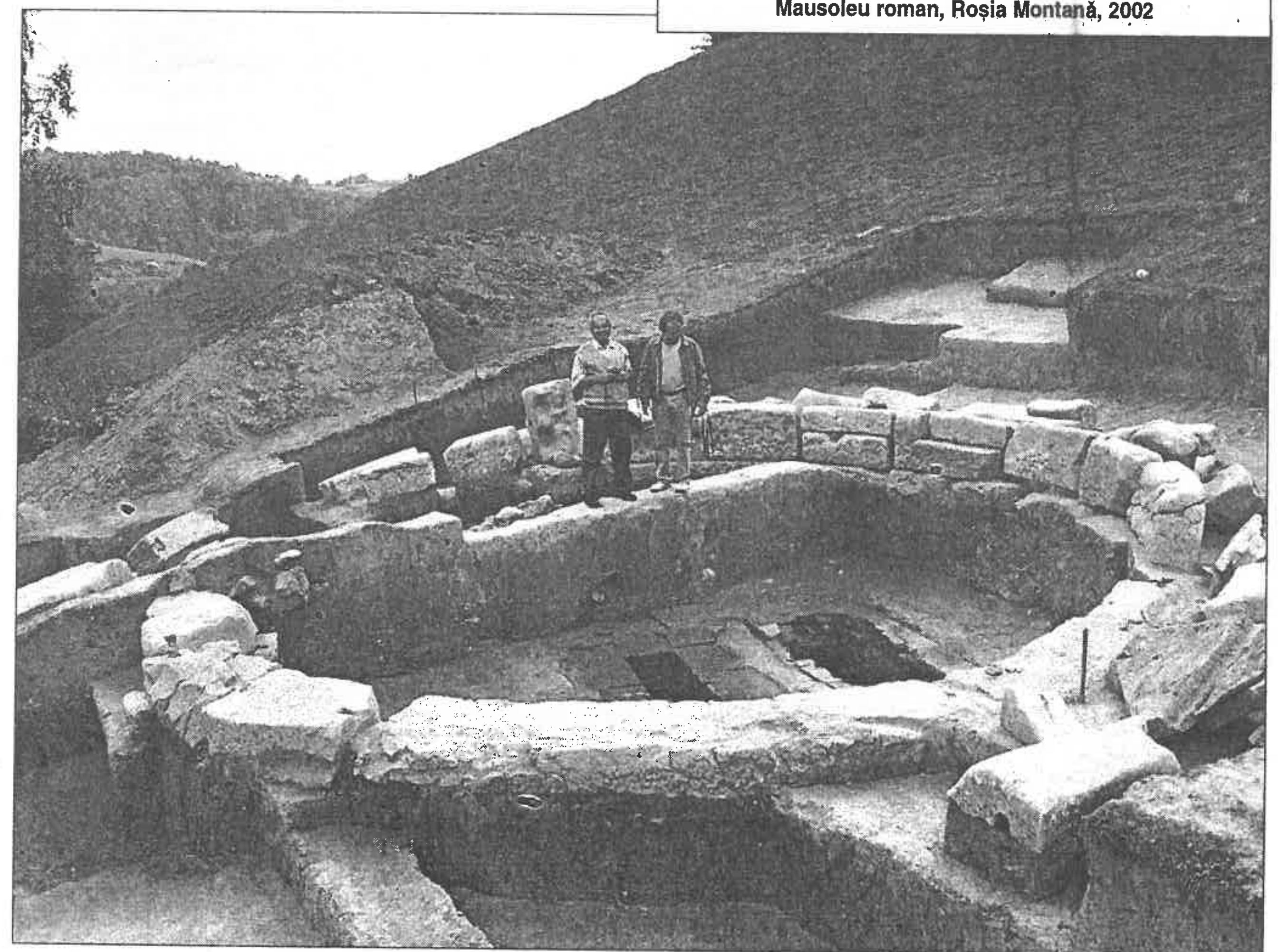
Pentru exploatarea minelor de aur din Dacia, au fost colonizaţi în zona Apusenilor mineri dalmaţi, care vor întemeia alături de autohtoni o serie de vici şi castella, care gravitau sau erau înglobate în aşezarea de la Alburnus Maior. Datorită tăbliţelor cerate sunt cunoscute denumirile acesto vici şi castella: Artum, Cartum, Pirustarum, Baridustorum etc. Statutul juridic al acestora este de aşezări rurale, chiar dacă elementele de urbanism sunt prezente, în cazul acelor castella avem de-a face cu aşezări miniere ale populaţiei illire, conduse de către un *princeps*. Tot aici se afla şi o *statio*, post cu caracter militar de supraveghere şi control, serviciu de poştă şi vamă.

Exploatarea aurului în antichitatea romană se realiza prin mai multe metode; în ceea ce priveşte situaţia de la Alburnus Maior, cercetările arheologice au evidenţiat existenţa unor puţuri – *putea, putei* – şi a galeriilor – *cuniculi*. Galeriile încadrate cronologic secolelor II-III p. Hr., sunt unice în lume alături de cele din Spania, ajungând la o adâncime de peste 160 m, adevărate monumente ale civilizaţiei romane, cu o lungime de peste 400 m. La ceste galerii se adaugă exploataţia romană de suprafaţă.

"La Roşia Montana există cea mai mare concentrare de relicve antice din Europa" - Prof. dr. Ioan Piso, Universitatea din Cluj-Napoca, directorul Muzeului de Istorie din Cluj-Napoca.

Aşa cum reiese din rapoartele arheologice de după anul 2000, cercetările din zona Roşia Montană au condus la rezultate spectaculoase între care monumentul funerar

Mausoleu roman, Roşia Montană, 2002

circular, unic în lumea romană datorită elementelor de ritual, dar și cele peste 1000 de complexe funerare investigate până în anul 2005, la care se adaugă campaniile din ultimii doi ani. Totodată au mai fost cercetate sau identificate în campanile din anii 2001-2004 o serie de așezări romane, arii cu caracter sacru, cu peste 40 de altare votive, șapte necropole de incinerație la Hop-Găuri, Valea Nanului, Carpeni, Tăul Cornei, Tarina, Jig-Piciorag și Pârâul Porcului, la care se adaugă alți 3 km de galerii romane și 5 km de galerii din evul mediu. Una dintre descoperirile recente a pus în evidență existența unei roți hidraulice, datând din secolul II p. Hr.; aceasta se găsește la circa 30 m sub nivelul văii, în sectorul Păru-Carpeni și face parte dintr-un sistem extins de scoatere a apei din galeriile romane.

Cercetările de la Roșia Montană vor continua. Important ar fi ca tezaurul cultural de acolo să rămână generațiilor viitoare, vorbind despre o Românie cu adevărat civilizată.

Aurul atât de dorit de către unii dintre compatrioții noștri ar putea conduce la distrugerea mediului natural, iar viitorul sună din ce în ce mai sumbru pentru umanitate. Îmi este greu să cred că se va schimba ceva în politica culturală și ecologică a statului român în următorii ani, atâta timp cât încă mai vorbim de generații frustrate după avere și lipsite de simțul răspunderii.

Roșia Montană nu aparține doar românilor, ea este parte integrantă a tezaurului cultural universal, care permite Românilor să se simtă ca fiind cu adevărat *oameni* și de ce nu *europeni*.

Stoparea proiectului aurifer de la Roșia Montană ar demonstra că și noi facem parte din națiunile civilizate ale Europei și lumii și poate vom fi priviți altfel atunci când mergem în marile orașe ale occidentului.

Vestigiile de la Alburnus Maior – Roșia Montană reprezintă adevăratul tezaur cultural cu care România încearcă să pătrundă în circuitul marilor civilizații ale lumii. O zonă considerată de către mai toții oamenii de cultură din Europa, un adevărat centru sacru, unicat.

Galeriile romane unice în lume vin să completeze un spațiu natural excepțional, care astăzi riscă să fie distrus datorită lăcomiei unora, dar și ignoranței noastre.

Cercetările arheologice din ultimii 7 ani au relevat cea mai mare concentrare de relicve antice din Europa, cum afirma si profesorul Ioan Piso.

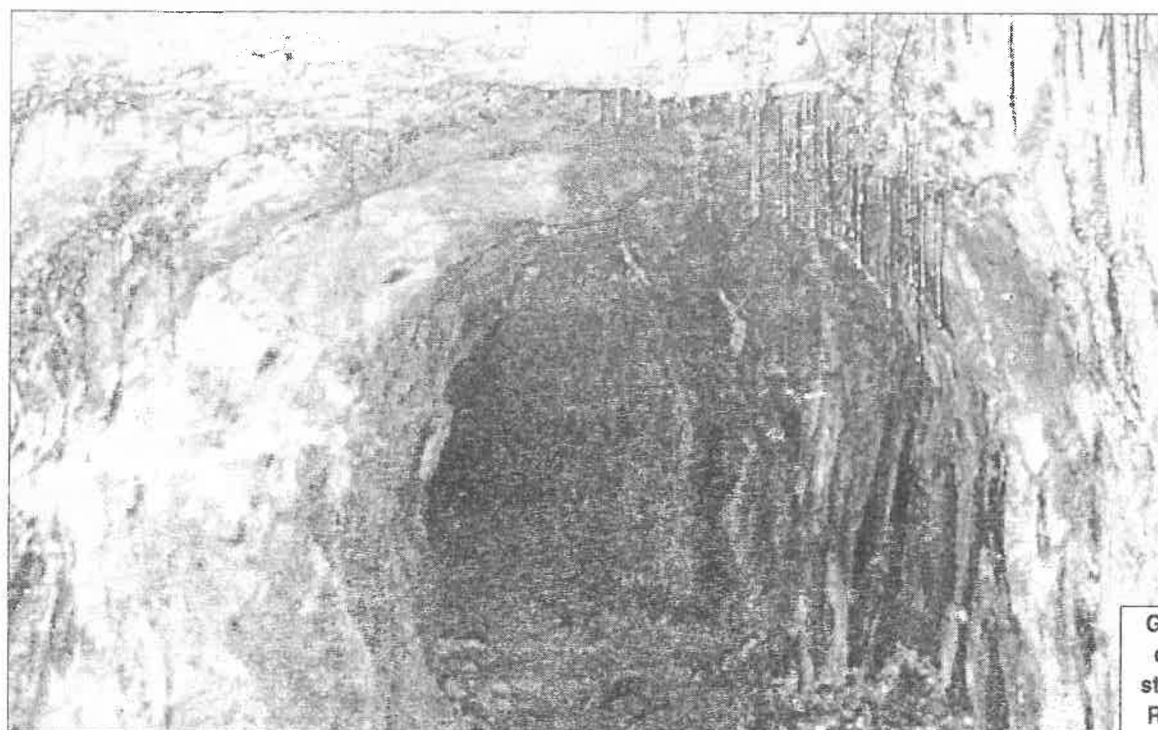
* Asist. univ. drd. Universitatea Pitești, Facultatea de Științe Socio-Umane, Catedra de Istorie Antică

From The Alburnus Maior to Rosia Montana

The vestiges (traces) from Alburnus Maior or Rosia Montana are the real cultural treasure that can help Romania get into the circuit of the great civilizations of the world. It is an area considered by the most culture people from Europe a real sacred unique centre.

The Roman galleries, unique in the world come to complete the extraordinary, natural area which today risks to be destroyed by the greed of some people and also by our ignorance.

The archaeological researches from the last seven years have revealed here the greatest concentration of antique relics from Europe, as Professor Ioan Piso said.

Galerie romană cu perdele de stalactite, Orlea, Roșia Montană

PLAN DE DEZVOLTARE A ZONEI ROȘIA MONTANĂ

- SCHIȚĂ -

■ Liciniu-Alexandru KOVÁCS*

Obiective: integrarea localității Roșia Montană și a monumentului natural de bazalt de la Detunata în circuitul turistic intern și internațional.

Argumente: așa cum alte țări precum Suedia (minele de argint de la Sala) se mândresc cu tradiția ***multiseculară*** a mineritului și Roșia Montană poate demara acțiuni concrete în a-și face cunoscută tradiția ***multimilenară*** în extracția aurului. În paralel, un monument natural unic în Europa – Detunata – trebuie scos din izolare și valorificat în circuitul turistic.

Factori interni:

* necesitatea de a ieși din apatia și *„necazurile"* tranziției spre economia de piață;

* declararea turismului ca una dintre prioritățile economiei naționale;

* perspectiva aderării României la Uniunea Europeană.

Factori externi:

* interesul pentru inedit al turiștilor din străinătate;

* interesul pentru studiul metodelor clasice de minerit al cadrelor didactice și al studenților din câteva renumite universități europene;

* existența mai multor surse de finanțare de la Uniunea Europeană.

Mijloace:

1. Finalizarea reamenajării Muzeului Mineritului din actualul sediu al Exploatării Miniere Roșia Montană

* constituirea unui mic magazin care va comercializa produse specifice, așa cum se va vedea în cele de mai jos;

* alcătuirea unui film documentar (comentat în limba română și tradus în limba engleză) cu Roșia Montană și aspecte ale mineritului în zonă care să fie prezentat grupurilor de turiști într-o sală special amenajată în incinta muzeului;

* multiplicarea filmului pe casete video și DVD și comercializarea lui în magazin;

* inițierea unui *„punct de lucru"* în care o persoană (îmbrăcată ca în pozele lui Bazil Roman) alege aurul cu șaitrocul – aurul obținut va fi într-un ambalaj special conceput și vândut la un preț (mult) mai mare față de cel de referință al BNR;

* întocmirea unor pliante color profesionale cu explicații în mai multe limbi referitoare la exponatele din muzeu;

* întocmirea unor albume de fotografii (cu respectarea drepturilor de autor) și comercializarea lor la magazin. Surse: pozele lui Bazil Roman, fototeca Aurel Sîntimbrean, alte persoane dispuse să ofere astfel de materiale;

* încurajarea producției de materiale de artizanat – machete de șteampuri, șaitroace, hurci, ciubere etc. și comercializarea lor la magazin;

* întocmirea unei sigle speciale sau/și a unui sigiliu care să fie pe toate produsele comercializate;

* punerea la punct a ofertei florilor de mină;

* întocmirea de panouri publicitare rutiere și plasarea lor la intrarea în orașele Câmpeni și Abrud;

* întocmirea de panouri publicitare detaliate și plasarea lor la Gura Roșiei și în fața Exploatării Miniere Roșia Montană;

* întocmirea unui *site* Internet dedicat (gen *http://www.rosia_montana.ro*);

* întocmirea unui material publicitar și răspândirea lui la agențiile de turism din țară și străinătate;

* demararea de acțiuni publicitare media (publicații locale și centrale, radio, TV);

* încurajarea serviciilor tip restaurant cu specific local în unități private și amenajarea lor în taverne sau pivnițe de dimensiunea celei care o are dl. Ionel Brătianu (lângă Clubul Minerul).

În altă ordine de idei, ar fi de preferat conservarea zonei din partea de sus a localității (*„târg"*) unde se poate demara o ofertă pentru locuri de filmare, așa cum a fost cazul *„Nunții de piatră"*. În acest perimetru pot apărea magazine cu produse de artizanat, unități de cazare și unități specializate în servicii turistice. Lacurile din apropiere (Tăul Tarinii, Tăul Brazilor, Tăul Aghel și Tăul cel Mare) ar putea constitui locuri suplimentare de agrement.

2. Construirea unei cabane la monumentul natural de bazalt de la Detunata, așa cum a fost până cu puțin după de cel de-al doilea război mondial (între timp cabana a fost mistuită într-un incendiu).

* cabana va avea o structură modulară flexibilă și va oferi condiții de cazare și masă cu specific local;

* se va iniția un parteneriat între proprietarul cabanei și Facultatea de Business a Universității *„Babeș-Bolyai"* din

Cluj-Napoca – contra cazare și masă, studenții secției de Managementul Afacerilor în Industria Hotelieră fac stagii de practică;

* vor trebui amenajate drumurile de acces dinspre Bucium (traseu care se va parcurge pe jos) și o ramificație din drumul Abrud - Combinatul Roșia Poieni - Mușca (traseu cu acces auto);

* amenajarea unei parcări auto la o distanța de cel puțin 500 m de monument;

* amenajarea și securizarea traseelor de vizitare a monumentului;

* constituirea unui site internet dedicat gen *http://www. detunata.ro*;

* atragerea crescătorilor de vite în a vinde laptele la o unitate prelucrătoare din apropierea cabanei – laptele proaspăt nevalorificat la turiști se va transforma în produse derivate și se va desface pe piețe locale sau în orașe mari;

* dacă zăpada se dovedește a fi persistentă pe timpul iernii, se poate iniția și o pârtie de schi cu toate dotările necesare.

În contextul integrării în circuitul turistic se poate demara (mai greu, dar nu imposibil) un program în care turiștii care vizitează stațiunea Felix (Oradea) să participe și la vizitarea următoarelor obiective: Peștera Urșilor, Izvorul cu intermitență de la Izbuc, Arieșeni, Scărișoara, Cetățile Ponorului și împrejurimi, Muzeul Mineritului, vestigiile daco-romane din masivul Câlnic (versanții dinspre Roșia Montană și Corna), Detunata, masivul Vulcan-Buceș, Muzeul Aurului din Brad, Cetatea Romană din Alba Iulia, Cetatea din Deva și alte obiective identificate de către specialiștii în turism.

Pentru a întregi peisajul de epocă, se poate lua în considerare punerea în funcțiune a tronsonului de cale ferată îngustă între Abrud și Câmpeni – locomotivă cu abur și vagoane de la începutul secolului (a fost în studiu până acum câțiva ani la depoul Turda).

În contextul acestor propuneri sunt de reținut următoarele: ar fi păcat să se exploateze tot zăcământul de aur și argint de la Roșia Montană în numai 11 ani, așa cum rezultă în urma studiului de fezabilitate a firmei EuroGold și epuizarea lui la finele acestei perioade. Și aceasta cel puțin din câteva motive:

* farmecul aparte al localității ar avea de suferit prin dispariția masivului Câlnic;

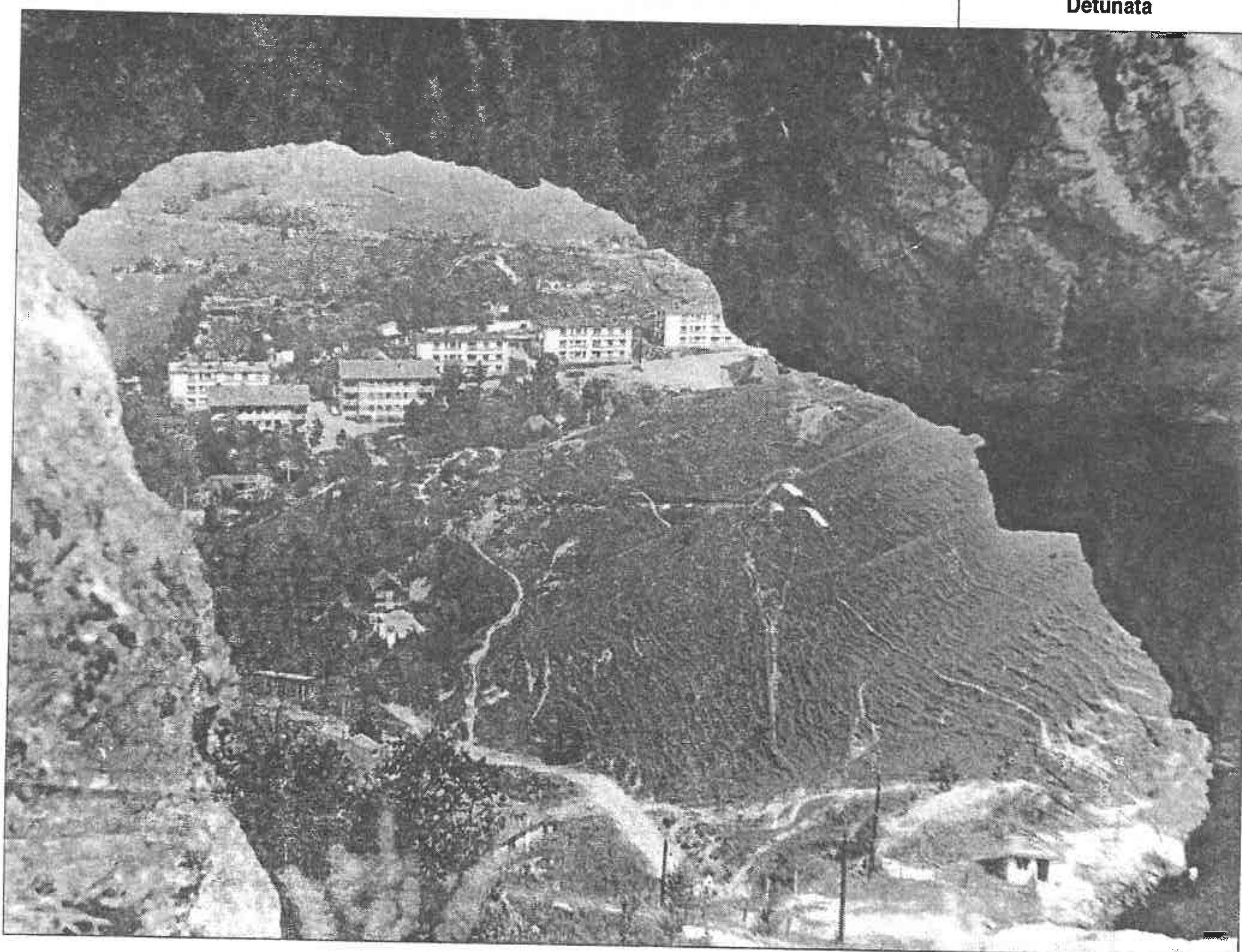
* interesul turistic într-un loc mutilat geografic ar scădea dramatic;

* în cazul exploatării de anvergură s-ar găsi tot felul de *"scuze"* pentru distrugerea definitivă a vestigiilor daco-romane;

* exploatarea turistică se poate întinde pe un orizont nedefinit de timp.

Lista de mai sus ar putea continua... Din cele câteva motive, dar nu numai, se crede că mult mai bine ar fi continuarea exploatării de la suprafață doar în masivul Cetate, care și așa este aproape complet distrus. De asemenea, o exploatare de la suprafață ar putea fi demarată în masivul Orlea. În schimb, în zona Jig Văidoaia și în masivul Câlnic, exploatarea să se facă doar în subteran cu conservarea vestigiilor care altor popoare le-ar fi infinit mai prețioase.

Detunata

Aspecte financiare:

Pentru îndeplinirea obiectivelor, fondurile se vor constitui astfel:

* fondul de dezvoltare al Exploatării Mineiere Roșia Montană;
* fondul de dezvoltare al firmei EuroGold Co.;
* fonduri de la Agenția Națională de Dezvoltare regională (ANDR);
* fonduri de la Uniunea Europeană;
* fonduri ale primăriilor locale;
* emisiuni ale titlurilor de valoare;
* fonduri private.

Note:

* pentru demararea proiectelor este necesară colaborarea cu autoritățile administrative locale și centrale în vederea îmbunătățirii infrastructurii;

* fiind conceput *„la repezeală"*, această schița de plan *„suportă"* îmbunătățiri.

IMPORTANT:

Fiecare punct al acestor propuneri ar putea constitui baza unui plan de afaceri care poate fi întocmit de către studenții Facultății de Business (specializarea Asistență Managerială) ai Universității "*Babeș-Bolyai*" din Cluj-Napoca.

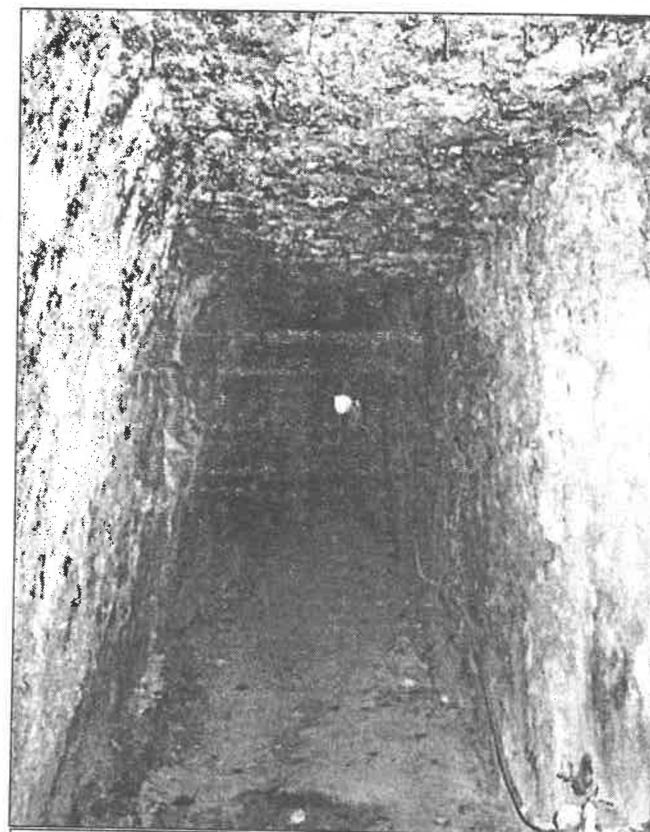
Întocmit
21.08.2001

*
* *

N.r.: De la conceperea acestui plan de punere în valoare a zonei și până în prezent, după știința noastră, au fost făcuți pași în următoarele direcții:

- promovarea imaginii Roșiei Montane prin intermediul internetului;

- lansarea unei campanii sistematice în vederea salvării mediului natural, vestigiilor istorice și a minereului aurifer din zona Roșia Montană;

Galerie romană deschisă vizitatorilor - Orlea Roșia Montană

- demararea lucrărilor de descărcare arheologica, însă pe o suprafață foarte mică raportată la acoperirea istorică a regiunii.

* Lect. univ. dr., Universitatea *„Babeș Bolyai"*, Cluj-Napoca, Facultatea de Business

The Developing Plan of the Rosia Montana Area

This plan has as objective the integration of Rosia Montana city and the basalt natural monument from Detunata in the intern and international touristic circuit. One of the main arguments for this is the examples offered by the foreigners. We have the case of Sweden (the silver mines from Sala) which is proud of its multimillenary mining tradition. Rosia Montana could also start real actions to make famous the multimillenary gold extract tradition.

Simultaneously, the natural monument, unique in Europe – Detunata - has to be pulled out of isolation and turned to account in the touristic circuit. Among the means of achieving this project, we can mention the ending of the re-arrangement of the Mining Museum from its present location, Rosia Montana Mining Exploitation and the building of a chalet at the basalt natural monument from Detunata as it used to be after the Second World War.

DEEP PLAY: ALIEN, LYSISTRATA AND THE BALINESE COCKFIGHT TOWARD A CULTURAL AND HISTORICAL HERMENEUTICS

■ **Laurentiu RISTACHE***

"Without symbolism there could be no culture"
Mary LeCron Foster, p. 366

"*Performance anthropology*", a term (or discipline) coined by Victor Turner, studies different types of cultural performances such as carnival, ritual, theatre and poetry, which are considered by the author to be "*an essential part of the anthropology of experience and an explanation of life itself*"[1]. From Hollywood to Bali and classical Athens, the present paper will focus on the way symbolic discourse is engaged into a "deep" social commentary developed by a particular community in times of crisis, and subsequently how meaning is expressed and conveyed on the theatrical stage by an artist to the broader audience.

One of the most important concepts analyzed by Turner is that of *social drama*, with its four phases: breach, crisis, redress and either reintegration or recognition of schism, believed to be in direct relation to different genres of cultural performance and translated into *stage drama* by socially positioned actors: "*The stage drama, when it is meant to do more then entertain - though entertainment is always one of its vital aims - is a meta-commentary, explicit or implicit, witting or unwitting, on the major social dramas of its social context*"[2]. Clifford Geertz alongside Victor Turner cited above, was perhaps one of the first anthropologists who considered that theatre is a sort of metaphorical commentary defining it as "*a story a group tells itself about itself*", a reading of its experience and an interpretive reenactment of it as well. Much like Freud's theory of patent and latent meaning, Turner envisaged a relation between social drama and stage drama as one of interdependence emphasizing also two ways of looking at an event: from the manifest, visible realm and from the latent, hidden or unconscious[3].

Aristophanes' *Lysistrata* was written and staged for the festival of Lenaia (February-march 411 B.C.), just a couple of weeks after the oligarchic coup d'etat of 411 B.C took place[4]. Twenty years after the start of the Peloponnesian war against Sparta and its allies, Athens was almost bankrupt and increasingly isolated especially after Persia decided to join sides with the former. At home, democratic rule had sporadically been questioned after Athens found its armada destroyed in the Sicilian maritime disaster four years back, but now with most of the active citizen body being on the newly refurbished fleet stationed at Samos, an oligarchic conspiracy easily led to the overthrow of democracy. The regime of the Four Hundred that followed justified its existence on the urgent need to ratify the peace with both Persia and Sparta, alleging that only a new oligarchic form of government could be trusted and approved by them. Legitimacy later came from invoking the constitution of the ancestors that recalled old constitutions elaborated by Solon and Dracon[5]. But the oligarchic regime was entirely based on terror and deceit: in an attempt to avoid a backlash from those abroad, while sending envoys to negotiate peace with the Spartans stationed at Deceleia, just outside the city walls, the

oligarchs sent others to Samos to convince those stationed there that the new regime resembled very much the democratic one, and actually comprised five thousand citizens[6].

Apparently, *Lysistrata* (the name meant in Greek "*Disbander of Armies*") was about a different kind of civil war, a sex-strike of the disenchanted women with international proportions, one that rapidly degenerated into a war of sexes. The conspiracy is set in motion by the Athenian Lysistrata, its main aim being the conquest of the Acropolis were the treasury was located, followed by immediate peace with Sparta. Helped by Kalonike[7], she gathers women from all over Greece in a panhellenic coalition designed to successfully launch a swift sexual uprising against their husbands; but Lampito, whose name epitomized Spartan royalty, will have become by then one her staunchest allies, one that without the entire project would have had no chance[8].

Product of the most misogynistic European society ever, I doubt that *Lysistrata* really was the extraordinary ancient "*girl power*" statement portrayed by some feminists today, I rather believe that she was intended as a potent symbol representing the Athenian aristocrat, clever, deceiving, cunning, much like the cock in Bali symbolically expresses an extension of its owner's physical and social body. Clifford Geertz's path-breaking essay on the Balinese cockfight directed us to see the battle as a metaphorical commentary on the nature of the Balinese village society. He says that one way of looking at this event is to treat it simply as a match between two fighting cocks and to compare it with a western sporting entertainment. But the matter is clearly not as simple as it may looks. Geertz suggests that the fight is only at a superficial level one between cocks, actually representing at a symbolic level a display of status in a form of a battle between their owners[9]. All animals in Bali are considered to be polluting and normally people are avoiding any physical contact with them and even avoid speaking about them. However the fighting cock enjoys a different and privileged existence: it is often pampered, perfumed, specially fed, extravagantly housed and exercised. It seems then that the cock is not regarded by the Balinese as belonging to the animal world at all. Although they do not confer human characteristics to the cock (as animal) "*the deep psychological identification of Balinese men with their cocks is unmistakable*"[10]. Significantly the word "*cock*" has the same double meaning for the Balinese as it has in colloquial English but this is only one of the reasons why Geertz considers it to represent an "**ambulant penis**". The interpretation that he arrives at is that this battle is a metaphorical contest between men: they are fighting each other with their cocks. The deeper the play gets *"the closer the identification of cock and man"*. It is a double meaning that clearly suggests an identity between the man and his bird, although for the Balinese the bird symbolizes the man's social self, their social order, abstract hatred, demonic power etc. rather than his sexuality. In conclusion, "*the cockfight is a metaphorical commentary on the social life of the Balinese village. It is a sense of their society which the Balinese themselves make*"[11]. It is a meta-social commentary; "*its function is interpretive: it is a Balinese reading of a Balinese experience, a story they tell themselves about themselves*"[12]. As *"symbolic animals"* we all have this basic need to symbolize because "*the symbol-making function is one of man's primary activities, like eating, looking, or moving about. It is the fundamental process of (our) mind and goes on all the time*"[13] helping us to survive and adapt to a particular social environment.

The structural analysis conducted by Nicole Loraux on *Lysistrata* identified a multiple sets of binary oppositions: those between Aphrodite Peitho and Athena Polias (love and persuasion versus purity and power), *oikos* and *polis* (home-interior and city-exterior), agora and acropolis (lower and upper city); these were designed to answer the question: why did the women occupied the Acropolis, the most sacred and pure space? As I am eager to "*look over their shoulders*" by providing an emic description about what would those oppositions have meant to an Athenian citizen in 411 B.C., my inquiry will have to yield different conclusions[14]. This is because I totally subscribe here to Geertz's opinion that an analysis of culture should "*not (be) an experimental science in search of law but an interpretive one in search of meaning*"[15]. He thinks that culture is expressed by the external symbols that a society uses rather than being locked inside people's heads. Theatre is for Stanislavsky the place where stage drama translated into social drama creates the *subtext*, defined as "*something that is not explicitly said in the dramatic text but emerges from the way it is interpreted by the actor (...); a psychological tool (used) to tell about the character's inner state, creating a significant discrepancy between what is said in the text and what is shown on stage*"[16].

Lysistrata exhibits a double conflict of desire, sexual and political, beneath the explicit sexual war laying the latent conflict, the political one: marching against their women's tyrannical government, the elders accuse them of wishing to restore Hippias' ancient tyranny[17]. Veterans of the democracy's long battles against tyrants and Persians, the chorus of old men is opposed to that of old women, who proud themselves with lifelong service in the city's most prestigious religious institutions and are often associated by the poet with tyranny and with *Hippios/hippos*, a term used to designate the aristocrats. Giving her speech in front of the Eclessia, the wellborn woman who was in her youth an Arrephoros for Athena Polias and a Grinder for Artemis[18], consciously draws a social barrier

between herself and the poorly dressed rabble, one intended to provide a subtextual or "*deep*" poetic projection of the oligarchic discourse of power[19].

"Men Chorus: I think I smell much bigger trouble in this
A definite whiff of Hippias' tyranny!
I'm terrified that certain men from Sparta
have gathered at the house of Cleisthenes
and scheme to stir up our godforsaken women
to seize the treasury and my jury pay,
my very livelihood"[20].

A plot maneuvered by Sparta says Aristophanes, for in the eyes of the elders the wicked conquest of Acropolis was reminiscent to that of 508 B.C., when king Cleomenes and the Athenian aristocrats occupied this sacred place in order to consolidate an oligarchic regime[21]. The women's illegitimate power had then, and by the time it will have been enforced will do so again, awful consequences for the people, since it threatened not only democratic rule but also their jury pay, their "*very livelihood*". Since Cleisthenes, father of the Athenian democratic constitution, a love-hate relationship resided between the two parties. Even in Pericle's golden age, the aristocrats outnumbered by their democratic counterparts continued to play an important role in the Athenian society. Although the decisions were now taken by the *Ecclesia* and most of the magistrates were drawn from the demos, the upper-

classes retained leading public offices as Pseudo-Xenophon explains: *"Then there are the offices of benefit to the whole people when well conducted, but which in the opposite case mean a danger; these offices the people do not feel inclined to be admitted to at all. Thus, for instance, they do not think that lot drawing ought to be a qualification for the superior posts by sea and by land as strategus and as hipparch. For the people acknowledge that it is more useful for themselves not to hold these offices, but to leave them to the best qualified men. But all the offices where it is a question of receiving fees and or deriving personal advantage, those the people try to be admitted to"*[22]. The paradigm of the weaving woman in *Lysistrata* I would not therefore necessarily or primarily consider it to represent a true picture of the woman's economic status in ancient Greek society[23], rather a political statement, a metaphor of the aristocrat's rights and duties: s/he must dress the body/ provide funds for the city (and war) and be a good wife/citizen. Her/his refusal to do so, leads to civil disobedience and confrontation, the aim being a reversal of roles in society, one directed at obscuring through a veil democracy and imposing a gynaecratic government[24]. The coat which Lysistrata offers to weave for and dress the demos, is only in exchange for his obedience as she makes it very clear to the *probulos* sent to investigate the matter[25]. In a spiraling symbolic register of dress code and public behavior, Aristophanes' antithesis between the Persian slippers and the trophy in Tetrapolis dramatically visualizes on stage not only vital Persian support for the new regime to work, and so the subsequent negotiations undergone by Alcibiades and Tissapherness, but also Kinesias' feebleness when confronted with sexual or monetary incentives, one that would have been enough to make the oligarchic government internally secure. On the home front, Lysistrata gains an indispensable help from the voluptuous Myrrhine, thoroughly instructed by the former to lure her husband but under no circumstance to give in[26]. In a close union with Aphrodite Peitho she was provided with the *"perfect weapon"* capable of subduing any man; following Detienne's etymological and anthropological reflections her name used to signify little Myrtle, a plant dedicated to Aphrodite which had among many other erotic consonances that of designating the clitoris or the vagina[27]. Aristophanes' symbolic penis, the "*sword in a myrtle branch*" while connoting sexual penetration of women, when associated with Aristogiton, "*the freedom fighter*", symbolizes the people's will of keeping control over the decision making process by rejecting any aristocratic form of government:

"Men's Leader: (...) *And to top it off they're trying to make*
peace between us and the men of Sparta who are no more
trustworthy than a starving wolf. Actually, this plot they
weave against, us, gentlemen, aims at tyranny! Well, they'll
never tyrannize over me: from now on I'll be on my guard,
I'll «carry my sword in a myrtle branch» and go to market
fully armed right up beside Aristogiton"[28].

Employing all available methods of seduction Myrrhine could be regarded at an immediate level of interpretation as an alter ego of Lysistrata/ Lysimache especially when associated with the first priestess of Athena Nike who bear the same name. On the other side, her victorious persuasiveness, analogous to Peisander's speech held in the Assembly just weeks before the revolution took place, could have determined Aristophanes to bestow on to her more than just religious or erotic attributes. Thucydides himself portrays Peisander as the perfect demagogue, able to persuade the demos through oratorical constructions not only that the next assembly should be convened about 2 km outside the city's wall, at Colonus, thus restricting participation only for those who could afford a military equipment, but also to appoint a number of ten people charged with framing a new constitution to replace the democratic one: "*It was at this crisis that Peisander and his colleagues arrived and immediately applied themselves to the work that still remained to be done. First they called the popular assembly together and proposed a resolution that ten men should be chosen as commissioners, with full powers, for the drafting of the laws, and that these ten men, after drafting such laws, should bring before the assembly on an appointed day a proposal embodying provisions for the best administration of the state. In the second place, when the day came they convened the assembly at Colonus, which is a precinct sacred to Poseidon lying at a distance of about ten stadia outside the city (...)"*[29].

Determined to put an end to stasis, Kinesias[30] beseeched Myrrhine to return home, and reassume her duties as a wife and mother pointing at the desperate state their child, the polis, has fallen into. Indeed he suffers the most from his mother's strike: no longer nursed, bathed and cared for, he desperately cries out for her, while she points the finger of blame at his father for not being able to provide. Denying access to the treasury on the Acropolis and refusing sexual intercourse, formed part of that intricate political discourse that forced Kinesias to capitulate and accept all of his wife demands, only to find her vanish when they were about to copulate. From now on the "*women on top*" will regulate sexual behavior and lead the community scared by so many years of war and deprivation towards a brighter future.

It is in this context that the very skillful conquest of Acropolis was charged with a special symbolism, the "*upper city*" being the former residence of kings and tyrants and now of the *metis* goddess Athena symbiotically united with her three epiclesis Parthenos (virgin) Nike (victory) and Polias (protector of the city). Therefore, the new materialized goddess on the rock, Lysistrata, will be invested from now on with all the qualities the aristocrats strived for: virtue-arete, and a special type of civic power associated with *metis*, the skillful wisdom considered by the ancient Greeks to be a special feature shared by women, doctors and politicians alike[31]. Her conspiracy consists of two separate initiatives; one is a sex strike of the young women supported by Aphrodite, another is the seizure of Acropolis, supported by Athena, whereby the older women of Athens will deny access to the funds needed to continue the war. *Metis* and *Civic Power* versus *Love* and *Persuasion* metaphorically intertwine in *Lysistrata,* giving the initial conflict between the two goddesses, Athena Polias, the main civic goddess and Aphrodite Peitho, the goddess of love and persuasion, a cosmic proportion that symbolically depicts one between Athens and its allies, where both force and persuasion were often employed in order to prevent the entire empire to defect. Throughout its seven decades of existence, democracy imposed by Athens everywhere was the only force that kept it intact, with taxation or

contribution for the Delian League being forced on the aristocrats rather then on those who ruled the confederated cities: the demos[32]. Sending emissaries to the allied cities to overthrow democracy, the Four Hundred hoped that twin regimes will have been as loyal to them as the confederated democracies had been to their metropolis; they clearly expected help from them to win the war against their own citizens at home and in Samos[33]:

"Women Chorus: Fly, Fly, Nicodike
before Kalyce and Kritylla got up
in flames, fanned all around
by nasty winds
and old men who mean death!
I am filled with dread: am I too late to help?
I've just come from the well with my pitcher;
I could hardly fill it in the dim light of dawn,
in the throng and crashed and clatter pots,
fighting the elbows of housemaids
and branded slaves; zealously
I hoisted it onto my head, and to aid the women,
my fellow citizens faced with fire,
here I am with water! (...).
Goddess may I never see these women aflame
but rather see them rescue from war and madness
Greece and their fellow countrymen!
for to that end Golden Crested
Guardian of the Citadel, have they seized your shrine
and I invite you to be our ally,
Tritogeneia, and if any
man among them sets it afire,
to be there with water!"[34].

– *va urma* –

Faculty of History, University of Bucharest, 2004.

Notes:

* Corespondent Oxford Univerity, United Kindom

1 Victor Turner, *From Ritual to Theatre. The Human Seriousness of Play*, New York, 1982, p.12. Turner believes that an event reaches its final (or staged) symbolic expression via a process were "meaning is squeezed out of an event directly experienced by the dramatist or the poet", p.13.

2 *ibidem*, p. 107. Turner sees theatre as an "authentic expression", antithetical to political experience influenced by partisan interest, due to the artists willingness to develop a perfect expressive form of their experience, p. 15.

3 *ibidem* p. 73. Symbolic anthropology focuses also on political, ritual and therapeutic symbols. Victor Turner *Symbolic Studies*, Annual Review of Anthropology, 1975, p. 145; for *Alien* as a social and psychological trauma see below p. 8 sqq.

4 There is still an ongoing debate regarding the actual date the play was performed: at the festival of *Lenaia*, at the *City Dionysaia* in April 411 B.C or even later in 410; Sommerstein A.H. *Aristophanes and the Events of 411*, JHS, XCVII, 1977. p.112-126. Unless a wizard or visionary, my analysis will demonstrate Aristophanes' intimate knowledge of the Spartan-aristocratic plot about to be put into practice or, if we regard *Lysistrata* as a post-eventum play, its wish to expiate through comedy the city's public tragedy.

5 Aristotle *Athenaion Politeia* IV-X, XXX; Hignett and Cloche consider that they were patched up in the midst of events surrounding the revolution by two factions in a response to one another: the moderates favoring Dracon's more liberal constitution which allowed a number of five thousand to be part of the decision making process, and the radicals supporting Solon's view that the state should be governed by a Council of four hundred; a century later they were assumed by Aristotle to be authentic. C Hignett, *A History of the Athenian Constitution to the End of the Fifth Century B.C.*, Oxford, 1952. p. 273-4; Paul Cloche *Le monde grec aux temps classiques (500-336)*, Paris, Payot, 1958, p. 127.

6 Thuc VIII, 72 Unlike most of Greek city-states ravaged by *stasis* or civil war, Athens experienced only two major crises one in 411 and the other at the end of the Peloponnesian war in 403; the oligarchs overthrew democracy by fraud in the first case and by force in the last, supported then by the victorious Spartan army. For a more detailed account on the oligarchic revolution of 411 B.C. see P. J. Rhodes, *The Five Thousand in the Athenian Revolution of 411 B.C.*, JHS, XCII, 1972; Claude Mosse, *Le role de l'armee dans la revolution de 411 a Athenes*, Rev. Hist. CCXXXI, 1964.

7 *Lys.* 7. The name means "Fair Victory".

8 *Lys.* 140-145; 155; Lampito, the only surviving child of king Leutychides, was the mother of Agis II, in command of the Spartan forces in Attica since 413 B.C., Herodot, VI, 71. H.D.Westlake *The Lysistrata and the War*, Phoenix, XXXIV, 1980, p. 52.

9 C. Geertz *Deep Play: Notes on the Balinese Cockfight*, in *The Interpretation of Cultures*, New York, 1973, p.417.

10 *idem.* "In identifying with his cock, the Balinese man is identifying not just with his ideal self, or even his penis, but also, and at the same time, with what he most fears, hates, and ambivalence being what it is, is fascinated by- The Powers of Darkness" p. 420.

11 *ibidem*, p.440.

12 *ibidem*, p. 448. Summing up, the cockfight is a fantasy, a picture of what Balinese society might be like if it was not restrained by the rigidities of status, the constraints of convention and of tightly controlled behavior.

13 Susanne Langer, *Philosophy in a New Key. A Study in the Symbolism of Reason, Rite and Art.* New York, 1979, p.41.

14 "Le réponse est simple: les femmes occupent l'Acropole précisément parce que c'est l? un lieu pur, ou l'on ne peut sans impiété succomber au désir de l'amour", Nicole Loraux, *Les enfants d'Athéna. Idées athéniennes sur la citoyenneté et la division des sexes*, Paris, Francois Maspero, 1981, p. 173.

15 Clifford Geertz, *Thick Description: Toward an Interpretive Theory of Culture*, in *The Interpretation of Cultures*, New York, 1973 p.5. "Descriptions of analyses from the etic standpoint are «alien» with criteria external to the system. Emic descriptions provide an internal view (or an inside view), with criteria chosen from within the system" Victor Turner, *op.cit.* 1982, p. 65.

16 Patrice Pavis, *Dictionary of the Theatre. Terms, Concepts, and Analysis*, University of Toronto Press 1998, p.373.

17 *Lys* 270-85, 630-1, 665.

18 *Lys.* 638-647; 1262-1273. Artemis Agrotera was worshiped both at Athens and Sparta, were annual sacrifices commemorated the battle of Marathon.

19 *Lys.* 170; The four classes mentioned in the constitution of Solon were: pentacosiomedimnes, *hippeis* (knights),zeugites and thetes (timhmati dieilen eis tettara telh, kaqaper dihrhto kai proteron, eis pentakosiomedimnon kai ippea kai zeugithn kai qeta) only the first two having an aristocratic descent Aristotle, *Ath. Pol.* VII.3. Identified with Hippios, Aristophanes' women were intended to symbolize the aristocratic rule via a gynaecratic one, where once again the unsurpassed equestrians, the Amazons, that had once like the Persians occupied the Acropolis- see the reference to Artemisia, have been spiritually invoked and resurrected giving to Lysistrata's "suffragettes", possessed by an extreme ubris, the ability to install a new type of government at home and abroad *Lys.* 676-677.

20 *Lys.* 619–625;773 One of the first measures the oligarchs took, was to suspend all salaries for magistrates and civil servants, so that only the very rich could afford to hold public offices. Aristotle *Ath. Pol.* XXIX. I find the poetic contrast between Cleisthenes and those aristocrats who mutilated the herms in 415 BC to be most significant and I disagree with Westlake who maintains that the reference to the Hermocopides was "surely inserted solely to provide the opportunity for a bawdy joke", H.D.Westlake *op.cit.* p. 49, n.36; Lys. 1092-1094.

21 Cleomenes in *Lys.* 273-285.

22 Pseudo-Xenophon, *The Constitution of the Athenians*, I, 3.

23 N. Loraux, *op.cit.* p. 169; *Lys* 630.

24 *Lys.* 651-655: "I have a stake in our community: my contribution is men./ You miserable gazers have no stake, since you've squandered your paternal inheritance, won in the Persian/ Wars, and now pay no taxes in return. On the contrary,/ we're all headed for bankruptcy on account of you!".

25 A veil and a robe was forced upon the magistrate (probulos) as a symbol of his newly found obscurity: from now on "war shall be the business of women folk!" *Lys.* 528-539. *Chlaina* in exchange for *katonake*: as Nicole Loraux noted, the name of *Katonakophoroi* designated in Sicyone a servile group of people, *ibidem* p. 188. *Lys.* 532-533, 1020-1021 and 1155-1156.

* The stone monument from Marathon that commemorated the Athenian victory over the Persians in 490 B.C.

26 *Lys.* 839- 844.

27 Marcel Detienne, *Gradinile lui Adonis. Mitologia aromatelor in Grecia.* Bucuresti, Ed. Symposion, 1997, p.158. (*Les Jardins d'Adonis Mythologie des aromates an Gr?ce*, Gallimard, Paris, 1972.) For further information on Myrrhine daughter of Kallimachos, see the epitaph dedicated to the priestess of Athena Nike (and commentary) in Mark Ira S. *The Sanctuary of Athena Nike in Athens. Architectural Stages and Chronology*, The American School of Classical Studies at Athens, Princeton, New Jersey, 1993, p.111-112.

28 *Lys.* 628-633.

29 Thuc. VIII, 67.

30 Kinhsis (movement) was an antonym of stasis (stillness, strife or civil war).

31 Marcel Detienne, Jean-Pierre Vernant *Viclesugurile inteligentei, M?tis la greci*, Bucuresti, Ed Symposion, 1999., p.352. (*Les ruses de l'inteligence. La M?tis des Grecs*, Flamarion, Paris, 1974.) It is this ability to cheat which distinguishes the persons or gods invested with *metis* from the "ordinary" men. There was no sovereignty without *metis* and even gods not invested with this attribute were vulnerable to those who were as Zeus's predecessors proved so well to be the case. To secure his reign Zeus wedded himself to *Metis*-the goddess- in such a close union that she remained pregnant, swallowing her afterwards in order to prevent her offspring to challenge him directly. Athena born "unnaturally" from her father's head remained closely connected to him possessing above all other gods except Zeus of course, this quality- see p. 71-125, and 213-242.

32 Pseudo-Xenophon, X-XI.

33 Thuc VIII 48, 64.

34 *Lys.* 321-349. *Nikodike* was a combination of two divine elements *Nike* the goddess of victory and *Dike* that of justice. Considering their puci a "just victory" the oligarchs invoked the maritime divinity *Tritogeneia*, an epiclesis of Athena that recalled her birth near Tritonis, a mythical lake in Lybia, hoping that she will deliver protection against those men wishing to set them ablaze; obviously those were the democrats stationed in Samos, previously called into rescue by the chorus of men: "Damn! Would any of the generals at Samos care to help us with this wood?" *Lys.* 313. On this very point, Thucydides informs us that as soon as The Four Hundred came to power, in order to effectively reject a potential assault from the sea, they started building a wall at Aetioneea, the entrance into the Piraeus harbor. Thuc. VIII.90.

Rezumat

Studiul își propune o analiză complexă asupra unor fenomene conexe, care aparțin însă unor etape istorice diferite. În ultima jumătate de secol în Europa apuseană și engleză s-au manifestat curente diferite de analiză istorică, acestea implicând elemente de antropologie, imaginar, religie, literatură și social. De la drama lui Aristophanes – Lysistrata până la literatura SF a secolului XX, având în centru pe Alien, nu poate fi decât un pas, iar analiza simbolică din antropologia culturală nu face decât să reducă diferențele.

CULTURĂ ȘI SPIRITUALITATE LA ÎNCEPUTURILE EVULUI MEDIU ROMÂNESC

■ Claudiu NEAGOE*

Creștinismul în spațiul românesc nord-dunărean (sec. VII-XII)

Această perioadă se caracterizează printr-o mare diversitate de practici religioase, dar mai ales prin lipsa unei structuri ierarhice bisericești în spațiul nord-dunărean. Avem totuși, câteva semne ale unui început de organizare bisericească la nord de Dunăre, numai dacă ne gândim la acel **Ursus** *„episcop"* al ținuturilor dunărene, menționat ca participant al **Sinodul VII de la Niceea (787)** sau la acel **Hierotheus**, devenit pe la jumătatea secolului al X-lea, potrivit mărturiilor cronicarilor bizantini Kedrenos, Skylitzes și Zonaras, episcop de Alba Iulia în vremea voievodului **Ghylas** *„cel Bătrân"*.

Potrivit unei vechi tradiții, apostolul **Andrei** însuși ar fi predicat în teritoriile de la Dunărea de Jos. Dovezile privind pătrunderea cultului creștin în spațiul nord-dunărean înainte de 271 rămân totuși destul de fragile. Cu secolul al IV-lea, mai precis cu edictele de toleranță emise de **Galeriu (311)** și apoi de **Constantin** și **Liciniu (313)**, creștinismul a devenit religie oficială, exercitând o puternică influență atât la nord de Dunăre, cât mai ales în Dobrogea (**Scythia Minor**).

În bazilica de la **Niculițel**, datând din secolul al IV-lea, s-a descoperit o *„criptă"* (*martyrion*) cu o ladă mortuară adăpostind osemintele a doi martiri din anii persecuțiilor ce au avut loc în timpul împăratului **Decius** (249-251). Numărul acestor martiri a crescut în timpul persecuțiilor lui **Dioclețian** (~300), fapt dovedit de cele aproape 40 de bazilici paleocreștine descoperite și datând din vremea acestuia. Tot acum, în veacul al IV-lea este înregistrată activitatea misionarului **Wulfilas** în *„Gothia"* nord-dunăreană, precum și cea a lui **Sava** *„Gothul"*, martirizat în **372** în urma persecuțiilor regelui got **Athanaric**.

În secolele VI-IX, creștinismul nord-dunărean a fost consolidat prin acele transferuri de populație creștină, efectuate de către popoarele migratoare, din provinciile sud-dunărene în teritoriile nord-dunărene. Cazul populației romanice strămutate de către avari de la Thessalonic la nord de Dunăre în anii **618-619** este elocvent în acest sens. Episodul este relatat în ***Miracolele Sfântului Dimitrie*** (*Miracula Sancti Demetrii*).

Izolați în marea masă a populațiilor slave și siliți la un nou mod de viață, traco-romanii din sudul Dunării au dobândit o fizionomie aparte și o limbă proprie: numele de *„vlahi"* era menționat pentru prima oară în bula împăratului **Vasile al II-lea Macedoneanul (996)**. În mileniul marilor migrații germanice și turanice, romanitatea nord-dunăreană s-a constituit mai întâi într-o comunitate religioasă și mai apoi într-una etnică neolatină.

Până în jurul anului 1000, **Preslavul** pare să fi fost principalul centru de iradiere culturală-religioasă. De aici s-a transmis, în întreg spațiul românesc nord-dunărean, liturghia în limba slavă.

De la sfârșitul secolului al X-lea, spațiul românesc nord-dunărean a intrat nu numai în sfera economică și politică a **Imperiului bizantin**, ci și sub influența lui culturală și religioasă. În a doua jumătate a secolului al XI-lea principalul centru religios al **themei Paristrion** a fost, potrivit relatărilor prințesei bizantine **Anna Comnena**, la **Silistra (Dorostolon)**.

După distrugerea definitivă a primului *„țarat"* bulgar (**1018**), mulți preoți sud-dunăreni, slavo-bulgari și vlahi, s-au refugiat la nordul Dunării, influențând cultural și religios clasa politică și militară de aici (*jupani, cnezi, voievozi*).

Potrivit unui izvor maghiar, redactat în secolul al XII-lea, **Viața Sfântului Gerard** (*Vita Sancti Gerhardi*), în *„ducatul"* care se întindea de la râul Criș până la Severin și Vidin și care era condus de **Ahtum (Ohtum)**, la începutul secolului al XI-lea se afla o mănăstire cu hramul *„Sfântul Ioan Botezătorul"*, deservită de călugări *„greci"*. Acesta ar fi primit botezul creștin la Vidin, căpătând astfel recunoșterea Bizanțului. După cucerirea acestei formațiuni de către maghiari, principalul centru religios avea să fie cel de la **Cenad (Morisena)**.

Cât despre teritoriul dobrogean, el a intrat definitiv, cu jumătatea secolului al XII-lea, sub influența patriarhiei de la Constantinopol.

Săpăturile arheologice au scos la iveală dovezi al existenței unei vieți religioase și în spațiul românesc nord dunărean (muntean) în secolele VIII-XII: vase ceramice cu semnul crucii (Fălciu, Dodești, Murgeni-Vaslui), cruciulițe de plumb (Hlincea-Iași, Dodești-Vaslui); așezări și cimitire creștine (Stoicani-Galați, Argeș, Cetățeni-Muscel).

Românii între catolicism și ortodoxie (sec. XIII-XIV)

Una din hotărârile adoptate în **Conciliul de la Lateran (1215)** a fost supunerea clerului ortodox din răsăritul Europei. Astfel, spațiul românesc intra-carpatic și extra-carpatic a fost acaparat tot mai mult în sfera de influență politică și confesională a coroanei ungare.

La începutul secolului al XIII-lea, pe teritoriul Transilvaniei existau deja trei episcopate, la **Cenad**, **Oradea** și **Alba Iulia**, la care se adăugau mănăstirile de la Arad și Cluj-Mânăștur. Pe teritoriul Banatului funcționa, încă de la **1179**, abația de la **Igriș**, filială a ordinului cistercian de la **Cateaux**. Pe la **1202** sau **1207**, călugării de la Igriș au întemeiat o filială la **Cârța**. Tot acum, pe la **1204**, o scrisoare papală adresată episcopului de Oradea, menționa existența mai multor mănăstiri *„grecești"* pe teritoriul Transilvaniei.

Unul din cele mai importante centre ale ortodoxiei din Transilvania, în secolele XIII-XIV, pare să fi fost cele de la **Streisângiorgiu** și **Peri**. În **1391**, patriarhul **Antonie** al Constantinopolului dădea un privilegiu mănăstirii cneziale maramureșene de la **Peri**, acordând egumenilor de aici dreptul de hirotonie, de supraveghere și judecată asupra tuturor bisericilor ortodoxe de pe un întins teritoriu, cuprinzând toate regiunile românești din Maramureș și din nordul Transilvaniei (Sălaj, Sătmar, Ugocea, Cicei, Unguraș, Bereg, Bihor și Bistrița).

Aducerea **cavalerilor teutoni** în Țara Bârsei (**1211**) de către regele Andrei al II-lea a avut un dublu scop: pe de-o parte oprirea incursiunilor cumane în Transilvania, iar pe de altă parte extinderea influenței catolicismului în răsăritul Europei.

La răsărit de Carpați, autoritatea apostolică începuse încă din **1227** să se bucure de o mare prețuire din partea cumanilor stabiliți în sudul Moldovei, sub conducerea unui han pe nume **Bortz** sau **Boroz**, care și-ar fi manifestat la acea vreme dorința de a se creștina. Un an mai târziu, în **1228**, arhiepiscopul de **Strigoniu** a fost delegat de către papa **Grigore al IX-lea** cu înființarea unui *„episcopat cuman"* (*civitas Milcoviae*), în fruntea căruia a fost pus dominicanul **Theodoric**. Această dioceză a intrat în **1229** sub dependența directă a Sfântului Scaun. Limitele geografice ale acestei episcopii se plasau între Siret, la răsărit (potrivit lucrării lui **Rogerius**, *Carmen miserabile*) și Argeș, la apus (potrivit *Diplomei ioaniților*).

Din scrisoarea papei **Grigore al IX-lea** către prințul **Bela (14 noiembrie 1234)**, aflăm că aici, în episcopatul cumanilor, se aflau **români** (*walathi*) care nesocoteau biserica romană și primeau tainele bisericești de la niște *„pseudoepiscopi, care țin de ritul grecilor"*. Prințul Bela trebuia să-i supună pe acești români schismatici, iar episcopul cuman să le numească un episcop catolic.

Episcopia cumană de la Milcov a avut o existență relativ scurtă, deoarece ea a fost distrusă în urma marii invazii mongole din anul **1241**. În **1278**, încercarea legatului papal, **Filip de Fermo**, de a creștina și sedentariza pe cumani, a eșuat. Abia în **1347** această episcopie cumană a fost refăcută din ordinul papei **Clement al VI-lea**, de către arhiepiscopul de **Colokcea**, după expedițiile reușite împotriva tătarilor a regelui maghiar **Ludovic d'Anjou** (1343-1345). Până la 1375 sunt menționați aici mai mulți episcopi, precum **Bernard** (1356), **Albert de Usk** (1364) sau **Nicolae de Buda** (1371).

Un episcopat catolic avea să funcționeze din **1237** și în **Țara Severinului**, peste care se suprapusese încă din anii **1230-1233**, ***„banatul de Severin"***, o *„marcă"* de graniță menită să oprească incursiunile cumane și mai apoi mongole, în regatul Ungariei.

În Dobrogea, primele structuri ecleziastice organizate sunt atestate încă din secolul al XII-lea. Este vorba de **mitropolia de Dristra**, dependentă de patriarhia din Constantinopol. Apoi, în **1249-1250** este menționat un ierarh la **Vicina**, la sfârșitul unui catalog al arhiepiscopilor bisericii Răsăritene. Scaunul mitropolitan de la Vicina a ființat până la **1359**, când ultimul ierarh de aici, **Iachint**, a fost numit mitropolit al Ungrovlahiei.

Țara Românească a intrat, începând cu **1324**, în sfera de influență politică și confesională a coroanei ungare. La **1 februarie 1327**, papa **Ioan al XXII-lea** trimitea voievodului **Basarab** o scrisoare în care îl numea pe acesta *„principe catolic preacucernic"* (*princeps devotus catholicus*) și lăsa în grija sa pe toți dominicanii din fosta episcopie cumană (*civitas Milcoviae*) și din toată *„terra Transalpină"*.

Cea mai numeroasă și influentă comunitate catolică din Țara Românească se afla la **Câmpulung**, în jurul centrelor ecleziastice **Kloașterul** și **Bărăția**. Încă din timpul interregnu-m-ului maghiar, din anii 1301-1308, Câmpulungul trecuse sub controlul voievodului Basarab. După câștigarea independenței, în urma victoriei de la **1330**, stabilirea capitalei la Câmpulung a fost *„firească și necesară"* ca urmare a ponderii sale demografice și a importanței geo-strategice. Atât Basarab, cât și urmașul său, Nicolae Alexandru, au ocrotit și încurajat comunitatea catolică câmpulungeană.

Către 1359, însă, avea să se producă cea mai importantă ruptură în relațiile româno-maghiare, prin orientarea tot mai evidentă a voievodului Nicolae Alexandru spre patriarhia de la Constantinopol și implicit spre Imperiul bizantin. Acum, la **1359**, avea să fie înființată prima mitropolie a Țării Românești, cu sediul la Curtea de Argeș și având în frunte pe fostul mitropolit al Vicinei, **Iachint**. Actul de la 1359, a avut înainte de toate o semnificație religioasă, biserica Țării Românești sau a Ungrovlahiei (cum era menționată în actele patriarhale ale epocii) fiind ridicată la rang de mitropolie, ea ieșind definitiv de sub influența scaunului papal și trecând în subordinea directă a patriarhiei bizantine. În al doilea rând, actul a avut o semnificație politică, deoarece el a marcat, prin obținerea recunoașterii din partea împăratului

de la Constantinopol, intrarea Basarabilor în *„familia de principi"* a lumii creștine europene medievale. În sfârșit, acest act a avut și o semnificație juridică, el reprezentând o ieșire fățișă a voievodului de la sud de Carpați din vasalitatea maghiară, el devenind astfel *"mare voievod și singur stăpânitor a toată Ungrovlahia"*.

Mai mult ca sigur, inițiativa întemeierii unui scaun mitropolitan al Ungrovlahiei a aparținut patriarhiei de la Constantinopol. **Dimitri Obolensky** explică interesul patriarhiei bizantine asupra principatului de la nord de Dunăre, în primul rând, prin ambițiile sale de a-și extinde hegemonia în Europa de Răsărit, apoi prin aspectul politico-militar, principatul muntean urmând să joace, în viziunea Bizanțului, un rol extrem de important în viitoarele acțiuni antiotomane. Pe de altă parte, acest principat se afla la intersecția unor drumuri comerciale de factură europeană.

În ciuda restabilirii relațiilor feudo-vasalice româno-maghiare, în anii **1368-1369**, catolicismul avea să primească o nouă lovitură prin înființarea celui de-al doilea scaun mitropolitan la **Severin**, în **1370**, având în frunte pe fostul avocat (*dicheophilax*) al patriarhiei constantinopolitane **Daniil Critopulos**, hirotonit sub numele de **Antim.** Întemeietorul vieții monastice la sud de Carpați a fost călugărul **Nicodim**, stareț la **Vodița** (1370) și apoi la **Tismana** (1377).

În Moldova, prima organizare ecleziastică, sub oblăduirea Romei, s-a făcut în vremea voievodului **Lațcu**, mai precis în **1369-1370**, prin intermediul coroanei polone. A fost vorba de întemeierea unei episcopii catolice la **Siret.** Călugării dominicani de aici s-au bucurat și de protecția voievodului **Petru I Mușatinul** (1375/1377-1391) și a mamei sale **Margareta-Mușata.**

Făcând apel la mitropolitul **Antonie al Haliciului**, voievodul Petru I a obținut, în **1387-1388**, hirotonirea lui **Iosif Mușatinul**, ruda sa, ca mitropolit al **Sucevei**, iar pentru **Meletie** titlul de episcop al Rădăuților. Acest lucru l-a adus, inevitabil, în conflict cu patriarhia de la Constantinopol. Conflictul s-a agravat în vremea lui **Ștefan I** (1394-1399), așa cum aflăm dintr-o numire patriarhală de la **1395** a unui grec de origine, Petru, care urma să păstorească întreaga Moldovă (*Maurovlahia* sau *Rusovlahiei*).

Abia la **1401**, în vremea lui **Alexandru cel Bun** avea să se încheie acest conflict, patriarhia constantinopolitană recunoscând, și aceasta datorită medierii domnului muntean **Mircea cel Bătrân**, mitropolia Moldovei.

Începuturile culturii medievale românești

În spațiul românesc scrisul a apărut mult mai târziu decât în Occident. Extinderea ariei scrisului la nord de Dunăre a fost legată, așa cum arată istoricul Bogdan

Biserica Streisangiorgiu, jud. Hunedoara

Murgescu, de *„activitatea bisericească, nevoile statului și viața orășenească"*.

Asupra culturii începutului de ev mediu românesc s-au exercitat trei influențe: slavonă, bizantină și latină.

La noi, limba slavă sau mai bine zis liturghia în limba slavă a fost introdusă pe la sfârșitul secolului al IX-lea și începutul secolului al X-lea. **Preslavul** a fost, se pare, principalul centru de iradiere culturală a spațiului dunărean și nord-dunărean. După distrugerea definitivă a primului *„țarat"* bulgar (1018), mulți preoți sud-dunăreni, slavo-bulgari și vlahi, s-au refugiat, din cauza stăpânirii bizantine, la nord de Dunăre, influențând cultural și religios clasa politică și militară de aici (jupani, cnezi, voievozi). Cea mai veche mărturie a scrierii în limba slavă la noi este inscripția lui jupan **Dimitrie (943)**, descoperită la Mircea Vodă – jud. Constanța.

Influența limbii și scrierii slave este relevată și de bogăția de elemente slave în lexicul bisericesc: *mucenic, Maica Precista, duhovnic, mirean, stareț, țârcovnic, prohod, molitvă, odăjdii, pomană, post, vlădică, slujbă, taină, utrenie, vecernie, pravilă etc.* toate aceste cuvinte adăugându-se celor latine, mult mai vechi, din secolul al IV-lea: *biserică, cruce, botez, Dumnezeu, înger, sfânt, Crăciun, Paști etc.* Până la mijlocul secolului al XIV-lea, cultura *„mai marilor"* de la sud și răsărit de Carpați s-a redus numai la adoptarea și adaptarea limbii slavone bisericești ca organ de exprimare a clasei stăpânitoare.

La nord de Dunăre principalele centre de cultură, înainte de constituirea statelor medievale românești au fost mânăstirile. Dacă spațiul transilvan și bănățean, precum și cel est-carpatic, s-au aflat sub influența confesională și culturală a catolicismului maghiar, spațiul dobrogean și muntean s-au aflat în aria confesiunii orthodoxe și culturii slavo-bizantine.

În Transilvania, pe măsură ce viața urbană s-a animat tot mai mult, ca urmare a colonizărilor făcute în secolele XII-XIII, scrisul a devenit tot mai important, fapt demonstrat de numărul tot mai mare de documente emise de cancelaria regală și voievodală. Iată, de pildă într-un interval de doar patru ani (1356-1360), au fost emise 548 de documente.

În Țara Românească și Moldova numărul documentelor de cancelarie a fost, cel puțin până la 1400, extrem de mic: în cazul primei vreo 7 documente (cel mai vechi emis în **1364**), iar în cazul celei de-a doua 9 documente (cel mai vechi emis în **1384**).

Sub aspect artistic și arhitectural, spațiul românesc s-a aflat atât sub influența **stilului bizantin**, atestat încă din secolele X-XI, pe teritoriul Dobrogei și Munteniei, cât și sub influența **stilurilor apusene,** stilul **romanic** (sec. IX-X) și cel **gotic** (sec. XII-XIII). La **Morisena**, de pildă, exista în jurul anului **1000**, o mănăstire cu o basilică romanică deservită de călugări *„greci"*, având hramul *„Sf. Ioan Botezătorul"*. După cucerirea formațiunii lui **Ahtum**, a cărui reședință se afla aici, regalitatea maghiară a adus la

Tismana

Morisena (Cenad) călugări *„latini”*, în locul vechii basilici fiind construită o catedrală în stil romanic, iar apoi gotic. La sfârşitul secolului al XI-lea şi începutul secolului al XII-lea, în locul vechii basilici de la **Alba Iulia**, ridicate pe vremea lui **Ghyula cel Bătrân** şi a episcopului ortodox **Hierotheus**, a fost construită o catedrală romanică, devenită în secolul al XIV-lea, gotică. Cea mai răspândită categorie de biserici de piatră din Transilvania au fost *„bisericile sală”*, specifice atât ortodocşilor, cât şi catolicilor, având plan dreptunghiular, susţinută de stâlpi (**Sf. Maria Orlea**, **Sf. Ana**, **Gârbova de Jos**, **Odorhei**, **Densuş**).

Cel mai important complex arhitectural din Ţara Românească, cel puţin pentru Evul Mediu dezvoltat rămâne cel de la **Câmpulung-Muscel** unde, înainte de 1300, exista o *„măreaţă şi foarte frumoasă”* biserică domnească (*Letopiseţul Cantacuzinesc*), zisă a lui **Negru-Vodă**, datând de la jumătatea secolului al XIV-lea, precum şi două lăcaşuri de cult catolic, **Bărăţia** şi **Cloaşterul**, datând din prima jumătate a secolului al XIV. În Ţara Românească n-a existat o *„unitate”* la nivel arhitectural: biserica cetăţii Severinului avea plan dreptunghiular şi cu o singură absidă, după modelul bisericilor de la Târnovo; biserica mănăstirii **Cotmeana** avea plan în formă de treflă, iar biserica **Sân Nicoară**, plan de tip *„sală”*.

Bibliografie orientativă

ALZATI, Cesare, *În inima Europei. Studii de istorie religioasă a spaţiului românesc*, ediţie de Şerban Turcuş, Cluj-Napoca, 1998.

ANDREESCU, C. I., *Reacţiuni ortodoxe în contra catolicizării regiunilor carpato-dunărene în prima jumătate a sec. XIII*, în „Biserica Ortodoxă Română”, 1938, nr. 11-12, p. 770-779.

ANGHEL, Gh., *Cetăţi medievale din Transilvania*, Bucureşti, 1972.

BICA, I., *Mărturii ale influenţei civilizaţiei bizantine în regiunea Argeş-Muscel (sec. X-XIV)*, în „Argesis. Studii şi Comunicări”, seria istorie, IX, Piteşti, 2000, p. 141-148.

CHIHAIA, P., *Din cetăţile de scaun ale Ţării Româneşti*, Bucureşti, 1974.

IDEM, *Tradiţii răsăritene şi influenţe occidentale în Ţara Românească*, Bucureşti, 1993.

CONSTANTINESCU, R., *Note privind istoria bisericii române în secolele XIII-XV*, în „Studii şi materiale de istorie medie”, VI, Bucureşti, 1973, p. 173-192.

CURINSCHI-VORONA, Gh., *Istoria arhitecturii în România*, Bucureşti, 1981.

*** *Documenta Romaniae Historica, D. Relaţiile dintre Ţările Române*, vol. I (1222-1456), Bucureşti, 1977.

DRĂGUŢ, V., *Dicţionar enciclopedic de artă medievală românească*, ediţia a II-a, de Tereza Sinigalia, Bucureşti, 2000.

IONESCU, Gr., *Istoria arhitecturii în România*, vol. I, Bucureşti, 1963.

*** *Istoria României*, vol. I-III, Bucureşti, 1960-1964.

*** *Istoria românilor*, vol. II-VII, Bucureşti, 2001-2002.

MIHĂESCU, H., *Influenţa grecească asupra limbii române până în secolul al XV-lea*, Bucureşti, 1966.

MIHĂILĂ, Gh., *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română. Studiul lexico-semantic*, Bucureşti, 1960.

MOISESCU, C., *Arhitectura românească veche*, vol. I, Bucureşti, 2001.

MURGESCU, B., *Istorie românească-istorie universală (600-1800)*, Bucureşti, 1999.

PANAITESCU, P. P., *Introducere în istoria culturii româneşti*, Bucureşti, 1969.

PĂCURARIU, M., *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 1, Bucureşti, 1991.

SIMEDREA, T., *Viaţa mânăstirească în Ţara Românească înainte de 1370*, în „Biserica Ortodoxă Română”, 1962, nr. 7-8, p. 673-687.

THEODOR, Dan Gh., *Creştinismul la est de Carpaţi de la origini până în secolul al XIV-lea*, Iaşi, 1991.

THEODORESCU, R., *Artă şi societate în Ţara Românească în veacul al XIV-lea*, în „Studii şi cercetări de istoria artei”, 1972, 1, p. 3-35.

IDEM, *Bizanţ, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale româneşti (secolele X-XIV)*, Bucureşti, 1974.

IDEM, *Un mileniu de artă la Dunărea de Jos*, Bucureşti, 1976.

VĂTĂŞIANU, V., *Istoria artei feudale în ţările române*, vol. I, Bucureşti, 1959.

*Asist. univ. drd, Universitatea Piteşti, Facultatea de Ştiinţe Socio-Umane, Catedra de Istorie Medievală

Culture and Spirituality in The Middle Age

The lack of the literary sources about the North – Danubian Roman origin is one of the main characteristics of the seventh and the twelfth century and the researches count on the archaeological discoveries. With this idea, the few literary testimonies come to fulfill his huge puzzle where the old Christian sources are present too.

Starting with the end of the tenth century, The Byzantine Empire became the main spreading factor of political, economical and religious influences for The North of Danube Roman world. This would finally get to the creating of the first Orthodox Church at Severin and Curtea de Arges in the fourteenth century.

The fourteenth century brought with it the totally getting out of the Romanian Country under the Hungarian Reign vassalage. This fact is also supported by the creating of the up-reminded churches. So the Byzantine Empire cast its existential anchor in the only one Roman origin country from the East European area.

UN MOMENT DE GLORIE MILITARĂ: ASEDIUL AUSTRIAC

(8 iunie 1790)

■ Ionel-Claudiu DUMITRESCU*

Din nou Problema Orientală...

Marile puteri au considerat că statul otoman a intrat într-o decădere de neoprit în secolul al XVIII-lea. Austria şi Rusia îşi întocmeau planuri privind tăierea unei bucăţi cât mai mari din teritoriul statelor române, aşa cum procedaseră şi cu Polonia. Despotul luminat Iosif al II-lea a încercat să ajungă la o înţelegere cu ţarina Ecaterina cea Mare. Reformele realizate după cele mai noi idei ale epocii sporiseră forţa celor două puteri creştine şi, proces firesc, numeroasele trupe echipate modern trebuiau testate în condiţii reale de front pentru a nu le scădea combativitatea. Diplomaţia Mariei Tereza reuşise să smulgă Bucovina fără vărsare de sânge[1], dar acum sultanul nu-şi putea permite să mai cedeze teritorii fără rezistenţă.

Iosif al II-lea a concentrat trupe îndeosebi în Banat şi sub aspect numeric, desfăşurarea era impresionantă. O armată de 218.000 militari şi 1500 de piese de artilerie se aflau pe un front de la Marea Adriatică la Nistru[2]. Păreau suficienţi împotriva armatelor ridicate prin recrutări masive cu ocazia conflictelor şi cu o instrucţie precară. Împăratul, grav bolnav, se vedea un concurent şi pe plan militar al renumitului Frederic cel Mare. Domnia trebuia încheiată cu strălucite fapte de arme pentru a rămâne în posteritate. Astfel, fanteziile capetelor încoronate se dovedeau a fi deosebit de costisitoare şi sângeroase. Dinspre răsărit se apropiau şi forţele ruseşti în frunte cu celebrul general Suvorov. Comandantul austriac însă nu a acţionat cu rapiditate şi atunci potenţialul ofensiv s-a epuizat. Mai mult! Unele mici înfrângeri au dus la o prăbuşire totală a moralului. Spaima era împinsă până la instaurarea unei derute regale[3].

Nici pe linia Carpaţilor situaţia militară nu era mai bună. Domnitorul Nicolae Mavrogheni formase o mică armată din mercenari români, turci şi alţi balcanici. Bine plătiţi, lefegiii au realizat incursiuni în Ţara Bârsei, au trimis prizonieri la Istanbul şi au preluat controlul asupra unor teritorii din Moldova sudică[4]. Austriecii au fost salvaţi de ofensiva armatei ruse. Bătălia de la Râmnic a fost un dezastru pentru forţele otomane ale marelui vizir[5]. Trupele habsburgice au început înaintarea spre Bucureşti, speranţa conducătorilor fiind că se vor acoperi de glorie şi de avere prin ocuparea rapidă a Ţării Româneşti. Numele pompoase păreau să le asigure succesul. Comandantul suprem era prinţul de Coburg şi era sprijinit de baronul von Lovenehr şi de generalii maiori Schmerzing şi Aussetz. Trupele de sub comanda baronului von Spleny asigurau comunicaţiile[6].

Oraşul Bucureşti nu a fost apărat de forţe otomane importante. Era întins pe o suprafaţă prea mare, era lipsit de fortificaţii şi, în plus, populaţia nu era de încredere. Avangarda austriacă a reuşit să surprindă câteva patrule şi a provocat mai mult de 60 de morţi şi a luat circa 30 de prizonieri şi un tun[7]. Trupele au fost conduse rapid de localnici prin labirintul străzilor neiluminate în direcţia cetăţii Giurgiu. Şi otomanii s-au retras în aceeaşi regiune. Nicolae Mavrogheni şi-a urmat forţele aliate, dar fidelitatea faţă de stăpân îl va costa viaţa[8].

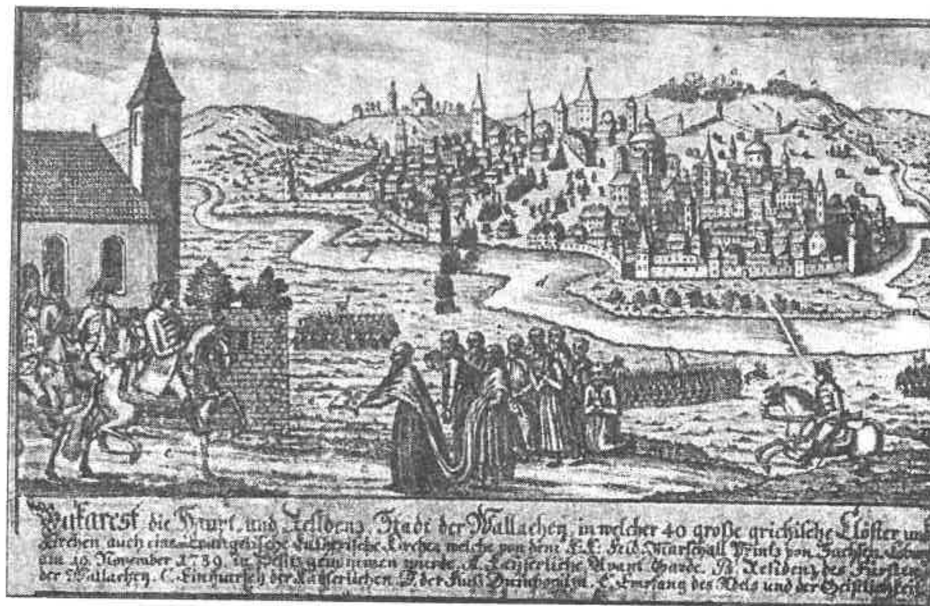
Fortăreaţa Giurgiu nu mai era întăritura de altădată, pur medievală, incapabilă să reziste unui foc intens de artilerie grea. Fusese modernizată prin eforturile muncitorilor români şi prin cheltuielile statului muntean după încheierea în 1774 a războiului ruso-turc. Generalii austrieci au tratat problema cu cea mai mare uşurinţă. Prinţul de Coburg era pasionat de baluri şi de viaţa mondenă din Bucureşti. Era o lume fascinantă8. Intrarea cu mult fast s-a produs pe 10 noiembrie 1789 şi până la Giurgiu nu erau decât 60 de km, dar distracţiile au împiedicat orice acţiune. Viaţa se trăia din plin şi soldaţii erau însoţiţi de o mulţime de femei uşoare. Abia la 3 mai 1790 şi-au adus aminte generalii imperiali de ce se aflau în Ţara Românească[9].

O greşeală tactică de neiertat

Campania s-a derulat cu obişnuita lentoare stabilită de arta militară a secolului, cu aranjări savante de trupe, cu marşuri şi contramarşuri. Abia ajunşi sub întărituri, generalii au mai făcut o greşeală capitală: armata a fost ruptă în două părţi. Un detaşament relativ puternic a fost dispus chiar lângă fortificaţii în vederea pregătirii asaltului decisiv. O puternică baterie a fost instalată la aripa dreaptă şi principiul concentrării forţelor era respectat. Zona avea mai puţine locuinţe care să încurce mişcarea trupelor. Corpul principal se afla în afara oraşului şi, teoretic, nimic nu prevestea un contraatac inamic după dezastrele din toamna precedentă. Gruparea avansată era total izolată de oraşul turcesc care, prin străzile înguste şi întortocheate specifice localităţilor formate în timp, împiedica orice înaintare rapidă a ajutoarelor. Austriecii erau convinşi că asediul va dura puţin, deoarece aveau o superioritate mare în efective (15.000 de luptători contra circa 4000 de otomani), iar fortăreţele

inamice nu prea rezistaseră focului concentrat al artileriei. Încrederea excesivă în propriile forţe nu este de bun augur. Au neglijat observarea atentă a întăriturilor care erau ridicate după model francez şi rus. Nu s-a cunoscut moralul şi felul trupelor din fortăreaţă şi nu s-au luat măsuri pentru blocarea aprovizionării pe Dunăre. Comandanţii otomani au sesizat prilejul cu care poate nu s-ar mai fi întâlnit. Nu-l surprinzi pe adversar făcând de două ori aceeaşi greşeală. Soldaţii austrieci erau obosiţi de marşul prin soarele puternic de vară şi nici antrenament nu mai aveau după îndelungatele petreceri. Nici comandanţii austrieci n-au reacţionat suficient de rapid. Erau obişnuiţi cu manevrele extrem de lente şi de savante, chiar cu politeţea manifestată la începerea unei bătălii. Manifestau un profund dispreţ faţă de trupele otomane şi nu luau în calcul posibile acţiuni ofensive de nivel local. Un ofiţer aflat în slujba Rusiei, Roger de Damas, a observat fragilitatea aripii drepte prin faptul că era expusă învăluirii, dar a primit răspunsul lipsit de vlagă că vor fi luate măsuri de supraveghe-e a malului Dunării. Nu s-au ţinut de cuvânt. Nu ştiau că viclenia era recomandată în vechile tratate de artă militară islamică. Un grup de circa 400 de ostaşi turci, hotărâţi şi fanatizaţi, s-a strecurat printr-un teren ascuns de o perdea vegetală şi a realizat surpriza totală. Luptătorii au *„lucrat"* numai la iatagan pentru a nu provoca zgomot şi i-au tăiat pe adversari ca pe *„verze"*. Era pentru prima dată când li se oferea ocazia de a lupta individual cu arme albe şi au exploatat-o din plin. Nu aveau de ce să se teamă prea mult. Austriecii erau obişnuiţi să lupte în formaţii dense unde pădurea de baionete imita falanga din vremurile de glorie ale Macedoniei. Erau puţin antrenaţi pentru luptele individuale şi puştile descărcate nu-i favorizau. Cum otomanii au căzut peste corpul tunarilor, obişnuiţi să fie protejaţi de cei din arma infanteriei, rezistenţa a fost minimă. Comandantul artileriei, von Thurn, a căzut **decapitat în încercarea de a salva gurile de foc. Generalul care răspundea de tranşee a fost rănit. Roger de Damas a observat că la nivelul superior al armatei austriece se instalase panica şi haosul. Dionisie Eclesiarhul a consemnat că prinţul Coburg şi-a pierdut capul după ce iniţial a considerat acţiunea ca fiind lipsită de importanţă şi contraatacul cu cavaleria a eşuat[10]. Strategul Sun Tzu considera că generalul uşor influenţabil este cel mai periculos pentru trupe din cauza deciziilor pripite pe care le adoptă sub presiunea realităţilor de pe câmpul de luptă.** S-a împiedicat doar introducerea unei părţi din pradă în cetate. Nici otomanii n-au dorit să dezvolte ofensiva în câmp deschis, conştienţi fiind de slăbiciunea organizării şi de inferioritatea numerică a garnizoanei. Revenirea austriecilor ar fi surprins o parte a efectivelor în afara întăriturilor şi situaţia s-ar fi inversat. Comandanţii otomani nici nu ştiau exact care sunt intenţiile austriecilor şi au preferat să aleagă prudenţa şi sărbătorirea succesului prin salve de tun. Capturarea de tunuri moderne şi de puşti cu baionetă era o reuşită remarcabilă, informaţia fiind repede transmisă spre Istanbul. Dezastrul ar fi fost şi mai mare dacă o unitate formată din români năsăudeni n-ar fi luptat cu eroism şi în mod organizat. Vitejia le-a fost apreciată ulterior cu medalii, dar pierderile din întreaga campanie au fost deosebit de grele.

Numărul celor căzuţi pe câmpul de luptă variază în funcţie de sursa citată, dar a fost mare în raport cu efectivele angajate de inamic. Reis effendi anunţa pierderi de 4000 de militari (26,66%) şi capturarea a 21 de tunuri şi 15 mortiere[11]. Dionisie Eclesiarhul înregistra cifra de 6.000 de pedestraşi germani (40%)[12]. Austriecii recunoşteau pierderea tunurilor, a doi generali (de Thurn şi Auffsatz) şi a 700 de luptători (4,66%)[13]. Căderea artileriei în mâinile otomanilor indică victoria clară a apărătorilor cetăţii Giurgiu, retragerea ulterioară confirmând starea de lucruri. Ultimele cifre nu par mari, dar oricum sunt semnificative pentru o armată deja demoralizată. Nu s-a mai încercat nici o acţiune asupra cetăţii deoarece austriecii nu puteau dicta asupra Dunării şi astfel forţele proaspete din Rusciuk puteau să sosească fără întrerupere. Pierderea artileriei de asediu a fost însă decisivă în luarea acestei decizii. Tunurile grele se mai găseau prin arsenalele imperiului, dar deplasarea se putea efectua cu mare dificultate pe drumurile precare ale Ţării Româneşti, multe limitate doar la simple urme de căruţă. Nici podurile nu

prea existau. Retragerea spre Bucureşti s-a făcut după reorganizarea dispozitivului de luptă grav afectat în deruta generală, dar graba a dus la incendierea depozitului cu muniţii pentru artilerie şi a spitalului. Careurile au dispărut din preajma cetăţii Giurgiu în ziua de 9 iunie 1790.

Moralul armatei austriece a mai fost subminat şi de un alt factor independent de situaţia de pe câmpurile de luptă. Mâncarea se pare că a stat la baza declanşării unei epidemii de dizenterie. Microbii au scris de multe ori istoria.

Urmările politice ale unei campanii militare nereuşite

Conducătorii Imperiului habsburgic au renunţat la planurile utopice ale lui Iosif al II-lea, deoarece în Occident apăruse o problemă mult mai gravă, de natură ideologică. Revoluţionarii francezi puneau în pericol prin ideile lor chiar bazele statului austriac, iar în Răsărit trebuia să fie linişte. Şiştov (24 iulie 1791) a însemnat un tratat cu prevederi blânde pentru otomani. Bătălia de la Giurgiu şi-a adus o contribuţie decisivă la subminarea imperialismului austriac în Balcani.

Din punct de vedere strict militar, confruntarea de lângă zidurile cetăţii Giurgiu rămâne un exemplu de acţiune prin surprindere, rezultatele fiind peste cele mai optimiste aşteptări. Atacul s-a dat parcă după principiile elaborate de regele Frederic cel Mare al Prusiei. Austriecii au fost obligaţi să ridice asediul cetăţii şi au fost obligaţi să încheie pace[14]. Bătălia de la Giurgiu din 1790 vine să infirme şi o idee a teoreticianului militar Clausewitz conform căreia un atac prin surprindere nu poate să aibă decât rezultate tactice pe timp limitat. Dacă sursele istorice ar fi fost mai cunoscute în spaţiul german, celebrul analist militar Carl von Clausewitz ar fi utilizat această bătălie drept model de surprindere tactică. *Secretul şi rapiditatea sunt cei doi factori ai acestui produs (...) tot atât de adevărat este că o reuşită perfectă a surprinderii e rară"*, scria Clausewitz[15]. Luptătorii otomani au îndeplinit toate cerinţele unei acţiuni perfecte. *„Ar fi greşit să se creadă că prin acest mijloc s-ar putea obţine deosebit de mult în război"*[16]. Planurile austriece de dominaţie asupra Munteniei s-au prăbuşit ca un castel din nisip şi Ţara Românească a continuat să rămână în sfera de influenţă otomană.

Note

*profesor, Colegiul Naţional Liceal *„Alexandru Odobescu"*, Piteşti

1 Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, vol. I, Ed. Academiei, Bucureşti, 1993, p. 65/66.

2 Bujor Surdu, *Desfăşurarea războiului austro-turc din 1788-1789 pe teritoriul Banatului descrisă de un contemporan*, în *A.I.I.C*, X, 1967, p. 43.

3 Geoffrey Regan, *Cartea gafelor militare*, Ed. Antet, 2000, p. 41/42.

4 Nicolae Iorga, *Istoria armatei româneşti*, Ed. Militară, Buc., 1970, p. 386/387.

5 Serghei Grigoriev, *Alexandr Suvorov*, Ed. Tineretului, Bucureşti, 1953, p. 192.

6 Hurmuzaki, *Documente*, vol. XVI, p. 620.

7 *Ibidem*, p. 620.

8 Dionisie Eclesiarhul, *Hronograf (1764-1815)*, ed. D. Bălaşa şi N. Stoicescu, Ed. Academiei, Buc., 1987, p. 54.

9 Ilie Corfus, *Însemnări de demult*, Junimea, Iaşi, 1975, p. 79. Petrecerile duceau la o epuizare rapidă a organismelor tinere, la o transformare în epave înarmate şi brutale. (Michel Vovelle (coord.) *Omul Luminilor*, Polirom, Iaşi, 2000, p. 76). Menţinerea soldaţilor timp îndelungat în cantonamente a avut întotdeauna efecte negative asupra moralului.

10 Dionisie Eclesiarhul, *op. cit.*, p. 54. Afirmaţiile despre vitejia unui comandant de arnăuţi nu par susţinute de informaţiile din alte surse.

11 Hurmuzaki, *Documente*, vol. XVI, p. 628.

12 Dionisie Eclesiarhul, *op. cit.*, p. 55.

13 Hurmuzaki, *Documente*, vol. XVI, p. 62. Groaza răspândită în corpul de comandă ne face să credem că pierderile au fost duble faţă de cele recunoscute. 14 Chiar dacă acceptăm valoarea minimă, pentru o încleştare scurtă, faza decisivă n-a durat mai mult de **un sfert de ceas**, rezultatul a fost extrem de sângeros.

14 *Pagini din gândirea militară universală*, vol. II, Editura Militară, Bucureşti, 1985, p. 211. Istoriografia românească a neglijat aproape total evenimentele din iunie 1790 deoarece nu fuseseră săvârşite de români. Tratatul de istorie apărut în 1964 nu acordă nici măcar un rând, autorii trecând rapid la încheierea păcii din 1791 (*Istoria României*, vol. III, p. 599/601). Se pare că faptele trecute sub tăcere sau uitate sunt mai importante decât cele repetate obsesiv de cercetători.

15 Clausewitz, *Despre război*, p. 185.

16 Clausewitz, *Despre război*, p. 185.

The Battle from Giurgiu in 1790

The battle, apparently a small one, from the walls of the Giurgiu fortress on the eighth of June, 1790 has always been completely ignored by the Romanian historiography. The attack of the four hundreds ottoman fighters causes a general panic in the Austrian army. The losses are estimated by the cotemporaries at seven hundreds soldiers and at most six thousands out of the fifteen thousands soldiers moved on the Danube's banks.

The ottomans also captured the siege guns, a real proof of that military disaster. After that, the commanders ordered the retreat towards Bucharest and Viena's dream of owing the Romanian Country ended.

The quick action of the ottoman is still a model of tactic surprise and the strategical implications are above any expectations. The history hasn't been written only with the help of the numerous armies and the economical potential of the great powers.

DISTRACȚIILE PITEȘTENILOR LA ÎNTREPĂTRUNDEREA VEACURILOR XIX-XX

(1890-1914)

■ Elena ȘTEFĂNICĂ*

Un oraș cosmopolit

Parcurgând lista cu numele[1] celor care au cercetat istoria Piteștiului, orice efort de a aduce ceva nou referitor la această temă părea descurajant. În realitate, așa cum afirma și Goethe, opera istoricului nu este niciodată completă, desăvârșită. Fiecare epocă își scrie propria istorie și are propriile întrebări asupra trecutului. Aceste întrebări, care sunt puse astăzi, se referă la distracțiile omului obișnuit, locuitor al Piteștiului, în frământata perioadă a modernizării.

Piteșteanul, creator al istoriei epocii amintite, indiferent de naționalitatea, confesiunea sau meseria sa, are nevoie și de destindere, să petreacă timpul liber. Acesta este oferit de sezonul sărbătorilor, mai ales al celor mari de peste an, Paște sau Crăciun, sau de Duminică. Orașul Pitești oferea, mai ales în ultimul deceniu al sec. al XIX-lea și începutul celui următor, nenumărate *„distracții"*: plimbarea în grădina publică, unde cânta fanfara regimentului din localitate și unde vara aveau loc spectacole în aer liber (foc de artificii, variete, reprezentații de gimnastică etc.); lângă grădina publică, pe locul viitorului *„Palat administrativ"* (azi Muzeul Județean Argeș) se instalau circuri; bâlciurile erau nelipsite din oraș de marile sărbători din jurul Paștelui, de Sf. Gheorghe, Duminica Tomii, dar devenise un specific al locului *„Târgul Moșilor"* care avea loc odată cu sărbătoarea *„Înălțării"*. În anumite locații (Târgul din Vale, Ceaprazari, Trivalea ș.a.) se instalau, după Paște, *„dulapuri"*[2], călușei, jocul cu belciuge, expoziții de curiozități ale naturii (chiar umane!), iar *„artiști ambulanți"* se găseau prin centrul orașului (după ce primiseră autorizație de la Primărie, în schimbul unei taxe) care expuneau maimuțe, papagali, șoareci albi sau care cântau la *„flașnetă"* și ofereau posibilitatea aflării viitorului cu ajutorul zodiacelor, a biletelor de papagal sau de către *„cărturărese"* (și ele autorizate!). Dezvoltarea tehnicii are repercusiuni și asupra distracțiilor care se diversifică prin apariția *„fotografiilor la minut"*, a fonografelor și chiar a cinematografului care ajunge să umbrească activitatea caffe-chante-urilor din oraș ce înregistrează astfel pierderi de clienți și – bineînțeles – și de profit.

Oferta distracțiilor era foarte vastă: de la cele din bâlciuri, pentru tot norodul, la cele mai elevate, din săli de spectacole precum *„Dacia"* și Uklar (sau *„Universala Lehrer"*) unde aveau loc concerte corale, filarmonice, spectacole de teatru, operete, baluri mascate în timpul Carnavalului. Sezonul *„Carnavalului"* începea după Crăciun și se încheia odată cu sărbătoarea Sf. Ion, adică în perioada 25 decembrie – 8 ianuarie, în fiecare an. Proprietarii de localuri trebuiau din vreme să-și obțină autorizații de la primărie pentru a putea ține în sălile lor asemenea petreceri pentru care angajau muzicanți și trupe de artiști pentru distracție. Anumite spectacole se țineau în scopuri filantropice, fiind scutite de taxa de timbru către primărie.

Din oraș nu lipsea cea mai veche meserie din lume, prostituția, aceasta însă fiind supravegheată de autorități pentru păstrarea sănătății morale și fizice a locuitorilor și îngrădită de existența anumitor regulamente.

Studierea Arhivelor Pitești, fondul Primăriei Pitești, a scos la iveală spectacolele, balurile și alte distracții ale orășenilor pentru care Consiliul comunal își dădea sau nu acordul. Strângerea sistematică a cererilor de către primărie pentru autorizații de spectacole, baluri are loc din anul 1891.

În 1891, Societatea Funcționarilor Publici dispunea ca în ziua de 31 ianuarie 1891 să se dea *„în toate localitățile unde au membrii corespondenți"* un bal cu tombolă pentru sporirea fondului filantropic al societății[3].

Următoarea cerere înregistrată în 1891 este cea lui V. Strecher din Craiova, din 24 februarie, care cere primăriei autorizație pentru *„un salon stereoscop cu fotografii pariziene pe sticle cu lumini colorate"*, acționate de un *„aparat mecanic cu totul nou"*. Iată așadar că cele mai noi invenții ale tehnicii pătrundeau și în lumea spectacolului piteștean.

Cum se apropia Paștele, se înmulțesc cererile pentru autorizații de spectacole și distracții din cele mai diverse. Astfel, la 7 martie se înregistrează cererea de deschidere *„a unui muzeu anatomic istoric"* și pentru instalarea unui *„călușeiu cu vaporaș în întâia zi de Paști"* (în intervalul 1 aprilie-1 mai 1891), pe locul *„d-lui Matache Damian, pe B-dul Elisabeta"*. O menajerie de animale sălbatice pe locul Raicoviceanu, pe strada Șerban Vodă, într-un cort de pânză, cu *„schelet de lemn, lucrat solid"*, instalează și Carol Mommvet. La 22 mai 1891, Jean Alexandrescu susținea, în grădina Uklar o serie de *„reprezentații de gimnastică"*, cu trupa sa de[4] persoane, iar Simion Ornstein cerea permisiunea de a-și exercita meseria sa de *„zodiaciu"* pentru 10-15 zile în orașul Pitești.

Distracțiile continuă și în 1892. Astfel, la 8 aprilie se înregistrează cererea unui orășean de a instala un *„dulap"* și o *„țuțaică"* pe dealul Ceaprazar, odată cu sărbătoarea Paștelui[4]. De asemenea, sunt cereri pentru instalarea de *„dulapuri"* pe strada Podurilor (actuala București), *„dulap cu călușei"* pe strada Ceaprazar, de către Iancu Șuster și în *„strada Trivale"*, de către George Ionescu.

Autorizațiile sunt date de primărie numai după ce arhitectul orașului (în vremea respectivă H. Zachariascu) constată soliditatea construcțiilor, pentru a nu pune în pericol viața amatorilor de distracție. La 15 aprilie 1892 se înregistrează cererea lui Marin Ionescu de a instala *„călușei"* *„în deal la Ceaprazaru de Sf. Paște, Sf. Gheorghe și Duminica Tomii"*, iar în Târgul din Vale, cu ocazia moșilor (Înălțarea) din anul acela. În același an se înregistrează și cererea de a instala vis-a-vis de grădina publică un *"muzeu mecanic și o panoramă"*. O *„menajerie"* se va instala și în apropiere de Bulevard, cu condiția păstrării curățeniei (la fiecare 12 ore trebuia să fie dezinfectat locul cu *„acet fenicol"*). Printre distracțiile piteștenilor din 1892 se număra: *„jocul cu cuțite și cu belciuge în dealul Ceaprazar"*, *„dare la semn"*, vizionarea unei *„panorame"*, în strada Târgu din Vale, a unei *„reprezentații cu păpuși"*. Sunt aduse și animale exotice (*„o focă sau un câine de mare"*) la 17 octombrie, dar și un *„copil monstru îmbălsămat"*[5]. Din oferta de distracții nu lipsesc *„iluzioniștii regali Thorn and Darvin"*, care miercurea și joia oferă reprezentații în sala de teatru Uklar, iar *"fonograful muzical"* își face și el apariția în oraș pentru 10 zile în 1892[6]. Spectacole mai elevate sunt organizate în sala Uklar. Astfel, la 7 martie 1892 A. I. Robescu, secretar al Teatrelor din Craiova primește permisiunea de a da mai multe spectacole în sala Uklar cu trupa de operetă română a Teatrului Național din Craiova[7].

Seria reprezentațiilor teatrale continuă în Pitești, la 28 aprilie 1892 A. P. Marinescu, conducătorul *„artiștilor asociați"* susținea în perioada următoare un *„șir de reprezentații teatrale în sala Uklar"*. Cererea acestuia către primăria Pitești de a fi scutit de taxe ca *„fiind artist cunoscut"*[8] este respinsă de Consiliu. Tot un *„artist român"*, Gherman Popescu, dorește a da câteva *„reprezentațiuni de teatru concert în localul hotelului Dacia"*[9], noiembrie 1892. În aceeași sală a hotelului Dacia, proprietarul acestuia, Săcărescu, oferă 10 lei (în sezonul trecut plătise 5 lei) taxă comunală asupra cafeului chantant *„când se cântă"*. Primăria îi dă autorizație, cu condiția de *„a păzi regulile de bună ordine și moralitate publică"*. Odată cu încheierea postului Crăciunului, încep și carnavalurile și balurile mascate în oraș. Cereri pentru astfel de manifestări se înregistrează la 15 decembrie 1892 pentru sala Coculescu (*„baluri de carnaval"*), iar pentru sala Uklar, proprietarul sălii cu același nume, cerea autorizația de deschidere a *„Balului Mascat"* și a unor *„baluri deschise în tot carnavalul viitor"*. Încă din 20 noiembrie, același an, se mai înregistrează cereri pentru autorizarea unui flașnetar[10], și a unui pianist care *„să cânte (...) pe la localurile publice"*.

Pentru evitarea incendiilor (Piteștiul avusese și el experiența nefericită a unor astfel de evenimente, cel mai cunoscut fiind cel din 1848), dar și pentru păstrarea liniștii și ordinii publice, copii și tinerii care doreau să umble cu steaua trebuiau să fie autorizați de primărie. Astfel, în 1892, 7 băieți cereau permisiune *„de a umbla cu o stea cu o luminiță de Crăciun"*, care era aprobată. Cu autorizațiile pentru *„a umbla cu steaua"* se încheia un sezon de distracții pentru piteșteni, iar altul se deschidea cu șirul de baluri din timpul Carnavalului.

În perioada rece erau preferate *„jocurile cu belciuge"* și jocurile de zaruri, care se desfășurau fie pe strada Șerban Vodă, fie pe Ceaprazar (28 ianuarie 1895).

Atunci când vremea se încălzea, se înmulțeau cererile pentru *„variațiuni"*. Astfel, la 18 martie, Matias Krontz cerea permisiunea de *„a umbla prin oraș cu șoareci albi, cu bilete de planetă"*.

Lumea piteșteană nu era perfectă, apărând și incidente, astfel că, un proprietar de belciuge se plângea că i s-au furat *„mai multe obiecte și autorizația"* pe numele Tudose Ion.

Pentru piteștenii cu gusturi elevate, Z. Marinescu le pune la dispoziție *„20 reprezentațiuni muzicale de operetă în sala Ulkar, cu trupa"*. Jumătate din beneficiuri era donat pentru copiii săraci și pentru elevi. În schimbul acestei donații Z. Marinescu cerea

scutirea de taxă către primărie.

Alte oferte pentru perioada Paștelui erau: *„călușeii în Târgul din deal”* și *„unul la Ceaprazari”* (din partea lui Marin Ionescu), iar din partea lui Avram Antonie, *„o comedie în dealul Ceaprazarilor și o panoramă”*.

Conform registrului de chitanțe al Primăriei Pitești *„relativ la taxa balurilor mascate, panorame etc.”*, verificat de regizorul accizelor[11] s-a constat că între 25 decembrie 1895 – 8 ianuarie 1896, inclusiv, avuseseră loc 31 de reprezentații de *„baluri mascate”*[12], așadar o viață artistică foarte animată.

După 8 ianuarie 1896 numărul balurilor scade, dar distracțiile Piteștenilor continuă în alt mod. Astfel în localurile lui Eftimie Ionescu se putea vedea – contra cost, bineînțeles – un uriaș de 2,36 m (sic!) și în greutate de 200 kg.; în sala Lehrer (Universală, fostă Uklar), a avut loc la 10 februarie 1896 un bal filantropic al *„Societății Germane de Înmormântare”*. Tot în sala Uklar, avea loc în ziua de duminică 18 februarie, un concert dat de Comitetul național al studenților universitari din București, pentru strângerea fondurilor Congresului internațional științific al studenților. Un loc rezervat la acest concert costa 3 lei, iar la galerie doar 50 bani. Programul prevedea: Liszt – *„Rapsodie”*, recitări din Al. Vlahuță (*„Dormi în pace”* ș.a.), din poezia lui Mihai Eminescu (*„Venere și Madonă”*), interpretări ale operelor lui G. Verdi, flaut ș.a.

O societate a artiștilor cerea și ea o scutire de taxă pentru 15 reprezentații (nu era precizat tipul acestora), oferindu-se ca banii rezultați dintr-un spectacol să fie donați în beneficiul săracilor. Consiliul comunal aproba cu condiția ca venitul a două reprezentații să fie destinat jumătate comunei, iar cealaltă jumătate pentru săraci. Pentru această acțiune, care avea loc pe 17 martie și în urma căreia săracii primeau un ajutor de Paște, erau puse în vânzare 80 de bilete la stalul I cu 4 lei, 61 bilete la stalul al II-lea cu 2 lei și 100 bilete de câte 1 leu fiecare la galerie. După un calcul, rezultă suma de 542 lei, din care 271 de lei erau destinați săracilor.

Și piteștenii își aveau propriile formații artistice, astfel că *„Societatea filarmonică din Pitești”*, cerea scutire de taxe pentru reprezentația din 20 mai 1896 din sala Universală (Uklar sau Lehrer). Tot în anul 1896 Iancu N. Antonescu dorește *„complect”* (formație) pentru dans în *„stabilimentul său de cârciumă din str. Exercițiu nr. 21 de la ora 2 la 8 p.m., iar de la 2 iunie în toate duminicile și sărbătorile”*.

Până la sosirea verii, în Pitești, după Paște, era sezonul *„dulapurilor”* (în str. Podurilor, în Ceaprazari, în Târgul din Vale, în Trivale), al jocului, numit *„țintă cu belciuge”*, al *„caruselului cu călușei, sistem parizian”* în Târgul din Deal, organizat în Duminica Tomii și de Sfântul Gheorghe, *„masa cu cuie”*, joc de distracție prin care se desfăcea marfă mărunțiș de câte 10 bani pentru *„distrarea publicului”*, prin aruncarea cu zaruri.

După-amiază tihnită pe Trivalea

Alte distracții erau: *„Jocuri prin oraș executate de o maimuță și o pasăre”*, *„pavilion italian cu animale dresate”* (proprietarului i s-a dat autorizație cu condiția *„păzirii curățeniei”*), flașnetar care mergea însoțit de șoareci albi.

Și ofertele de circ se înmulțesc în anul 1896. Astfel, primul secretar Leo Rubinsthein al Circurilor Regale Române din București și Iași dorea să instaleze un circ provizoriu pe locul unde avea să fie construit Palatul Administrativ, *„plătind taxele”*. De asemenea, Carol Mommert, dorea ca în ziua de 4 iulie să instaleze o *„menajerie cu animale sălbatice și o expoziție de scufundătoare de mare”* în strada Șerban Vodă. Manil Ervunt vrea să expună *“un vițel de mare”*, lângă circul regal, plătind o taxă de 5 lei/zi de reprezentație. Printre directorii de circ se aflau și femei, de exemplu Amalia Filipitzi, directoarea Circului Național. Aceasta cerea autorizația de a-și instala circul provizoriu 1 lună, pe *„locul lui Naum din Bulevard”*. Arhitectul orașului aproba cererea, punându-i următoarele condiții: *„băncile pe care șade publicul să fie bine fixate spre a putea suporta greutatea fără nici un accident”*; *„lămpile de care se servesc să fie ferite de lemnărie și pânză”*, *„taxa cuvenită comunei se va plăti în fiecare zi de reprezentație”*.

Lângă circ, Iacob Hordan instala o sală de tir cu arme artificiale și o mașină de forță.

Nu toți artiștii respectau legile, intrând în conflict cu șeful poliției. Astfel, pianiștii Dobre Ionescu și Vasile Dumitriu, după ce au obținut autorizația de a-și exercita meseria (5 iulie 1896), la câteva zile (8 iulie), *„în loc a se purta cuviincios în societate, continuu au dat naștere la scandale, tulburând ordinea publică”*, după cum preciza șeful poliției, care cerea retragerea autorizației. Nici Matilda Gott din Iași, *„de profesiune zodiac ghicitor”*, nu primea autorizație din partea autorităților locale pentru a-și exercita meseria *„pe timp de mai mult două luni”*.

Și pentru anul 1898 se înregistrează o bogată ofertă de distracții pentru piteșteni.

Anul începea cu o *„suită de baluri”*, desfășurate în sala *„Universală”* sau în sala *„Coculescu”*. Astfel, la 31 ianuarie avea loc balul funcționarilor publici, cu scop filantropic, iar la 2 februarie, tot în sala Universală avea loc *„Balul Diviziei III Infanterie, Regimentul «Radu Negru nr. 28», în beneficiul muzicii Corpului II armată”*[13]. În sala *„Dacia”* avuseseră loc reprezentații *„antispiritistice, iluzioniste”*, iar în sala Coculescu *„reprezentații teatrale de varietăți”*.

Într-o lume atât de cosmopolită, de pestriță, venită de oriunde și care își oferea – uneori – cele mai bizare servicii în slujba distracției piteștenilor, era nevoie și de multă prudență. Astfel, polițaiul local solicita Primăriei Pitești, prin raportul din 1 martie 1898, verificarea identității celor care solicitau autorizații pentru diverse spectacole, pentru că în rândul acestora se puteau ascunde: *„escroci, pungași”*, în general, *“oameni periculoși societății”*. Raportul se înfățișează astfel ca o mostră a vigilenței autorităților de la sfârșitul sec al XIX-lea.

Pentru sărbătorile de Paște, erau cerute autorizații pentru: *„a umbla cu maimuțe”*, instalarea de *„dulapuri”*, *„roată cu călușei”*, *„mașină de forță”*, *„vânzarea de lucruri omoristice”* (umoristice), vânzarea de bilete la loterie pentru biserica Sf. Voievozi din comuna Chilia Veche, plasa Sulina, județul Tulcea, *„tragerea la țintă cu belciuge”*, *„autorizație de cărturărească”* pentru Profira Turcu ș.a.

Anul 1898 aduce și primele *„reprezentații pirotehnice”* în Grădina Publică (în scop filantropic, pentru 29 iunie). Alt joc de artificii în grădina publică avea loc la 13 septembrie.

Din 1898 apărea în Pitești un cinematograf și un fonograf, în centru, pentru 15 zile, începând cu 13 iunie 1898 și un atelier fotografic, vis-a-vis de Grădina Publică.

Printre evenimentele toamnei lui 1898 se număra serbarea dată pe 30 septembrie în sala Uklar de societatea germană Filarmonica, în scop filantropic pentru ajutarea copiilor săraci, pentru care organizatorul cerea scutirea de taxă comunală.

Odată cu apropierea sărbătorilor de iarnă, apar manifestările specifice: mersul cu steaua (se înregistrează trei cereri în intervalul 25 decembrie 1898 – 7 ianuarie 1899).

Unele spectacole au rol filantropic. În ziua de 25 decembrie, Iuliu Davercof, paroh catolic, cerea aprobare pentru organizarea unui bal cu tombolă în folosul bisericii catolice din oraș; în timpul Carnavalului 1898 erau organizate o serie de *„baluri muzicale și deschise”* în salonul universal (fost Uklar) din str. București.

Și în anul 1899 primăria Pitești este asaltată de cereri pentru autorizarea unor baluri, teatre, concerte. Multe din spectacolele care au loc la începutul anului au și un scop practic: construirea unui pavilion pe șoseaua Trivale din Pitești prin

strângerea unor fonduri (cu ocazia balului din 9 ianuarie 1899)[14]; alte baluri au rol filantropic. Astfel, tot în ianuarie se organizează un *„bal cu tombolă"* pentru *„beneficiul cantinelor școlare"* de către N. I. Andreianu, directorul Școlii de băieți nr. 2. Biletele erau distribuite profesorilor și profesoarelor de la școlile publice, dar și școlilor private din Pitești. Tot în scop filantropic, Societatea funcționarilor publici, înființată în anul 1882, a organizat și în Pitești, ca în toate orașele țării, un bal cu tombolă în ziua de 6 martie, în sala Universală. Biletele la tombolă costau 4 lei și 2 lei. De asemenea, 18 artiști care dădeau un *„șir de reprezentațiuni de teatru pentru a răspândi literatura și arta"* și solicitau scutire de taxă comunală, cerere aprobată cu condiția donării a jumătate din încasări în folosul săracilor.

Printre *„curiozitățile"* expuse publicului Piteștean în anul 1899 se număra *„o sirenă"* (*„monstru"*) în Piața Sf. Gheorghe, expusă de Manole Dimitriu din Macedonia, *„7 maimuțe și 8 oameni mici"* în cele trei zile ale Paștelui, *„pitic de 18 ani"* *„cu cap de pasăre"*, o fată *„lipsită de brațe care scrie și coase cu picioarele"*, o altă fată de 24 de ani cu *„capul mai mare decât corpul"*, o cămilă.

Tot pentru anul 1899 apare și cererea de autorizare a unui vânzător ambulant de ziare, fiind însoțit de către cei 4 copii ai săi *„câștigându-și astfel existența"*.

Dintre spectacolele care au avut loc în sălile selecte ale orașului, istoria a reținut informații despre *„reprezentații de iluzione și scamatorie în sala Uklar"*, susținute de Ernest Choen în ziua de 11 februarie; I. Dumitrescu, *„comic român"* a susținut și el câteva serate de cuplete și canțonete românești; o trupă turcă are autorizație pentru a cânta în salonul Uklar din str. București; în sala *„Dacia"* au avut loc *„reprezentații științifice și experimentale"*; la 9 septembrie 1899 Gherman Popescu prezintă comediile *„Vilă la Șosea"*, *„Amploiatu flămând"* și *„Frit Ciobotarul"*. Prețurile crescuseră față de anii precedenți, o lojă costând 8 lei, staul I 2 lei, iar la galerie 50 de bani (militarii și studenții aveau 25 % reducere; spectacolul se desfășura în sala Ulkar).

Pe timpul verii, după sezonul *„dulapurilor"*, al caruselelor, era vremea *„ghicitorilor cu cărțile"*, *„a țintei cu table"*, a *„muzeului cu panoramă"* pe proprietatea Segărceanu, lângă Tribunal, a spectacolelor de operetă, a *„jocurilor pe frânghie și păpuși"* de Sf. Paște, a *„trupelor de distracții pentru familii"* de la *„Berăria Centrală"* ș.a. Piteștenii puteau, de asemenea, să asculte muzică la cârciumi și cafenele, interpretată la pian sau armonică, să imortalizeze momentul la *„atelierul de fotografii la minut"* deschis de Paște, Sf. Gheorghe și Duminica Tomei de S. Kottz sau la atelierul fotografic din str. Ceaprazari a lui Simon Waldtein.

Unii artiști nu dispuneau de bani și solicitau autorizație de a prezenta un spectacol *„cu familia"* pentru a-și putea plăti biletele de tren spre a se întoarce la București (astfel procedase S. Popescu care se întorcea de la Băile Govora).

Ultimul an al secolului al XIX-lea înregistra și el evenimentele mondene devenite obișnuite deja pentru piteșteni: baluri în ianuarie, concerte filantropice, café-chantant în sala hotelului *„Dacia"*, *„dulapuri"* și *„ținte cu belciuge și cuțite"* în bâlciurile din perioada Paștelui. Pe timpul verii, în Grădina aceluiași hotel *„Dacia"* evolua o trupă românească care *„joacă piese românești în toate serile"*[15]. Antreprenorul grădinii, Iacov Moldover cerea primăriei scădere de taxe, precizând că taxele pentru spectacole erau foarte mici: 1 leu pentru bărbați și 50 de bai pentru doamne și deci încasările lui nu sunt foarte mari.

În Târgul din Vale se organizau comedii, gimnastică, păpuși și dansuri naționale. În sala Uklar aveau loc *„serbări cu dans"* ale Grupului Pedeștrilor Piteșteni, iar în fața Grădinii publice putea fi văzută o *„panoramă cu ocheanuri"*. În rest, prin centrul Piteștiului puteai să întâlnești o *„cărturăreasă"*, *„un papagal și o muzică"*, *„flașnetă"*, *„maimuțe cu bilete de noroc"* etc.

Odată cu stagiunea Carnavalului 1900-1901, antreprenorul sălii Uklar, G. Meichelbeck, cerea autorizații pentru baluri mascate începând cu 25 decembrie 1900. Tot din perioada Crăciunului sunt cereri ale copiilor de a merge cu steaua.

Începutul secolului al XX-lea aduce o serie de schimbări la nivel de taxe percepute organizatorilor de spectacole sau deținătorilor de saloane. Astfel, începând cu anul 1902, taxa pentru o cafenea *"Chantant"* a fost înlocuită de la 10 lei /seară de spectacol la o taxă fixă de 200 lei/lună. Dacă unii dintre antreprenori sunt de acord cu această taxă, alții, precum Iacob Moldover de la caffé-chantant cu aceleași nume propune doar 150 lei[16].

Argumentele ultimului antreprenor erau acelea că salonul său *„nu este espres construit, nici așa de elegant ca cel de la Dacia și nici nu este vizitat de public ca acela"*. Așadar, aflăm indirect că cel mai select salon din Pitești de la începutul secolului al XX-lea era cel de la hotelul Dacia.

Consiliul comunal nu aproba reducerea taxei și îl soma pe antreprenorul Lăzărescu să plătească 200 de lei lunar, fiind amenințat că în caz contrar i se va închide stabilimentul. Se pare că Lăzărescu și-a

achitat conștiincios taxele pentru că în documentele primăriei Pitești nu se înregistrează închiderea acestui local ci, paradoxal, din ordinul prefectului, în urma sesizării polițaiului local, este închis stabilimentul de la hotel Dacia, în ciuda faptului că aducea comunei un venit anual de peste 7000 lei. Urmează o intensă corespondență cu autoritățile locale a antreprenorului sălii Dacia din care reies atmosfera dintr-un astfel de local și modul de a gândi al celor implicați.

Evenimentele sunt următoarele: în seara zilei de 29 martie 1903 polițaiul a intrat în localul caffé-chantant din *„otelul Dacia"* și a ordonat închiderea localului și gonirea din oraș a fetelor ce cântă în salon, pentru că este datoria acestuia să *„privegheze asupra localurilor"* ca să nu se întâmple *„câte o nenorocire"* și să interzică minorilor frecventarea lor.

Acțiunea polițistului era susținută de prefectul Manolescu pentru că *„viciul și corupțiunea sunt adânc înrădăcinate și trebuie pus capăt acestei stări de lucruri, în interesul ordinei și moralității publice"*.

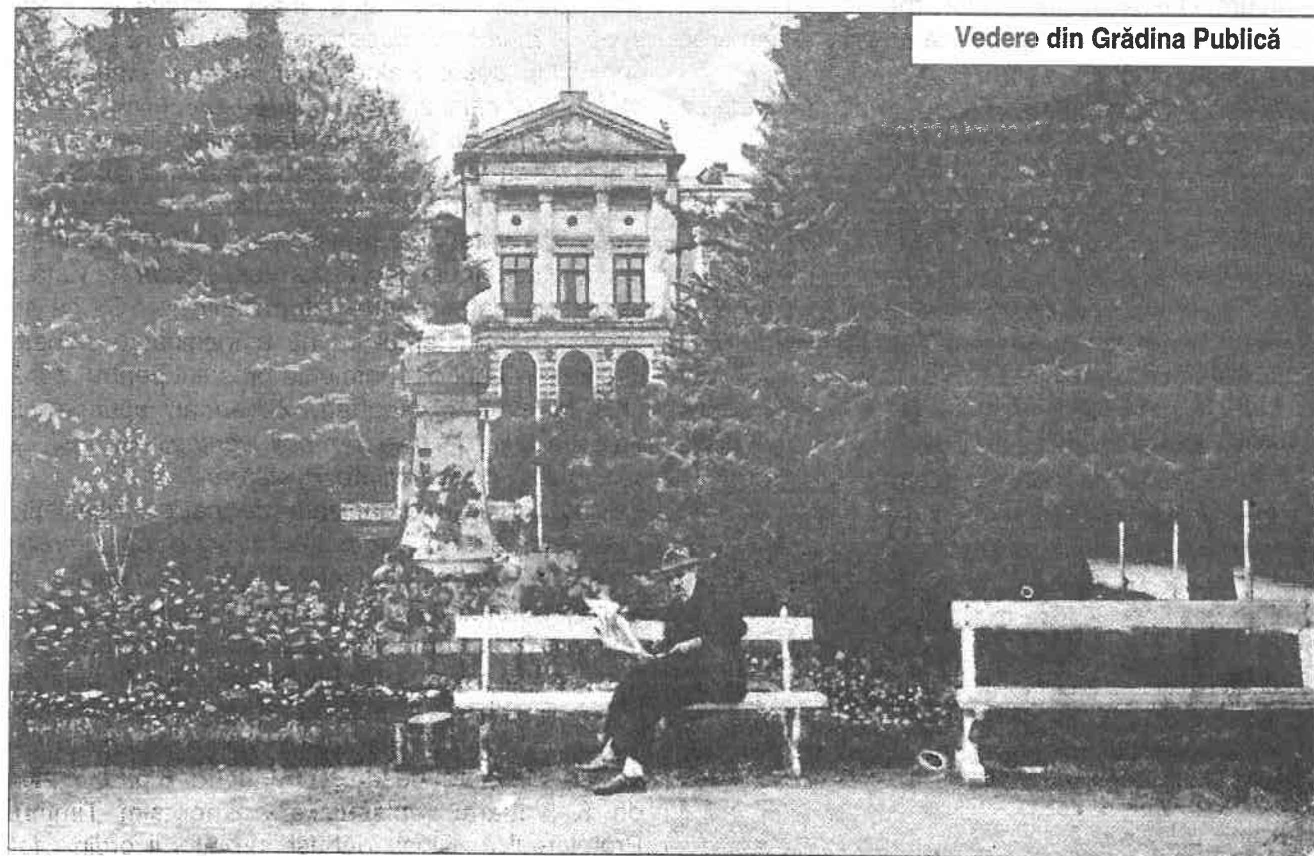
La 3 mai 1903 localul nu era încă deschis, motiv pentru care antreprenorul *„Daciei"* a adresat el însuși prefectului și primarului un memoriu, cerând redeschiderea localului. Argumentele aduse de antreprenor sunt foarte interesante din punctul de vedere al mentalităților care existau în Pitești, la începutul secolului trecut: *„din închiderea localului rezultă două inconveniente, destul de serioase pentru comună și pentru moralitatea publică:*

1. în localitate există o garnizoană destul de mare și sunt o mulțime de ofițeri neînsurați și, în lipsă de acest local public, cată a-și găsi asemenea distracții prin casele particulare ale cetățenilor, dând naștere la stricări de căsătorii și la alte scandaluri familiare, la care trebuie să se adauge mulțimea de funcționari precum și de studenți care locuiesc în orașul acest";

2. al doilea motiv pentru care localul nu trebuia închis era *„pierderea de bani pentru comună"*.

În cele din urmă, antreprenorului i se permite redeschiderea localului, cu o serie de condiții: în local nu va mai avea voie nici un minor, fetele să-și facă vizită medicală săptămânală, localul să fie menținut în stare de igienă, tariful pe mărfuri trebuia achitat și, interesant, *„se vor informa autoritățile de cei care cheltuiesc în mod risipitor"*.

În anul 1903 fotografului Mauriciu Filip Lazăr i-a mers *„foarte prost afacerea"* și pleacă înainte de termen, cerând să nu mai plătească întreaga taxă. Care să fie explicațiile? Probabil că fotografia își pierduse statutul de *„senzațional"*, de *„curiozitate"*, devenind o obișnuință. O altă explicație posibilă ar putea fi recesiunea economică, scăderea puterii de cumpărare a piteștenilor, care nu-și mai permiteau luxul de a se fotografia *„a la minut"*. Din păcate nu s-

Vedere din Grădina Publică

a putut reconstrui din studiul documentelor prețul unei fotografii. Probabil că era inaccesibil celor mai mulți dintre piteșteni.

În ziua de 30 noiembrie 1903 a avut loc un bal filantropic cu scopul de a se înființa o societate a funcționarilor comerciali și a meseriașilor, iar la sala *"Universală"* continuă seria balurilor mascate dedicate Carnavalului anului 1903 – 1904.

Noutatea artistică a anului 1904 era dată de intenția prefecturii de a construi un Ateneu în județ. Pentru strângerea de fonduri au loc baluri la care angajații primăriei sunt invitați să participe. De asemenea, pentru asigurarea muzicii în Grădina publică sunt angajate, cu 6000 de lei, atât muzica Regimentului 28 din oraș, cât și muzica Regimentului 4 Argeș, la intervenția prefectului.

În anul 1906 se înmulțesc spectacolele de teatru, corale, precum și balurile date de diferite corporații: a croitorilor (26 februarie 1906)[17], a constructorilor (18 martie), a corpului didactic, a corpului subofițerilor din Pitești. Din studierea documentelor Primăriei Pitești am aflat și programele cafenelelor din oraș, programe care au dezvăluit o intensă viață de noapte. Astfel *„cafeul concert de la Dacia"* era deschis până la 4 și jumătate noaptea, când sosesc toate trenurile în gară; cazinoul se închidea la ora 3, iar cele două cafenele, din str. Lahovari și din piața Episcopiei la ora 4 noaptea.

În urma inspecției medicului urbei asupra localului Lăzărescu din str. Șerban Vodă avem și descrierea unei asemenea săli de distracții: *„sală spațioasă, având ventilatoare și o sobă de fontă"*, deci putea fi folosită cu succes pentru spectacole atât vara, cât și iarna și putea găzdui 80-100 de persoane.

În anul 1906 societatea corală germană *„Lyra"* susținea, la 21 ianuarie 1906, un *„bal mascat domino"* în Sala Uklar, iar *„duminică 2 aprilie"* (era în prima zi de paște) o serbare cu dans în salonul Universal (aceiași sală Uklar).

Președintele comunității israelite din oraș, Rozenberg, organiza la 24 aprilie 1906 în sala Lehrer un bal pentru redeschiderea școlii israelite române de băieți, cerând dispensare de taxe (care însă nu i se acordă).

În Pitești, pe lângă societatea germană corală *„Lyra"*, exista altă societate muzicală, numită *„Dorul"* și care a organizat un *„concert - bal"*, la 5 decembrie 1906, cu scopul adunării fondurilor pentru confecționarea drapelului societății.

În sala Dacia aveau loc reprezentații de cinematografie, dar și de *„magie"*. În Grădina publică au loc reprezentații de gimnastică și sport. Tot în Grădina publică, la 9 iulie 1906 s-a organizat un concert însoțit de *„bătaie cu confeti și serpentine"*, muzica fiind asigurată de *„garnizoana Regimentului II Argeș"*. Din oraș n-au lipsit nici în 1906 *„fotografiile a la minut"*, *„fonograful"* și un mic *„stereoscop cu figuri"*, spectacole de circ, vis-a-vis de Grădina Publică, (cu 2 cai, 6 cățel dresați, plus *„gimnastică și pantomimă de caracter"*), expunerea unei *„dame uriașe"* și a uneia *„tatuate pe piept, spate și membrele superioare"*. Tot pentru distracția publicului, Josef Raktely din Austria expune *„7 maimuțe, 7 câini și ... 2 copii dresați!"* (sic!).

În septembrie 1906 serviciul sanitar al orașului s-a sesizat că *„cei 3 pitici expuși de Zilberman stau în frig, în cort de pânză și, ca urmare, trebuie să-și ia cameră la hotel"*. Răspunsul lui Zilberman ne arată, nouă, cititorilor din sec. al XXI-lea, adevărata viață a celor exploatați pentru diformitățile lor. Ca să se justifice pentru faptul că nu a închiriat o cameră decentă la unul din hotelurile orașului pentru cei 2 pitici pe care-i expunea, Zilberman spunea că *„aceștia pot fi atinși de boli contagioase și se prezintă cu deformații dezgustătoare"*.

În 1907 erau organizate de către oficialitățile Piteștiului și ale Argeșului o serie de *„serbări naționale"*. Astfel, prefectul Ion P. Comăneanu îl invita pe primarul Piteștiului la slujba pentru sfințirea apelor (6 ianuarie, Boboteaza), împreună cu *„personalul pendinte"*[18]. Slujba avea loc la biserica Maica Precista și începea la ora 9 și jumătate dimineața. Ceremonia era onorată de participarea episcopului, care sosea cu trenul de 5 p.m. în ziua de 5 ianuarie (episcop era Gherasim Timuș). Protoiereul J. Ciosu dăduse următorul ordin: *„toți preoții din Pitești îl vor întâmpina pe peronul gării. Cât va parcurge drumul spre Trivalea, clopotele tuturor bisericilor vor suna întruna"*. Astfel, episcopului i se organiza o primire identică domnitorului.

La 10 mai 1907 se sărbătoreau 26 de ani de domnie a regelui Carol I. Cu această ocazie, prefectul îl invita pe președintele Comisiei interimare Pitești să asiste la Te-Deum-ul din Catedrala Sf. Gheorghe la ora 10 și jumătate, cu *„personalul pendinte"*, organizând la Palatul administrativ o serbare pentru care s-au consumat 20 butelii de șampanie, în valoare de 120 de lei. Tot pentru ziua de 10 mai s-au folosit *„jocuri de artificii"*.

Două zile mai târziu, după aniversarea regelui, pentru că era secetă în toată țara, se organiza *„sfeștanie în tot județul"* pentru duminică 13 mai, orele 8 dimineața și întreg clerul din oraș, cu toată asistența, trebuia să meargă la râul Argeș, pentru a face rugăciuni pentru ploaie.

Tot în 1907, cu ocazia împlinirii a 30 de ani de la câștigarea independenței României, a fost pusă piatra de temelie la un monument al independenței. Aniversarea luării Griviței (30 august 1877) a fost sărbătorită printr-un Te-Deum organizat la Biserica Sf. Gheorghe. Alte sărbători ale anului 1907 au fost: un Te-Deum tot la Catedrala Sf. Gheorghe în ziua de 24 aprilie închinat Reginei Elisabeta, iar la 11 august a fost aniversat și principele Ferdinand al României, în același mod.

Anul 1908, urmând marii răscoale din 1907, este mai sărac în distracții pentru piteșteni. Totuși, s-au organizat un *„bal pentru școala israelită"*[19] la 8 ianuarie, *„un bal de elită"* al societății "Lyra" la 26 ianuarie în sala Universală, un bal filantropic în folosul corporației breslelor unite, *„bal al subofițerilor în salonul Uklar pentru cercul subofițerilor"*, alt bal al Societății de înmormântare germană și un *„bal cu tombolă pentru funcționarii publici"*. În zilele de 15, 16 și 20 ian.1908 au avut loc trei reprezentații de teatru la sala Lehrer în care a jucat actrița Agata Bârsescu. Un șir de reprezentații de teatru românesc a avut loc și în sala *„Vârfu cu dor"*. Printre piesele jucate a fost și *„Hoțul"* cu personal artistic al Teatrului Național din București.

Anul 1908 aduce și prima afirmare în orașul Pitești a drepturilor de autor. Astfel, la 7 aprilie 1908, directorul general al teatrelor a trimis o notă către primar care preciza că *„nici o piesă românească să nu se mai poată juca fără învoierea scrisă a autorului respectiv"*.

În parcul Trivalea a fost organizată în mai o serbare câmpenească, iar în noiembrie 1908 a avut loc o mare întrunire publică a societății veteranilor *„Coroana de Oțel"* Pitești, în sala Uklar, cu scopul de a cumpăra loturi din moșia Gliganu.

Anul 1909 debutează, din punct de vedere al manifestărilor culturale cu o întrunire generală a Societății Veteranilor din 12 ianuarie, care aniversa atacul de la Smârdan printr-un *„parastas"* și o *„întrunire generală"*20. Apoi veneau balurile din ianuarie și februarie, după cum urmează: bal al societății Coroana Ungară, în sala Universală (17 ianuarie), bal al Societății filarmonice germană, *„bal mascat de elită"* în sala Lehrer, al Societății filarmonice Lyra (31 ianuarie 1909).

Cu ocazia *„balului comercial"* din 7 februarie 1909 din sala Lehrer s-au împărțit produse pentru săracii locului.

În 1909 mitropolitul a oprit, printr-un ordin, *„balurile și orice spectacole în prima și ultima săptămână a postului Paștelui"*, ordin care se va repeta și în anii următori.

Între timp, petrecerile în Pitești au continuat cu frenezie. Astfel, la 19 februarie 1909 avea loc un bal mascat în Sala Lehrer, iar la 21 februarie Societatea corală românească *„Dorul"* din Pitești, prezidată de P. Băjenaru, organizează un concert urmat de bal în sala Lehrer, sub patronajul d-nei primar Marie Dumitrescu și, bineînțeles organizatorii cer scutire de taxă.

Veteranii de război, organizați în societatea *„Coroana de Oțel"* s-au întrunit la un *"bal cu tombolă"* în *"folosul veteranilor inferiori din 1877-1878"*.

Anul 1909 a fost totuși bogat în spectacole. Dintre acestea enumerăm: concertul din 2 aprilie al societății muzicale *„Hora"*, bal al trupei de operetă Al. Băcănescu din zilele 18, 19 martie, spectacolele de operă și operetă cu piesele *„Regele vânătorilor"* și *"El și Ea"* ale trupei conduse de C. Grigoriu.

Societatea culturală *„Junimea"* a elevilor din cursul superior al Liceului I.C. Brătianu a organizat o piesă de teatru, iar compania dramatică română C. S. Vernescu – Vâlcea a prezentat în Pitești spectacolul cu piesa *„Femeile în grevă"*. Teatrul Național din Craiova era și el prezent în Pitești cu o serie de spectacole.

Serbări câmpenești s-au organizat pe platoul de la Trivale în ziua 14/27 iunie ale Societății *„Lyra"*. Locurile preferate de piteșteni pentru astfel de manifestări erau: Grădina Publică, platoul dar și Grădina Fabricii de Bere F.T. Schwart din Trivale.

Societatea muzicală *„Hora"* susținea un spectacol în Grădina publică *„pentru școlile și bisericile românești din Transilvania"*, iar Asociația de Ajutor Reciproc, Societatea *"Perseverența"* a meseriașilor C.F.R. din Pitești a organizat, fiecare, serbări

câmpenești.

Nu numai organizațiile profesionale din Pitești își organizau propriile petreceri, ci și cele etnice. Astfel, societatea germană *"Lyra"* își aniversa cei 7 ani de existență în localul Fabricii de Bere din Trivale, iar în sala Universală avea loc o serbare a Școlii Israelite Române. În 4 octombrie 1909 s-a desfășurat balul societății corale ungare din oraș, iar în a doua zi de Crăciun a avut loc un bal al comunității catolice în scop filantropic.

Cu toate că spectacolele din oraș erau foarte numeroase și solicitarea de săli este mare, anumiți antreprenorierau nemulțumiți de taxele prea ridicate solicitate de primăria Pitești.

Un astfel de antreprenor nemulțumit era Nicolae Ionescu care avea *„Caffe concertul"* de la Hotelul *„Dacia"* din Pitești și care cerea micșorarea taxei de 200 lei /lună către Primărie la 150 lei cu începere de la 1 aprilie 1909. Cererea lui era respinsă de Consiliul Comunal, existând în rândul consilierilor și opinia că *„astfel de localuri în centrul orașului nu ar trebui tolerate"*. Sunt foarte interesante argumentele pe care le folosește Nicolae Ionescu pentru a-și susține cererea de reducere a taxelor pentru că se relevă o deplasare a gustului publicului piteștean spre alt gen de distracții oferite de cinematograf care, deja, făcea o concurență serioasă caffe concertelor din oraș.

Astfel, arata antreprenorul că afacerile îi merg prost pentru că *„cinematograful mi-a făcut concurență"*, plătind 5 lei taxă/seară și *„dă 3 reprezentații pe seară, câștigând 5 – 600 lei"*.

Afluența publicului la cinematograf era foarte mare încât duminică proprietarul cinematografului, Braun, a împrumutat scaune de la hotelul Dacia.

Motivele de nemulțumire ale antreprenorului Nicolae Ionescu sunt mai multe: *„eu sunt român și Braun cu cinematograful este jidan și a avut mai multă trecere"* pe lângă oficialități și *„în nici un oraș, afară de București și Craiova nu se ia o taxă așa de mare"*.

În continuarea plângerii, antreprenorul caffe-concertului de la hotelul Dacia, din centrul Piteștiului, înșira cheltuielile făcute: *„7 lei reclamă"*, *„10 lei – masă pianistă"*, *„luminat cu acetilenă"*, *„mâncare artiste și personal 20 de lei"* etc. De asemenea, antreprenorul arata că de acest local beneficia tot orașul, oferind ocupații pentru *"comercianții de manufactură, croitoresele, spălătoresele, birjarii, comercianții de încălțăminte, cizmarul, hotelurile, sacagii"*, pentru că *"nicăieri nu se întrebuințează atâta apă ca aici"*, concluzionând patetic *"un oraș e mort fără un local de caffe concert"*. În ciuda acestei pledoarii, primăria și-a menținut taxa de 200 de lei, lăsând să se acționeze, și la nivelul localurilor de distrații, legea concurenței.

După monitorizarea spectacolelor care au avut loc în Pitești în 1910 se observă creșterea numărului societăților culturale și al serbărilor școlare. Astfel, pe lângă societățile existente deja (Societatea Israeliților, a Cercului Comercial și Industrial din Pitești, a Societății germane de înmormântare), apăreau și altele noi: Societatea evanghelică luterană, Societatea corală *„Farmecul"*, condusă de M.C. Urlățeanu[21], Societatea *„Avântul"* a elevilor școlii de meserii, Societatea culturală *„Solidaritatea"* care își propune înființarea de cercuri culturale și biblioteci populare în satele din județul Argeș, precum și înființarea unei săli de lectură și a unui centru cultural în Pitești.

Serbările susținute de elevi omagiau evenimente importante din istoria românilor: 24 ianuarie – Unirea Principatelor (serbarea școlară a elevilor de la Liceul I.C. Brătianu), sau 9 mai - Ziua Proclamării Independenței României, de către societatea culturală *„Avântul"*, a elevilor școlii de meserii.

Cinematograful devenise deja o prezență obișnuită în viața Piteștenilor în 1910, alături de alte modalități de distracție tradiționale: Circul, balurile mascate, bâlciurile, organizate în Ceaprazari și în alte locuri enumerate deja unde se puteau găsi – prăvălii, berării, cârciumi, dulapuri, călușei, fotografi, panorame, tiruri și altele.

Anul 1912 este și el foarte bogat în manifestări corale. Astfel, în vara acestui an Societatea *„Părintele Macarie"* a cântăreților bisericești din județul Argeș, a organizat în ziua de 21 iunie 1912 un *„concert religios național popular"* în Grădina publică cu scopul de aduna fonduri.

Societatea *„Părintele Macarie"* își propunea *„de a înfrumuseța și uniformiza cântările Sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române"*, iar inițiatorul a fost profesorul J. Popescu – Păsărea, de la *„ambele seminarii din București"*[22].

Tot în 1912, Societatea corală *„Armonia"* din Craiova, promotoare a *„muzicii naționale"* a întreprins o excursie din Pitești, Câmpulung și Rucăr, susținând concerte în fiecare localitate.

La 30 septembrie 1912 Societatea Corală Ungară a prezenta în sala Lehrer o serbare cu spectacolul *„Culesul Viilor"*.

Un alt eveniment cultural al orașului a aparținut comunității israelite din oraș, care a adoptat *„Statutul societății israelite de ajutor reciproc din Pitești"*. Societatea fusese fondată la 1 mai 1908 cu scopul ajutorării bolnavilor și pentru înmormântare. În 1912 avea 70 membri, conduși de un comitet format din 10 membri, președinte fiind M. Filip.

Statutul prevedea înființarea unei farmacii, angajarea unui doctor și oferirea unui ajutor de înmormântare familiilor celor decedați care aparțineau religiei mozaice.

Și germanii din Pitești aveau au o societate a lor care, printre alte surse de finanțare, număra și organizarea de baluri anuale filantropice (de obicei în luna februarie) în sala Lehrer (universală).

Un eveniment care stârnea nemulțumire în rândul comercianților din Pitești era mutarea Bâlciului de Paște din Ceaprazar (actuala stradă a Craiovei) în platoul din Trivale, (în intervalul 25 martie-23 aprilie), percepându-se negustorilor taxa de 100 lei/chirie pe durata bâlciului. La protestele negustorilor față de această decizie a primăriei li se răspundea că *„locul Ceaprazar aparține unui particular și comuna nu are nici un venit"* prin organizarea bâlciului anual, și în plus, *„nu este igienic"*.

Alte noutăți în domeniul distracțiilor aduse de anul 1912: Isac Abramovici înființa un *„cinematograf pentru copii"*, vis-a-vis de Grădina Publică, pe proprietatea lui N. Sachelaride; la 15 august (sărbătoarea Sf. Marii) în Grădina Publică avea loc o *„splendidă serată venețiană"*, cu artificii asigurate de fabrica de artificii *„Vulcanul"* din București, „furnizoarea familiei regale". Pentru această serată, Primăria a oferit Grădinii Publice muzica și iluminatul.

Astfel, în preajma Primului Război Mondial, când Europa Marilor Puteri se pregătea de război – cel mai distrugător pe care îl cunoscuse până atunci omenirea – cetățenii obișnuiți ai unei urbe de la poalele dealurilor își desfășurau în ritmuri proprii viața cu grijile și pasiunile lor cotidiene.

Note

* profesor, Grupul Școlar *„Mihai Viteazul"* Pitești

1 Teodor Mavrodin, fost director al Arhivelor Statului Pitești, neobosit cercetător al istoriei Argeșului, în general și al Piteștiului în special, a realizat istoria unor instituții, și anume, *„Istoria primăriei Pitești"* (1996) și *„Episcopia Argeșului (1793-1949)"*, în 2005. De asemenea, numele cercetătorilor care s-au dedicat descoperirii și redării cititorilor a trecutului Piteștiului alcătuiesc o listă impresionantă. Astfel, o serie de cadre didactice, de cercetători locali au elaborat articole, studii, lucrări ample, teze de doctorat despre Pitești, mai ales după 1945. Acestea se adaugă laborioasei monografii a Piteștiului realizată în 1988 cu ocazia împlinirii a 600 de ani de la atestarea documentară, realizată de prestigioșii cercetători Petre Popa, Silvestru Voinescu și Paul Dicu.

2 Dulap = scrânciob, leagăn de lemn sau construcții cu mai multe leagăne fixate pe același schelet care se balansează sau se învârtește în cerc servind ca mijloc de distracție (conform DEX).

3 Arhivele Statului Pitești, fond *Primăria Pitești*, dosar 13/1891, f. 1, 2, 5, 6, 7, 9.

4 Idem, dosar 2/1892, f. 5, 6, 7, 8, 12, 14, 20, 17, 27, 35, 31, 34.

5 Idem, dosar 22/1892, f. 5, 6.

6 Idem, dosar 2/1892, f. 33.

7 Idem, dosar 22/1892, f. 1,2.

8 Idem, dosar 2/1892, f. 2.

9 Idem, dosar 22/1892, f. 9, 13.

10 Idem, dosar 2/1892, f. 37, 38, 42, 1, 3, 4, 6, 5, 7, 8, 10, 11, 13, 12, 14, 15.

11 Accizele erau taxe pe diverse produse și servicii care asigurau veniturile primăriei Pitești.

12 Arhivele Statului Pitești, fond *Primăria Pitești*, dosar 1/1896, f. 5, 7, 14-16, 20-21, 25, 23, 24, 27-34, 36, 46, 47, 50, 53, 55, 56, 58, 64.

13 Idem, dosar 4/1898, f. 1, 5, 6, 12, 13, 16, 38.

14 Idem, dosar 2/1899, f. 1, 2, 4, 11, 12, 19, 23-24, 33, 37-38, 47-48, 54-55, 64, 91.

15 Idem, dosar 10/1900, f. 14.

16 Idem, dosar 39/1902-1903, f. 1-2, 17, 22, 24, 31, 33, 35, 40.

17 Idem, dosar 1/1906, f. 2, 4, 6, 18-19, 20, 22, 24, 30, 34-37, 55, 56-57, 59, 60-61, 63, 64-69.

18 Idem, dosar 3/1907, f. 1-2, 4, 10, 12.

19 Idem, dosar 3/1908, f.1, 13-15, 17, 25, 30, 74.

20 Idem, dosar 4/1909, f. 1-3, 5, 9, 11, 21, 23-24, 49, 60, 75, 97 .

21 Idem, dosar 2/1910, f. 31, 52.

22 Idem, dosar 13/1912, f. 10, 21, 27, 41, 79, 96, 133, ș.a.

The entertainment of people of Pitesti

The people of Pitesti entertainment history between 1890 and 1914 can be reconstituted on the base of the information kept in the Archive, the Funds of Pitesti Town Hall and Arges County. In the above mentioned period, Pitesti offered lots of means of entertainment to its people. Those were for common people, but also for those who could afford to pay a ticket for a show. The free ways of entertainment offered to all of them by the Town Hall were: the walkings in the Public Garden, where town's regiment fanfare was playing. During the summer there where organized shows in the open air (fireworks, variety shows). The circus was settled near the Public Graden. The fairs were present during the Easter holiday. The were "strolling artists" in the centre of the city. For more sophisticated entertainment, there also where show rooms like Dacia, Uklar or Universala Lehrer where choir concerts, theatre shows, philharmonic orchestra shows, operas took place and there were also mask balls during " The Carnival" (from 25th of December to 8th of January). Some of them used to have charitable character.

MARIA C. GOLESCU ȘI MIȘCAREA FEMINISTĂ

■ Cristina BOȚOGHINĂ*

Mișcarea de emancipare a femeii a început cu timiditate, în secolul al XVIII-lea, odată cu răspândirea ideilor de libertate și egalitate iluminista. Astfel, numeroși scriitori francezi susțin schimbarea mentalităților privind femeia în societate, unii dintre ei cerând chiar participarea femeilor la viața politică[1]. Dar o schimbare reală începe pentru femei în secolul al XIX-lea, când, muncind alături de bărbați, tot așa de bine ca și ei, fiind supuse la aceleași sarcini, ele cer să li se recunoască prin legi drepturi egale cu ale bărbaților. În spațiul românesc, opinii privind acest subiect, au existat, după cum putem observa.

Astfel, la nivel legislativ, în constituția Moldovei de la 1822 se pomenea pentru întâia dată de egalitate în fața legilor, *„fără deosebire de obraji, de asemenea și în privința libertății individuale și a muncii"*[2]. Mult mai târziu, pe la 1866, se punea în discuție chestiunea dreptului de vot pentru femei, când Ion Heliade Rădulescu explica în parlament că, în principiu, era de acord ca femeilor să li se dea dreptul de vot, dar în momentele acelea era inoportun acel lucru. Tot inoportun avea să fie și cu prilejul modificării constituției din 1884, când o propunere semnată de 17 deputați a fost respinsă în ședința Camerei din 16 mai: *„ nu putem da drept de vot femeilor, adică să le egalăm politicește cu bărbații, când noi nu am egalat, până acum, nici pe bărbați împreună. Nu avem egalitatea dreptului de vot"*[3] spunea Lascăr Catargiu în discursul de respingere. Totodată, se afirma formal că emanciparea femeilor este o problemă importantă, dar nu a prezentului, ci a viitorului.

În încercările societății românești de sincronizare europeană nu putem spune că femeile nu au avut rolul lor. Acestea sunt conștiente că trăiesc într-o lume dominată de regulile masculine, de aceea nu își propun schimbarea radicală a acestora, bunăoară printr-o revoluție, ci mai ales să-și facă loc într-o societate care dorea să prindă din urmă Europa. Două componente esențiale le-au servit pentru atingerea acestui scop, datorită și în special propriilor lor însușiri feminine: instrucția și educația[4]. În special a doua jumătate a secolului al XIX-lea a fost marcată de aceste încercări de a se emancipa pe ele însele, de a-și lărgi orizontul spiritual și mai ales de a determina recunoașterea lor drept componentă a sferei publice sociale[5].

Între timp numeroase societăți feministe cu activități filantropice și cultural educative, inclusiv asociațiile patronate de membrii familiei regale, cu scopul de îndrumare profesională, pot fi considerate ca mergând pe drumul emancipării femeii în România. Imaginea

semnificativă care regla prezența femeii în societate la sfârșitul secolului XIX ar fi fost aceea de *„soție, mamă, administratoarea casei"*. Secolul al XIX-lea a trăit cu certitudine o perioadă care justifica interdicția participării acesteia la viața politică. Femeile ripostează la excomunicările la care erau supuse, în mod tradițional, și încep să se simtă inconfortabil între referințe culturale care le limitează numărul de opțiuni. După primul război mondial femeile devin un interlocutor social tot mai exigent, cu o voce publică distinctă. Ar fi trivial, chiar eronat, să ne imaginăm feminismul de la noi numai ca pe un simplu import, o altă formă fără fond[6]. Nici o teorie contrară, a unui fond hibrid, care corupe orice formă, a fondului fără forme nu ne-ar ajuta prea mult. Cert este că experiența tragică a războiului și realizarea în mod surprinzător și puțin sperat a Marii Uniri au declanșat un orizont al speranței extrem de extins, care cu greu ar fi putut fi acoperit de organizarea politică, socială și culturală ce le-a succes. Interbelicul românesc stă sub povara acestei așteptări care inevitabil e înșelată și a nevoii de autodefinire eșuată. Aproape că nu există discurs public din perioada interbelică în care să nu se mărturisească decepția și să nu fie saturat de alegații identitare. Femeile, utilizez termenul în sensul generic, trăiesc și ele orientate de suflul exploziei de așteptare a înnoirii. Cu febrilitate, ele înregistrează semnele

schimbării, vor să contribuie la urgentarea ei. Feminismul românesc interbelic este concomitent cu și contaminat de imatura nevroză a schimbării, exaltarea națională și emfatice replici conservatoare[7]. El străbate cu greu, într-adevăr, filtrul hermeneutic al unei societăți cu o modernizare echivocă și, în multe aspecte, încă deprimantă. Dar, o dată pătruns, pune în primejdie gruparea tradițională a imaginilor asociate feminității. Să ne întrebăm dacă acest feminism păstrează amprentele referințelor mediilor de origine? Sigur că le păstrează. Mai important însă este altceva: faptul că el reușește, măcar la anumite nivel, să instituie o criză a reprezentărilor sociale tradiționale ale feminității, cheamă femeia să învețe rolul de *„cetățeancă"*, o introduce în arena competiției sociale și propune o rediscutare a contractului civic și politic tocmai în momentul în care un stat monopolizat de bărbați își afișează forța sa juvenilă[8]. Discursul feminist tentează femeia cu un set de identificări care să o determine să dezerteze din închiderea pasivității, circumscrierea domesticului și să renunțe la beneficiul adus de supunere. Democrația masculină a epocii, fondată mai mult pe o reprezentare idealizată a interesului general decât pe expansiunea libertăților individuale, contextualizează eforturile de a promova imagini modernizate ale femeii. Ideologia care vrea să recentreze imaginea femeii în dispozitivul reprezentărilor puterii, feminismul, va încerca renegocierea compromisului social și o relectură a interesului general[9].

În spațiul românesc nu putem vorbi despre existența unei confruntări decât în momentul în care femeile și au declarat intenția, după Marea Unire, de a pătrunde în ultimul bastion al dominației masculine: politicul. Este meritul reginei Maria, care a excelat în politică, de a deschide, fără să vrea, o perioadă care va consacra amestecul femeilor în treburile politice, epocă ce va cunoaște o Martha Bibescu sau o Elena Lupescu.

Perioada interbelică a adus, deci, în prim-plan, revendicările politice precum și o nouă platformă a acțiunii feminine, acest fapt datorându-se, în primul rând, perioadei anterioare, mai ales întregii opere culturale și sociale promovată de regina Elisabeta. Dincolo de romantismul și sentimentul reginei poete trebuie să remarcăm dimensiunea pedagogică a acțiunii sale de patronaj dintre domnișoare și rolul său de mentor pe care l-a avut în formarea personalităților. Printre acestea o întâlnim pe domnișoara Maria C. Golescu (1897-1987). Descendența sa din două vechi familii boierești, dar mai ales a Goleștilor, a constituit mereu un motiv de reală mândrie și încurajare pentru munca de cercetare.

Mediul din care provenea a permis ca studiile liceale să le urmeze cu profesori particulari iar cursurile universitare le-a urmat la București. În studenție a urmărit prelegerile unor remarcabili profesori: V. Pârvan, D. Onciul și mai ales a profesorului care a îndemnat-o să studieze istoria.

Tânără fiind, Maria C. Golescu era invitată deseori la Peleș, unde asculta muzică dimineața, iar mai târziu fugea cu prințesa Elisabeta pentru a căuta pepeni copți ascunși în bufetul palatului. Principele Carol și principesa Elisabeta o iubeau foarte mult, așa încât o duceau la serbări, la tenis și apoi o conduceau acasă, de unde nu plecau până nu jucau table sau alte jocuri[10]. Aflându-se în anturajul reginei Elisabeta, fiind iubită de ea, Maria Golescu povestește în scrierile sale despre emoția cu care a urcat în primul automobil din țară, precum și pe vaporul regal care făcea croaziere pe Marea Neagră, cu familia regală. A fost o fină observatoare a vieții politice din România dintre cele două războaie mondiale, având un talent deosebit în schițarea unor portrete ale oamenilor politici, descrierea unor întruniri politice sau culturale, conferințe, printre care și întrunirea feministă de la Fundația Carol din 1920, document relevat care vine să nuanțeze ceea ce putem spune că a fost mișcarea de emancipare feminină din România interbelică[11]. Iată ce nota aceasta:

„Ella N. osoasă și mare, cu fața cavalină, debitează cuvinte groase din glasul ei gros și modulat, plină de patos. D-ra Pissarquesca (?), veritabilă sufragetă poloneză, are o siluetă amuzantă, în tailleurul de catifea neagră, a cărui fustă, atât de scurtă îngăduie să se vadă ghete înalte de lac și să se ghicească genunchii hăișiș; din pălărioara pusă pe ceafă scapă o aureolă de păr blond. Gura, și așa destul de mare, se cască la limită, pentru a putea pronunța cuvintele, într-o limbă străină. Gestul autoritar și îndrăzneț acuză hotărât dușmanul secular: bărbatul. Vocea compromitea tot efectul, căci, după ce se urcase pe o culme, se mai ridica încă, ascuțită, tremurândă. Maria P. elegantă, plăcută la vedere, cuvântează calm, cu inteligență, într-un glas limpede, curgător, și dicțiune îngrijită. Prin mijlocirea unei glume dibace atrage de partea dânsei pe sceptici, trezind voia bună în sală. Calypso B., tristă și ștearsă, repetă cu greu, peltic și plicticos, ceea ce fusese spus de celelalte. Nu o mai aude, nu o mai ascultă nimeni. Respiră o lume ușurată când își adună notele pentru a se retrage. Doamna Baiulescu, președinta câștigă și pe cei mai recalcitranți; te simți atras de bătrânica ai cărui ochi scânteiau, care știuse să păstreze vie, neștirbită, într-însa și în jurul ei credința în eliberare și conștiința neamului său. Descrie cele 3 stadii întâmpinate de o idee ca și de o invenție nouă: 1. dezaprobare generală; 2. ridiculizare; 3. combatere efectivă, adăugând cu un surâs luminos, că în ceea ce o privește, este convinsă că trecuse de faza a doua. În cele din urmă, Bărbatul, dușmanul și despotul se urcă la tribună declarându-se aliatul Femeii făgăduind cu voce de voinic că nu va uita cauza orice s-ar întâmpla. Atunci entuziasmul nu mai cunoaște margini și icoana virtuală a unei colaborări viitoare a întregii omeniri pluti dinaintea privirilor fermecate!"[12].

Iată, este cât se poate de elocvent această stare de spirit concordantă cu întreaga emulație din societatea românească consemnată de Maria C. Golescu.

Note:

* Muzeograf, Muzeul Pomiculturii și Viticulturii Golești
1 Smaranda Bilț, *Mișcarea feministă din România în timpul primului război mondial*, în *„Muzeul Național, XVI, București"*, 2004, p.297.
2 *Ibidem.*
3 *Ibidem.*
4 Alin Ciupală, *Femeia în societatea românească a secolului al XIX-lea*, Editura Meridiane, București, 2003, p.102.
5 *Ibidem*
6 Ștefania Mihăilescu, *Din istoria feminismului românesc. Antologie de texte (1838 - 1929)*; Editura Polirom, Iași, 2002, p. 35.
7 *Ibidem.*
8 Marian Pruteanu, *Discursuri despre femeie în România între cele două războaie mondiale*; www.unibuc.ro., p. 41.
9 *Ibidem.*
10 Sebastian Tudor, *Contribuții privind viața și activitatea Mariei C. Golescu*, în *„Museum"*, IV, Golești, 1993, p. 79.
11 *Ibidem*, p. 81.
12 Maria Golescu, *Însemnări*, Muzeul Golești, inventar nr. 17872/2990.

Maria C. Golescu and the feminism

Feminism, as a social, organized and vindictive movement is a natural product of the modern age. After examining the main documentary sources, it surely resulted that the new ideas of the emancipation of the Romanian woman has started since the beginning of the 19th century. The inter-war period brought on the front stage the political demands. This was due to the feminine personalities such as Queen Maria or Elena Lupescu. Maria Golescu's impressions are from that period. She attended to the feminist meeting that took place at Carol Foundation in 1920.

PROBLEMA CADRILATERULUI - DIFERENDUM TERITORIAL ȘI REPERE IMAGOLOGICE (1913-1940)

■ George UNGUREANU*

Raporturile imagologice româno-bulgare în perioada 1878-1944 au făcut obiectul unor contribuții istoriografice mai mult sau mai puțin ample, din partea unor autori precum Lucian Boia, Alberto Basciani, Maria Todorova, Blagovest Njagulov, Rumiana Stančeva etc. O succintă privire de ansamblu asupra *„literaturii"* de specialitate ne relevă o dublă asimetrie. Pe de o parte, trebuie subliniat faptul că imaginea bulgarilor față de vecinii lor septentrionali este mai omogenă, mai coerentă intern, decât corespondenta sa nord-dunăreană. Faptul, remarcat de Blagovest Njagulov[1], nu constituie altceva decât o reflectare în imaginar a caracterului social-economic și cultural mai omogen și totodată mai tern al Bulgariei moderne în raport cu România, țară a unor pregnante contraste sociale. Pe de altă parte, raporturile româno-bulgare în anii interbelici, implicit evoluția problemei sud-dobrogene, s-au constituit în realități politice, ulterior în subiecte istoriografice, mult mai interesante din perspectiva bulgară decât din cea românească. Chestiunea Cadrilaterului a ocupat dintotdeauna (din 1913) în mentalul colectiv bulgar un loc mai important decât în preocupările auto-identitare românești.

Războiul caricaturilor (*„mămăligari"* versus *„cefele groase"*)

Trăsătura esențială a bulgarilor, ar fi, conform românilor, lipsa unor calități precum *inteligența*, eleganța, subtilitatea; bulgarul apare ca primitiv și rudimentar, purtând în plus stigmatul empiric al *„cefei groase"*, sintagmă imortalizată de Mihai Eminescu.

Primitivismul bulgar se asociază, conform autorilor români interbelici (I. N. Roman, C. Kirițescu, C. Brătescu), cu violența, setea de răzbunare, invidia, secretomania, dar și cu răbdarea, perseverența și ... hărnicia în așteptarea momentului prielnic pentru atac/agresiune[2]. Spiritul disciplinat, taciturn și hărnicia bulgarilor sunt, în general, recunoscute de autorii români. Afirmația *„Bulgarii sunt leneși din fire"* făcută de Th. Holban, în anul 1939, într-un document de uz intern, rămâne rarisimă[3].

Imaginea bulgarilor despre români este una mult mai schematică, chiar caricaturală, deci mai puțin verosimilă pentru cititorul dotat cu spirit critic. Sintetizând probabil, cel mai bine imaginea negativă a românului în Bulgaria, autorul Stilian Cilinghirov (traducător al lui Panait Cerna), scria în anul 1921: *„România este țara cea mai puțin cultivată din toate cele din Peninsula Balcanică. Pare o prostituată vulgară și machiată, care mănâncă mămăligă, pe când dincolo de propriile zorzoane nu îmbracă nici măcar o bluză / un furou"*[4].

Așadar, românii s-ar distinge prin duplicitate, superficialitate, ipocrizie și orgoliu nemăsurat, nejustificat. De altfel, pentru mulți autori bulgari, răscoalele din anul 1907 reprezintă un *„moment al adevărului"* despre România și locuitorii ei[5]. În scrierile nuvelistului Iordan Iovkov (1884-1937) originar chiar din Dobrogea, ofițerii români au imagini mai complexe, mai realiste și mai diverse, însă ceea ce-i unește este preocuparea exagerată față de aspectul exterior asociată cu o arzătoare dorință de câștig[6].

Prezentarea însușirilor pozitive, dar mai ales negative ale vecinului meridional/septentrional, este însoțită de referiri peiorative la trecutul istoric, mai ales la origini. Românii pun setea de răzbunare și complexele bulgarilor pe seama stăpânirii otomane, în timp ce *violența*, spiritul de disciplină și silențiozitatea acelorași este atribuită... originii hunice, turanice[7].

În schimb, unii publiciști bulgari au vorbit, mai ales în anii 1916-1919, despre *„tâlharii din catacombele Romei aduși în Dacia"* și despre superficialitatea și mimetismul românilor în preluarea modelului francez[8]. Într-o replică dată peste timp, lui Mihai Eminescu, poetul național bulgar Ivan Vazov (m 1921), deci, într-un fel omologul său, scria, în toamna anului 1916 *„Voi sunteți puroiul roman / Cetatea eternă s-a curățat de putoare / Descotorosindu-se de voi / Voi sunteți ca și strămoșii voștri / Desfrânați, bandiți, asasini și robi"*[9].

În ceea ce privește Cadrilaterul, locul acestuia în imaginarul/mentalul național român și bulgar se află în strânsă legătură cu poziția Dobrogei în cadrul aceleiași structuri mentale, însăși denumirea de *„Cadrilater"* fiind pur convențională și având o existență relativ recentă.

Valorizarea momentelor non-fondatoare

Regăsim, atât în mediile românești, cât și în cele bulgare, strădania de a asocia provincia dintre Dunăre și Mare cu momentele fondatoare etno-politice și religioase (ecleziastice). Istoricii, publiciștii și, în ultimă instanță, propagandiștii români invocă, în mod previzibil, momentul fondator roman, fixând în „Pontul Stâng" (Vasile Pârvan) cadrul primei sinteze daco-romane, și prezentând, deci, viitoarea Dobroge, ca pe o arie primordială ale etnogenezei românești. „Aproape nu există localitate actuală care să nu fie așezată pe locul sau în imediata vecinătate a vechilor localități daco-romane", scria, în aprilie 1940, Constantin Moisil[10]. În același context, autorul Scarlat Lambrino, semna, la 14 aprilie 1940, articolul *Arheologia Dobrogei*, în care afirmă: *„Poporul român își are drepturile sale atestate aici, și dacă e vorba de regăsit o strălucire culturală în Dobrogea ca un ecou al timpului stăpânirii romane, apoi acest ecou începe odată cu alipirea Dobrogei la România"*[11]. Autoritățile românești inițiaseră în anul 1925 chiar și o acțiune de *„colonizare"* a Cadrilaterului, după ce o operațiune similară fusese încununată de succes în Dobrogea Veche. În condițiile accentuării deosebite a vechimii și continuității dacice, daco-romane și românești în zonă, ne apare ca surprinzătoare tăcerea asupra originii durostorene a

Imagine din Turtucaia

generalului Aetius. Acesta îi învinsese pe huni (înrudiți, probabil, cu proto-bulgarii turanici) și fusese supranumit *„Ultimul dintre romani"*.

Importanța tot mai mare acordată Dobrogei și fostei Moesii de către istoricii români, ascensiunea istoriografică a zonei până la rangul de *„leagăn"* al poporului român si de creuzet primordial al sintezei daco-romane, a fost interpretat de medievistul bulgar Petăr Mutafèiev *„ca o pregătire teoretică pentru un simptom al aspirațiilor teritoriale românești în direcția Rusciuk-ului, Varnei și a Șumlei"*[12] (aspirații inexistente la acea dată). În replică, autorul bulgar, din dorința formală de a-i satisface curiozitatea lui P. P. Panaitescu, fixează, într-o scriere din 1930, locul de formare al poporului român în zona Macedonia de NV, Serbia de Sud, Muntenegru, Herțegovina; de aici românii ar fi emigrat mai întâi în Ardeal, iar de acolo, după 1300, dincolo de Carpați[13]. Merită remarcat efortul lui Petăr Mutafciev de a pune de acord discursul istoriografic bulgar cu cel maghiar, într-o vreme când relațiile între cele două state revizioniste erau excelente. În general, istoriografia bulgară tinde să atribuie românilor o origine exclusiv nord-dunăreană, ceea ce venea/vine în totală contradicție cu teoriile de tip *„roeslerian"*, vehiculate intens la Budapesta. O asemenea contradicție nu dădea bine din punct de vedere politic și *trebuia* înlăturată!

În ceea ce-i privește pe bulgari, aceștia, plasează spațiul dobrogean în centrul proceselor politice fondatoare, medievale si moderne. Astfel, poeta dobrogeană Dora Gabe, soția publicistului Petăr Gabe, spunea la o întrunire desfășurată la 30 ianuarie 1928, că există patru motive istorice pentru care Dobrogea trebuie să aparțină Bulgariei, anume apartenența la Țaratul lui Asparuh; La Silistra a funcționat o mitropolie Bulgară în Evul Mediu; originea dobrogeană a luptătorului Ștefan Karagea (ucis de turci în august 1868); calitatea de focar al renașterii naționale bulgare, pe care a avut-o orașul Tulcea (între altele aici s-a înființat prima școală bulgară modernă - 1812)[14].

Într-adevăr, nu există lucrare științifică sau propagandistică bulgară interbelică, în care Dobrogea să nu fie amintită ca *„leagăn al primului țarat bulgar"*, iar în manifestele organizațiilor iredentiste locale, același spațiu geo-istoric este definit ca *„Bethleemul bulgar"*[15]. Centrul primului țarat bulgar a fost în vecinătatea Dobrogei, la Pliska și Preslav, iar limba literară bulgară are la bază dialectul din NE țării, deci tot din apropierea Dobrogei[16]. Adesea discursul bulgar este punctat de fraze de genul *„Dobrogea a fost unită cu celelalte ținuturi bulgare, de la venirea lui Asparuh, până la 1878"*, deși au fost perioade când *nu a existat* un stat bulgar, cea mai lungă fiind cuprinsă între 1396 și 1878 (dominația turcească).

În replică, autorii români subliniază caracterul precar, instabil și compozit al entităților politice medievale, însă accentul principal este pus pe reliefarea stăpânirii lui Mircea cel Bătrân la sud de Dunăre. Voievodul muntean a stăpânit, între 1389 și 1417, cu unele întreruperi, o mare parte a Dobrogei, inclusiv cetățile Silistra și Turtucaia. Acest episod, relativ scurt, mai ales prin comparație cu cele cinci veacuri de dominație otomană, a fost preluat și amplificat de istoriografia și propaganda națională română. De pildă, conform hărții istorice din *Enciclopedia României*, apărută în anul 1938, granița româno-bulgară stabilită în 1913, coincide cu granița meridională a stăpânirii lui Mircea în Dobrogea (remarcabil exemplu de rescriere a trecutului după tiparele prezentului!)[17]. Preț de cinci ani, la Silistra (1935-1940) a apărut gazeta intitulată *„Țara lui Mircea"*, iar marșul coloniștilor aromâni făcea și el aluzie la domnia voievodului muntean: *„Noi am venit să reînălțăm / Cu drepturi de stăpân / Sfântul drapel ce-a fâlfâit / Sub Mircea cel Bătrân"*[18]. Însă, cel mai mult a fost valorificată victoria lui Mircea, din punct de vedere heraldic. Astfel, pe stema județului Durostor era reprezentat bustul unui conducător medieval, pe care textul din „Monitorul Oficial" îl identifică fără dubii, cu Mircea. Aluzii la domnia lui Mircea găsim și pe stema orașului Silistra (o cetate medievală, deasupra căreia se găsește o semilună *„asuprită"* de o cruce), și chiar a Cavarnei - crucea de Lorena[19]. Trimiterile mai mult sau mai puțin explicite la perioada confruntărilor româno-otomane pe fondul cruciadelor târzii (sec. XIV-XV) ar putea să surprindă dacă ținem seama că în anii interbelici, populația musulmană din Cadrilater s-a remarcat, în general, prin loialitate față de statul român, spre deosebire de coreligionarii bulgari[20].

Momentul 1913

În vara anului 1913, profitând de conjunctura favorabilă creată prin gafa impardonabilă a declanșării celei de-a doua conflagrații balcanice de către Bulgaria, România și-a extins stăpânirea asupra așa-numitului Cadrilater, pe care îl reclamase insistent de câteva luni, uzând de motivații de ordin geo-politic și geo-strategic[21]. Un asemenea tip de argumentare nu se mai bucură de mare trecere la public în timpurile contemporane, deși nu a dispărut și nici nu va dispărea, probabil niciodată, din strategiile politice ale diverselor state ale lumii. Ridiculizând revendicările teritoriale și acțiunea politică a țării sale din 1913, autorul Ștefan Zeletin compune o parodie după cunoscuta poezie *Noi vrem pământ* a lui G. Coșbuc, pastișă intitulată, sugestiv *Noi vrem bacșiș*, din care cităm: *„Ascultă aici, bulgar spurcat / Să nu-ți mai râzi de noi fățiș! / În schimb la tot ce folosiși / Ce-am stat cu brațele cruciș / Când tu la luptă ai asudat / Noi vrem bacșiș!"*[22]. Majoritatea autorilor români au preferat însă, să găsească, post factum, argumente mai pertinente în favoarea anexării Dobrogei meridionale: trecutul istoric al provinciei, necesitatea unui spațiu de refugiu pentru aromânii din Balcani, preferința populației musulmane majoritare în zonă pentru stăpânirea românească. Deși, mai convingătoare în sine, aceste trei argumente, des invocate de propaganda română interbelică, nu fuseseră clamate la momentul 1913; doar problema aromânilor fusese ridicată atunci, însă de o manieră destul de vagă[23]. Episodul campaniei din 1913 se leagă, pentru români, de personalitatea regelui Ferdinand I întregitorul, care, în calitate de prinț moștenitor, comandase trupele în cel de-al

doilea război balcanic. În anul 1939, autoritățile românești au dezvelit la Silistra un bust al fostului suveran, îmbrăcat în uniformă militară. Gestul a fost imediat interpretat de către organizațiile iredentiste bulgare drept un afront, o amenințare, o jignire adusă bulgarilor din zonă, ținând seama de rolul jucat de fostul rege, în campania din 1913[24].

Într-adevăr, episodul respectiv era privit de bulgari, într-o unanimitate impresionantă ca odios, dureros și tragic – *„prima catastrofă națională"*. Bineînțeles, din partea bulgară, pierderea Dobrogei de Sud este considerată un act total injust. Potrivit lucrărilor bulgare, la anul 1913, Cadrilaterul, un teritoriu istoric bulgar, era deja rebulgarizat etnic, după lunga dominație otomană și avea un însemnat rol în ansamblul economiei naționale[25].

Anexarea Cadrilaterului la România nu este însă doar un act nedrept, ci și unul perfid, România atacând Bulgaria într-un moment în care trupele acesteia se aflau concentrate spre Serbia și Grecia. Încă din primăvara anului 1914, în polemicile cu presa română, ziarele bulgărești evocau imaginea caricaturală a soldatului român luptându-se cu gospodinele și animalele domestice din țara vecină[26]. Un an mai târziu, istoricul S. S. Bobèev caracteriza pierderea Cadrilaterului drept *„un act de brigandaj tipic"*, într-o lucrare cu titlul *Poporul bulgar și aspirațiile sale naționale*, având girul curții regale sofiote[27]. Versiunea „atacului românesc perfid" a continuat să fie inoculată opiniei publice bulgare, și după 1919, inclusiv prin intermediul manualelor școlare. Astfel, într-un manual pentru clasa a III-a, apărut în anul 1920, se regăsesc următoarele versuri: *„Un valah tâlhar, în modul cel mai laș / A intrat în patria noastră / El a găsit casele unde stăpânul era plecat / O pleașcă pe capul brigandului/ hoțului"*[28]. Evenimentele din vara anului 1913 constituie cadrul acțiunii pentru povestirea lui Iordan Iovkov, intitulată simplu *Balkan*; după numele unui câine militar bulgar care ar fi apărat frontiera țării sale contra invadatorilor români, devenind o alegorie a patriotismului și a demnității umane[29]. În Ordinul de Zi adresat Diviziei a IV-a bulgare, cu prilejul atacului de la Turtucaia se spunea: *„Sunt nenumărate crime ce le-a înfăptuit acest vecin viclean și mârșav față de poporul și de țara noastră. Mamele, soțiile și copiii noștri nu vor uita necinstirea lor din 1913"*[30]. Să notăm, totuși, că revendicările românești în Dobrogea de Sud erau, în vara lui 1913, cunoscute de mult la Sofia, guvernul bulgar fiind chiar prevenit în termeni destul de expliciți la 8 iunie 1913, despre urmările unui eventual atac asupra foștilor aliați sârbi și greci[31]. De asemenea, trebuie semnalat că, în unele lucrări bulgărești, actul României din 1913 este văzut ca un gest de aneantizare a oricărui drept al României asupra Dobrogei nordice; dacă preț de 35 de ani, Bulgaria *„tolerase"* stăpânirea acestui teritoriu de către aliatul său din 1877-1878, atacul din 1913 anulase orice motiv de îngăduință. Bulgarii oferiseră un deget României, iar aceasta le luase toată mâna! O asemenea idee o regăsim explicit în memorandumul întocmit în anul 1917 de către D. Rizov[32], fiind reluată într-o formă mai echivocă, în anii național-comunismului bulgar, de către Antonina Kuzmanova[33].

Amintirea Turtucaiei

Un alt moment având o mare încărcătură sentimentală și imagologică asupra relațiilor româno-bulgare îl reprezintă atacul bulgar asupra României, din septembrie 1916, în speță bătălia de la Turtucaia. Pentru români, a fost o înfrângere dureroasă, inaugurând dezastrul militar din toamna anului 1916. Inițial, în mediile românești, Turtucaia a fost sinonimă cu eșecul, incompetența și trădarea. Foarte relevante sunt în acest sens, o serie de versuri în metrică populară (a căror autenticitate nu o discutăm), culese și publicate de către I. N. Roman la puțină vreme după sfârșitul conflagrației[34]. Totuși, au existat și încercări de valorizare pozitivă a bătăliei de la Turtucaia. Astfel, un anume profesor, Gh. Someșanu scria în anul 1937: *„Drama de la Turtucaia, cel mai sângeros și tragic episod din sfânta noastră epopee națională a dovedit însă, că România își apără cu îndărătnicie pământul"*[35]. O viziune similară asupra evenimentelor ne-o oferă în anii național-comunismului, *Istoria militară a poporului român*[36], vol. V, apărut în 1988. Pentru bulgari, însă, Turtucaia a reprezentat un triumf

strălucit, o răzbunare reală și simbolică totodată față de un vecin arogant, perfid și lacom. Încă din anul 1916, a apărut o broșură consacrată bătăliei sub semnătura generalului Ștefan Toșev, comandantul armatei a III-a bulgare, participantă la luptă[37]. Evenimentele din septembrie 1916 au fost celebrate mai mult sau mai puțin zgomotos pe întreg parcursul perioadei interbelice. În iunie 1938 s-a instituit și un prestigios trofeu sportiv *„Tutrakanskata kupa"*. Cu acest prilej, un ziarist bulgar, cu evidente veleități istoriografice, scria: *„Turtucaia este perla cea mai strălucitoare din colierul victoriilor bulgare. Istoria cetăților Troia, Termopile, Adrianopol, Pert Arthur nu cunoaște un astfel de exemplu"*[38]. Cum au stat lucrurile la Troia este mai greu de spus; la Turtucaia însă, trupele române au fost învinse de o forț? cosmopolit? germano-austro-ungaro-bulgaro-turcă, sub comanda lui von Mackensen (un german). Momentul septembrie 1916 continuă să ocupe și în epopee post-comunistă un loc de frunte în preocupările istoriografice bulgare; amintim numai volumul masiv, consacrat *„epopeii de la Turtucaia"*, apărută în 1996, la aniversarea a 8 decenii de la bătălie[39].

Viziuni interbelice asupra Cadrilaterului

În anii interbelici, se remarcă ascensiunea deosebită a micului port Balcic în imaginarul colectiv românesc. Inițial, nimic, sau aproape nimic nu prevestea o asemenea evoluție. Numărul românilor din orășel era infim, faleza înaltă împiedica dezvoltarea unei activități portuare de amploare, iar așezarea nu avea nici *„avantajul"* unui trecut dacic, daco-roman sau românesc pregnant, aici fiind în antichitate o oază de elenism. Totuși, peisajele locale mirific-exotice, văzute în special la lumina răsăritului sau a apusului de soare au atras pe numeroși membri ai elitei românești, începând, desigur, cu Regina Maria. Suverana, ea însăși un simbol al României Mari în ochii supușilor săi, și-a stabilit aici reședința de vară, la castelul construit începând din 1925 sub îndrumarea arhitectului E. Guneș (căruia i se datorează și actualul sediu al Casei Armatei din municipiul Pitești). De altfel, conform ultimei dorințe a celei ce fusese prima regină României Mari, inima i-a fost depozitată, la moartea sa, în 1938, chiar la Castelul din Balcic, într-o casetă specială. Sub patronajul reginei și al prințesei Ileana, la Balcic a funcționat o veritabilă tabără de creație artistică; practic, nu există nume important al picturii românești interbelice care să nu fie legat, într-un fel sau altul, de Balcic[40]. S-a dezvoltat și un turism de elită, stațiunea atrăgând, vreo câteva mii de turiști anual, în sezonul estival, număr relativ mic raportat la totalul de 100-150 de mii de turiști care mergeau pe litoralul românesc al Mării Negre[41]. Au apărut, mai ales spre Ekrene, o serie de construcții de vacanță (vile), aparținând unor potentați ai perioadei. Stema orașului Balcic, adoptată în 1930, avea ca elemente principale un bust argintiu încoronat cu frunze de vie și struguri (aluzie la trecutul antic elen al orașului lui Dionysos/ Dionysopolis) și respectiv, un sceptru auriu, prins cu o panglică de aceeași culoare, simbolizând instituția monarhică, și deci, persoana reginei Maria[42].

Frumusețea meleagurilor dobrogene este amintită și în discursul revendicativ bulgar, însă într-o formă mai vagă și generală: sintagma *„Dobrogea noastră de aur"*, care are o anumită recurență, exprimă nu doar ideea de frumusețe naturală, ci și pe aceea de bogăție, asociindu-se imagini de *„grânar răpit"* curentă în mediile bulgare, cu referire la Cadrilater. Importanța economică a Dobrogei de Sud în cadrul unei Bulgarii lărgite este pusă în evidență de către autorul Inav St. Penakov (și el originar din zonă, dezertor din armata română), în broșura de 80 de pagini: *Le probleme de la Dobroudja de Sud. Un aspect économique et sociale*, apărută la Sofia în anul 1940[43]. Dacă pentru bulgari, teritoriul pierdut în 1913 reprezenta un grânar și fostul (sau poate viitorul!) hinterland pentru portul Varna, importanța economică a Cadrilaterului în ansamblul României Mari era una redusă. Singura ramură economică dezvoltată peste media pe țară era creșterea animalelor (oi, cai, păsări)[44]. Cu toate acestea, elemente sugerând diverse activități economice apar pe stemele orașelor Bazargic, Turtucaia și anume spicele de grâu, respectiv, o ancoră[45].

În fine, nu putem omite din micro-analiza de față, atenția deosebită acordată de presa și publicistica bulgară interbelică acțiunilor administrative românești, percepute ca antibulgare; în speță, legislația funciară și represaliile asupra celor suspectați de legături cu grupările militare bulgare subversive *„comitagii"*[46]. Stăpânirea românească din Cadrilater, apare astfel în ochii bulgarilor nu doar ca nelegitimă ci și ca opresivă, reacționară, contrară legilor progresului și dezvoltării național-istorice. Viziunea românilor față de propria administrație în Dobrogea Nouă este una pestriță, dominată însă de sentimentul neîmplinirii și de tentația acuzelor reciproce între diferitele grupări politice. În general, stânga acuza intoleranța față de bulgari, iar dreapta lipsa de fermitate față de aceiași, ca și abandonarea coloniștilor aromâni[47].

Per ansamblu, discursul revendicativ și contestatar bulgar, este deci, mai coerent, mai virulent și mai omogen decât cel românesc, ceea ce-i conferă și o mai mare putere de convingere, atât în interiorul, cât mai ales în afara granițelor Bulgariei. Cu toate acestea, dorința de a recupera teritoriile pierdute nu este în măsură să trezească sentimente belicoase; *„Cui îi trebuie Dobrogea, să se ducă după ea"*, era o vorbă larg răspândită spre finele perioadei interbelice[48]. Teama de o *„a treia catastrofă națională"* (după cele din 1913 și 1919) era mai puternică decât aspirația de achiziții teritoriale. Dacă slăbiciunea discursului bulgar era de ordin exogen (aceasta nereușind să trezească sentimente ofensive), în cazul discursului românesc elementele de slăbiciune sunt atât de ordin calitativ (inconstanță, fragmentare, unele contradicții interne), cât mai ales de ordin cantitativ (propaganda românească interbelică, atâta cât era, avea ca priorități absolute Transilvania și Basarabia). În atari condiții, pentru majoritatea românilor, Cadrilaterul rămâne o zonă periferică, săracă și dificil de administrat, o *„pată exotică"* pe harta țării. Dacă însemna ceva pentru românitatea interbelică, Dobrogea de Sud însemna Silistra

lui Mircea cel Bătrân și Balcicul Reginei Maria, trecutul dacic și daco-roman al zonei trezind doar interesul istoricilor.

În concluzie, imaginea Cadrilaterului legată de diferite personalități, topos-uri și evenimente a fost mult mai pregnantă în mentalul colectiv bulgar decât în cel românesc, frustrarea nutrită de bulgari, după 1913, a fost mult mai intensă decât satisfacția nutrită de români. Urmările acestui dezechilibru, sunt resimțite și astăzi: dacă românii au cam uitat de Cadrilater, bulgarii nu uită că această zonă reprezintă doar sudul Dobrogei. Istoricii români consideră închisă chestiunea Cadrilaterului, din punct de vedere politico-teritorial. Omologii lor sud-dunăreni nu par a se fi împăcat definitiv cu actualul statut al Dobrogei Nordice.

Note:

* doctorand, Universitatea București

1 Blagovest Njagulov, *Les images de l'autre chez les bulgares et les roumaines (1878-1944)*, în *Études Balkaniques*, Sofia, nr. 2/1995, p. 5.

2 I. N. Roman, *Proiecte, gesturi, cuvinte bulgărești*, în „Analele Dobrogei" (A. D.),anul I, nr. 1, 1920, Cernăuți, p. 126; Gh. A. Dabija, *Amintiri din Bulgaria*, București, Editura Universul, 1936, p. 364; Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru reîntregirea României*, Ediția a II-a, București, editura Științifică și Enciclopedică, 1989, vol. I, p. 85.

3 Arhivele Naționale Istorice Centrale (A.N.I.C.), fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 137/1939, f. 26.

4 Apud Alberto Basciani, *Un conflitto balcanico. La contesa fra Romania e Bulgaria in Dobrogia del sud (1918-1940)*, Cosenza, Editura Periferia, 2001, p. 123.

5 Hristofor Hesapciev, *Amintirile unui fost diplomat bulgar în România (1905-1910)*, București, Editura Fundației PRO, 2003, p. 120-123.

6 R. Stanĕeva, *Les images de roumaine dans la littérature bulgare*, in E.B., Sofia, 1994,nr. 3, p. 6.

7 Arhivele Naționale Istorice Centrale (A.N.I.C.), fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 137/1939, f. 26.

8 Arhivele Militare Române (A.M.R.), fond Marele Cartier General (M.C.G.), dosar 2002, f. 158.

9 Apud I. N. Roman, *Proiecte, gesturi*, loc. cit, p. 137.

10 „Universul", nr. 91/2 aprilie 1940, p. 1-2.

11 Idem, nr. 103/14 aprilie 1940, p. 9.

12 Petăr Mutafciev, *Bulgare set roumaines dans le histoire du pays danubiennes*, Sofia, 1932, p. 275-282.

13 *Ibidem*, p. 326-327.

14 A.M.R. fond divizia a 9-a Infanterie, dosar 775/1928, f. 41-42.

15 A.N.I.C., fond Direcția Generală a Poliției, dosar nr. 30/1926, passim.

16 Anne Marie Thiesse, *Crearea identităților naționale în Europa (secolele XVIII-XX)*, Iași, Editura Polirom, 2000, p. 73.

17 ***, *Enciclopedia României*, București, 1938, vol. I, hărțile nr. 4, 11, 12, p. 58-60.

18 Apud George Ungureanu, *Chestiunea Cadrilaterului - interese românești și revizionism bulgar (1938-1940)*, București, Editura Ars Docendi, p. 29.

19 Maria Dogaru, *Heraldica României*, București, editura JIF, 1994, p. 118-119 plus fig. 140.

20 A. Basciani, *op. cit.*, p. 66-84; G. Ungureanu, *op. cit.*, p. 105-110.

21 ***, *Le livre verte. Documents diplomatiques (septembre 1912 - aout 1913)*, București, 1913, passim.

22 Ștefan Zeletin, *Din țara măgarilor*, Ediție Cristian Preda, București, Editura Nemira, 1998, p. 49-50.

23 Gheorghe Zbuchea, *România și războaiele balcanice (1912-1913). Pagini de istorie sud-est europeană*, București, Editura Albatros, 1999, passim.

24 George Ungureanu, *op. cit.*, p. 89.

25 Apud A. Basciani, *op. cit.*, p. 22-23.

26 A.M.R., fond M. St. M. - Secția a 2-a Informații, dosar, 277/1914.

27 S. S. Bobtcheff, *Le peuple bulgare et ses aspirations panées et présents*, Sofia, 1915, p. 41.

28 Apud Blagovest Njagulov, *Les images...* loc. cit., p. 17.

29 M. Todorova, *Balcanii și balcanismul*, București, Humanitas, 2000, p. 93.

30 A.N.I.C., fond Ministerul Propagandei Naționale, Direcția Presă Externă, dosar 1252, f. 453.

31 Gheorghe Zbuchea, *op. cit.*, p. 64.

32 Apud Maria Todorova, *Cursul discursurilor naționalismului bulgar*, în vol. *Naționalismul est-european în secolul al XX-lea*, (coord Peter F. Sugar), ediție A. Cioroianu, București, Editura Curtea Veche, 2002, p. 50-53.

33 A. Kuzmanova, *Văprosăt za ju na Dobrud a v me dunarodnite otno enija (1919-1940)*, Sofia, 1989, p. 10.

34 Analele Dobrogei, anul I, nr. 1/1920, p.

35 Gh. Someșanu, *Turtucaia - început de epopee*, în „Dobrogea de Sud", anul I, nr. 5-6 / septembrie 1937, p. 13.

36 ***, *Istoria militară a poporului român*, vol.V (1878-1919), București, Editura Militară, 1988, p. 434.

37 A.M.R., fond M. St. M. - Secția a 2-a Informații, dosar 441/1916.

38 Apud George Ungureanu, *op. cit.*, p. 23-24.

39 ***, *Tutrakanskata epopea i osvobo denieto na Dobrud a*, Tutrakan (? Turtucaia), 1996.

40 ***, *Balcicul în pictura românească*, București, Muzeul Național de Artă, 2004.

41 ***, *Enciclopedia României*, vol. IV, p. 179; Stoica Lascu, *Înfăptuiri românești în Cadrilater*, în „Dosarele istoriei", anul VII, nr. 1(65)/2002, p. 48.

42 Maria Dogaru, *op. cit.*, p. 106 și figura 139.

43 Ivan St. Penakov, *Le probleme de la Dobroudja de Sud. Un aspect économique et social*, Sofia, 1940.

44 George Ungureanu, *op. cit.*, p. 39-44.

45 Maria Dogaru, *op. cit.*, p. 106-107, 118-119.

46 Vezi de ex. *La tragedie du Staro-Selo, 6 iulie 1926*, Sofia, 1926; Ivan St. Penakov, *op. cit.*, p. 78-80.

47 Ion Vulpe (editor): *Vlahuria - țara din vis* - crestomație de texte, București, Editura Semne, 2005.

48 George Ungureanu, *op. cit.*, p. 56.

The Cadrilater's Problem

The image of Cadrilater connected to different personalities, places, events was more intense in the Bulgarians minds than in the Romanians'. The frustration that the Bulgarians felt after 1913 was more intense than the Romanians' content. The consequences of this lack of poise can be felt today too: if the Romanians have forgotten about Cadrilater, the Bulgarians haven't forgotten that this area is just the South of Dobrogea. The Romanian historians consider the problem of Cadrilater closed from politically an territorially point of view. Their South Danubian homologues seem that haven't totally accepted the present status of the North of Dobrogea.

ZIARUL OSTĂŞESC „ÎN CARPAŢI" (16 octombrie 1916)

■ Cristian-Marius BALEA*

În perioada angrenării Regatului României în Primul Război Mondial, factorii decizionali în plan militar şi politic au încercat folosirea organelor de presă în scopul inoculării unei atitudini pozitive în rândul ostaşilor care luptau în prima linie, precum şi în rândul populaţiei civile. Rolul covârşitor al forţei morale era recunoscut de reprezentanţii gândirii militare româneşti, Ion Popovici atribuind o mare importanţă factorilor morali: patriotismul, curajul, abnegaţia, sentimente ce se găsesc în *„stratul cel mare"* adică în masa militarilor. Bazându-se pe acest principiu, acesta afirma: *„Energia morală a unei armate preţuieşte cât jumătatea forţelor sale materiale"*[1]. În mod cert, pe timp de război, presa a avut un rol deosebit în combaterea defetismului, în îmbărbătarea opiniei publice, în sădirea credinţei că sacrificiile făcute nu vor fi zadarnice[2].

În România, publicaţii destinate ostaşilor de pe front au apărut atât sub auspiciile Marelui Cartier General, cât şi sub cele ale comandamentului Armatei a II-a şi chiar la nivel de comandament de Divizie. Astfel, din ordinul şi sub ocrotirea comandantului Diviziei 9 Infanterie, la 21 septembrie 1916 apărea primul număr al publicaţiei *„Revista tranşeelor. Pentru inima şi sufletul ostaşilor"*, acestuia urmându-i alte două numere, datate 30 septembrie 1916 şi 3 octombrie 1916 (care a fost şi ultimul).

Ulterior, din iniţiativa comandamentului Armatei II a fost editat un nou ziar de front, a cărui imprimare s-a făcut la Tipografia *„Progresul"* din Ploieşti, în baza unei adrese semnată de colonelul Dabija. Unicul număr al publicaţiei **„În Carpaţi"** este datat 16 octombrie 1916, şi era editat ca *„ziar ostăşesc"*, apărând la Cartierul General al Armatei a II-a. Motivaţia apariţiei ziarului într-un singur număr este explicată de istoricul Gheorghe Nicolescu prin prisma hotărârii Marelui Cartier General român *„de a edita un organ de presă care să fie pus la îndemâna întregii armate"*[3], acesta apărând la începutul anului 1917 cu titlul *„România. Organ al apărării naţionale"*.

Redactorii angajaţi ai publicaţiei *„În Carpaţi"* erau N. N. Beldiceanu şi P. Locusteanu, corectura manuscriselor şi a numărului apărut fiind asigurată de maiorul C. Sărăţeanu.

În articolul *„Pentru voi ostaşi ai ţării"*, prezent pe prima pagină a ziarului, erau expuse obiectivele redactorilor publicaţiei în vreme de război:

„O să tipărim în acest ziar ordine de seamă ale căpeteniilor noastre ostăşeşti.

Vă vom povesti faptele vitejilor dintre voi, cari n-au vrut să ştie ce e frica, cari şi-au făcut datoria fără şovăire, cu credinţa în Dumnezeu, în dreptatea războiului nostru şi în biruinţa noastră cu orice preţ (...).

Vom arăta mersul luptelor luat chiar după comunicatele Marelui Cartier General.

Veţi mai afla tot ce face stăpânirea şi oamenii de bine pentru ocrotirea celor ai voştrii de acasă, pentru părinţii voştri, pentru soţie şi copii, veţi vedea măsurile cari s-au luat, pe când voi vă faceţi datoria către lege, către Ţară şi către Neam, ca să vi se muncească pământul, să se culeagă porumbul şi viile, aşa ca cei de acasă să nu ducă nici o nevoie.

Veţi mai afla, în sfârşit, că toată ţara are gândul la voi, că toţi cei rămaşi la vetre, tatăl, mama voastră, soţia, logodnica, sora, fraţii, au nădejdea că atunci când vă veţi întoarce, va lucii în ochii voştri mândria omului care n-a dat înapoi, care a ştiut să învingă şi frica şi pe duşman"[4].

Scriind aceste rânduri, redactorii publicaţiei nu făceau altceva decât să continue ideea formulată de George Bariţiu în secolul al XIX, care afirma: *„Cere de la ostaşul român orice sacrificiu greu, pe care ai dreptul să-l ceri, în proporţia puterilor omeneşti (...). Fă-l să simtă că în tot timpul cât el stă sub arme, părinţii şi toţi cei apropiaţi lui sunt apăraţi cu mâna tare şi cu braţul înalt de împilările şi spoliaţiunile unor mici tirani de casă..."*[5].

Scopul ziarului şi motivaţia apariţiei lui erau sugestiv prezentate în acelaşi prim articol: *„În timp de răgaz, cititi-l de la unul la altul. Veţi găsi într-însul sfaturi şi fapte, cari să vă facă să pricepeţi şi mai bine că lupta noastră, a ostaşilor români, e o datorie sfântă către Ţară, către Neamul nostru Românesc"*[6]. Ostaşii români trebuiau să fie dominaţi raţional şi spiritual de convingerea că lupta lor este una dreaptă, pentru apărarea gliei strămoşeşti: *„Veţi înţelege şi mai lezne că luptăm ca să ne apărăm pământul în contra străinilor, cari vor să-l cotropească"*[7].

Trupe române în marş

Făcând apel la istorie, la mituri, semnatarii aceluiaşi articol, scriau: *„Aduceţi-vă aminte că fără vitejia strămoşilor voştri, ostaşi ai Marilor Domni şi Voievozi, Ştefan cel Mare şi Mihai cel Viteaz, noi Românii n-am mai fi azi"*[8].

Prima pagină găzduia, între altele, şi Înaltul Ordin de Zi nr.10 din 7 octombrie 1916 adresat de Regele Ferdinand ostaşilor români, în care acesta glorifica faptele de arme ale soldaţilor români săvârşite în cele şapte săptămâni de război şi conţinea îndemnul la rezistenţă în faţa inamicului: *„Nici o unitate să nu dea înapoi, ci să-şi păstreze cu orice preţ poziţiile de luptă; oriunde inamicul este slab să fie atacat şi respins. O poziţie ce a fost pierdută să fie atacată şi reluată"*[9].

Totodată, spre a le inocula soldaţilor români forţa sentimentului naţional, Regele Ferdinand făcea, la rându-i, recurs la istorie: *„Pământul sfânt al ţărei noastre a fost apărat totdeauna cu cinste şi vitejie sub Marii noştri voievozi şi stropit de sângele strămoşilor noştri cari au bătut pe năvălitori"*[10].

Ştirile din ţară şi de pe front precum şi cele referitoare la inamic dar şi la aliaţi, erau însoţite pe pagina a doua a publicaţiei de un *„Apel către români"* semnat de Konon, Mitropolitul Primat al Moldovei, Pimen, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, G. M. Bagdat, prim-preşedinte al Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie, Petre Poni, preşedintele Academiei Romîne şi dr. G.D. Creangă, profesor universitar. Aceasta se dorea a fii *„acţiunea ofensivă, menită să influenţeze spiritele şi inimile"*[11]. Apelul început cu adresarea *„iubiţi ostaşi şi cetăţeni"*, îndemna la concentrarea tuturor forţelor neamului pentru zdrobirea inamicului şi continua: *„Niciodată nu s-a simţit nevoie de un patriotism mai cald, de un sacrificiu neţărmurit, de o manifestare mai puternică a tuturor virtuţilor cetăţeneşti dătătoare de energie şi de înălţare sufletească precum şi de solidaritatea întregului popor românesc, decât acum!"*[12]. Apelul încerca să-i motiveze pe soldaţi amintindu-le că lupta contra inamicului înseamnă, în fapt, apărarea avutului şi libertăţii lor şi a familiilor lor: *„Dacă ţara ar fi lăsată pradă duşmanului, viaţa voastră n-ar mai însemna nimic, căci avutul vostru va fi prădat, familiile voastre batjocorite şi nimicite, şi întreg poporul român acoperit de ruşine, va geme sub jugul barbarilor"*[13].

În acelaşi timp, semnatarii se adresau şi populaţiei civile, făcând apel la solidaritate naţională în condiţiile în care *„utilizarea, pe timp de război, a tuturor resurselor disponibile este o sarcină militară, însă disponibilizarea acestor resurse este o sarcină civilă: nu trebuie să mergi pe front pentru a participa la război"*[14].

Ion Jitianu, unul dintre teoreticienii gândirii militare româneşti, făcând referire la atitudinea comandamentului, arăta că *„rolul comandanţilor este de a transforma mulţimea neorganizată într-o mulţime organizată, adică într-o trupă"*[15]. În aceeaşi ordine de idei, N. N. Beldiceanu semna în paginile ziarului ostăşesc *„În Carpaţi"* o povestire cu titlul

„Gheneralul cel Mare", nimeni altul decât comandantul Armatei a II-a, Alexandru Averescu, învăluit de autor într-o aură mistică de brav conducător militar, prezentat ca fiind foarte apropiat de soldaţi şi, *„blajin ca un părinte"*, foarte iubit şi respectat de aceştia. *„**Comandant** – afirma maiorul Aurel Locusteanu – trebue să fie sinonim cu **caracter** şi **pildă**, căci elementele pe care le comanzi sunt individualităţi care, totuşi, se tem de moarte, îndură foamea, setea, nesomnul, intemperiile. Aceste voinţi trebue coordonate şi, pentru acest scop, şeful trebue să aibă autoritate (de ordin moral şi intelectual), care impune, nesilit, o ascultare necondiţionată. Autoritatea, în sensul de mai sus, înseamnează prestigiu; două noţiuni care se confundă şi care au acelaşi rezultat: credinţa şi devotamentul subalternilor"*[16].

A treia pagină a ziarului găzduia, pe lângă numeroasele *„Ştiri din ţară"* şi câteva glume cazone a căror ironie rustică avea ca ţintă directă inamicul; poezia publicată de Zaharia Bârsan *„Trec tunurile în munte ... şiraguri nesfârşite"*, realizează un tablou plastic, plin de profunzime, vorbind despre frământările şi tristeţile războiului.

În pagina a patra, ultima, intitulată *„Răsplata pentru cei viteji"* prezenta numele mai multor luptători care evidenţiindu-se prin diverse fapte de arme, primeau decoraţii: pentru ofiţeri Ordinul *„Steaua României"* cu spadă în gradul de cavaler, Ordinul *„Coroana României"* cu spade în gradul de ofiţer, iar pentru soldaţi, Medalia *„Virtutea Militară"* de război sau Medalia *„Bărbăţie şi Credinţă"*.

Într-o notă din 18 octombrie 1916 se arăta că al doilea număr al ziarului *„În Carpaţi"* avea să apară la 19 octombrie, lucru rămas numai la stadiul de intenţie.

Un ordin al generalului Alexandru Averescu din 2 ianuarie 1917 făcea referire la folosirea oricăror mijloace pentru însufleţirea armatei, în condiţiile prezenţei unor idei subversive ale propagandei duşmane spre a demoraliza trupele, unul dintre acestea fiind ziarul *„În Carpaţi"*. Averescu afirma însă: *„ordinul M.C.G. No. 544 mă opreşte de a întrebuinţa acest mijloc. Persist în ideia mea că ar fi salutar a se încuviinţa apariţia ziarului, care este destinat exclusiv trupelor acestei armate şi în scopul exclusiv de a alimenta sufletul soldatului cu idei sănătoase şi înălţătoare"*[17].

Consecvent ideilor sale şi beneficiind de oportunitatea oferită de N.G. Rădulescu-Marador, proprietar al publicaţiei *„Viitorul ţării"*, Alexandru Averescu trecea sub patronajul său această revistă care devenea *„organ închinat ostaşilor din Carpaţi"*, apărând în perioada refugiului de la Iaşi, tot sub oblăduirea Cartierului General al Armatei a II-a.

Note:

* Profesor

1 ***, *Istoria gândirii militare româneşti*, Editura Militară, Bucureşti, 1974, p. 214

2 ***, *Istoria Românilor, De la Independenţă la Marea Unire (1878-1918)*, vol. VII, tom. II, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003, p. 469.

3 Gheorghe Nicolescu, *„România". Un ziar în slujba armatei române*, în *„Document"*, Buletinul Arhivelor Militare Române, anul VI, nr. 2 (20)/ 2003, Bucureşti, 2003, p. 43.

4 Arhivele Militare Române (în continuare A.M.R.), fond Marele Cartier General, dosar nr. crt. 499, f. 10.

5 George Bariţiu, *Istoria Regimentului II românesc de grăniceri*, în „Pagini din gândirea militară românească 1821-1916", Editura Militară, Bucureşti , 1969, p. 88.

6 A.M.R., fond Marele Cartier General, dosar nr. crt. 499, f. 10.

7 *Ibidem*

8 *Ibidem*

9 *Ibidem*

10 *Ibidem*

11 Jean-Noel Jeanneney, *O istorie a mijloacelor de comunicare*, Institutul European, 1997, p. 127.

12 A.M.R., fond Marele Cartier General, dosar nr. crt. 499, f. 10.

13 *Ibidem*

14 ***, *Armata şi societatea*, Editura Info-Team, Bucureşti, 1998, p. 15.

15 ***, *Istoria gândirii militare româneşti*, Editura Militară, Bucureşti, 1974, p. 296.

16 Maior Aurel Locusteanu, *Caracterul, temelia oştirii. Studiu militar-social*, Ediţia a III-a, Tipografia M.A.N., f. loc., f. a., p. 53.

17 A.M.R., fond Marele Cartier General, dosar nr. crt. 499, f. 14.

The Army Newspaper "In the Carpathians"

The years of the First World War were difficult for all the fighters no matter whether they were aggressors or the aggressed ones. Those who felt the pressure the most were, of course, the soldiers. In order to comfort them and to encourage them, the superior forums created publications meant to fulfill that absolutely necessary task. The newspaper *"In the Carpathians"* had this mission in Romania and although it didn't last too long (only 3 issues during 1916) it was the launching moment of the military publications.

SCURTĂ INCURSIUNE ASUPRA ÎNVĂŢĂMÂNTULUI ROMÂNESC INTERBELIC

■ Ştefan DĂNĂILĂ*

O epocă culturală nouă

Problema centrală a educaţiei umane nu este educaţia individuală, ci *„spiritul poporului"* care transformă o colecţie de indivizi într-un popor unitar, capabil de cultură. Interesul pentru problemele învăţământului, ale culturii şi civilizaţiei s-a manifestat cu rigoare în guvernele României în perioada interbelică, respectiv în Ministerul Instrucţiunii Publice[1]. Această problemă nu a fost de un interes pur teoretic, ci s-a manifestat în legătură cu un anumit climat spiritual al perioadei anilor '30, cu factorii care au determinat dezvoltarea culturală şi afirmarea originalităţii creatoare a poporului român, căutând şi afirmând *„elementul de cultură naţională"*.

Ne vom referi în această scurtă incursiune asupra învăţământului românesc în perioada deceniilor doi şi trei ale secolului al XX-lea, perioadă în care la conducerea Ministerului Instrucţiunii Publice s-au succedat mai mulţi miniştri[2]. Priorităţile activităţii ministerului erau trezirea sentimentului naţional şi patriotic şi încercarea de a crea o şcoală românească modernă, după principiile şcolilor occidentale.

Începând cu anul şcolar 1928-1929, în România s-au aplicat principiile şcolii active, prima şcoala care a beneficiat de binefacerile educaţiei moderne fiind şcoala primară din Gura Humorului. Învăţătorii perioadei interbelice se străduiau să dea sistemului de învăţământ românesc o înfăţişare conformă cu aspiraţiile ideale ale României Mari. Se dorea ieşirea din faza discuţiilor academice în care se afla sistemul românesc educaţional şi aplicarea principiilor şcolii active care formau de ani de zile obiectul principal al preocupărilor culturale din occident, în unele ţări luând chiar caracterul unei probleme de stat.

Ministrul Instrucţiunii Publice din acea perioadă, dr. Constantin Angelescu afirma : *„Nici armata, nici*

Model de şcoală românească din perioada interbelică

organizația administrativă și nici cea economică, oricât de perfecte ar fi, nu ne vor putea aduce consolidarea României noui, dacă străduințele noastre nu se vor îndrepta mai întâi către trezirea conștiinței cetățenești"[3].

Acest rol îi revenea școlii primare prin adoptarea concepției funcționale a educației și învățământului. Școala activă avea rolul de a deschide *„larg porțile către o viață nouă, activă și deci conștientă de interesele ideale ale comunității noastre naționale. Numai e nici o îndoială: principiile școlii active integrale, aplicate în chip priceput de dascăli destoinici, vor transforma ca prin minune, vechea și șubreda clădire a școalei de carte, într-un vast laborator al ființei umane*"[4]. Prin aplicarea principiilor școlii active se urmărea o pregătire temeinică a elevilor, care nu putea fi dobândită decât pe cale cercetării practice. Școlile pentru experimentare pedagogică funcționau de mult în țări precum Germania, Anglia, Elveția, SUA, Italia, justificându-și existența prin însuși uriașele progrese ce le făcuseră sub raportul sistemului de organizare și de educație integrală.

În România, școala activă s-a aplicat după modelul școlilor vieneze și a rapoartelor înfăptuite de guvernul Austriei pentru modernizarea vieții școlare5 și se baza pe principiul *„clasei școlare, ca o comunitate de viață și muncă*". Profesori români, cum ar fi Antonescu, Bogdan Duică, Mehedinți, prin articolele pe care le-au scris în revistele de specialitate au demonstrat că ideologia, singură, nu impresionează în mod durabil, fiind susținători declarați ai principiilor școlii active.

În noiembrie 1926 a fost înființat în București un institut de igienă și sănătate publică. Laboratorul de igienă al Facultății de Medicină din București a fost încorporat institutului împreună cu laboratorul central de chimie al Ministerului Sănătății și Ocrotirilor Sociale și școlile de învățământ sanitar din București. Activitatea institutului se desfășura pe următoarele domenii: epidemiologia și profilaxia maladiilor infecțioase, igiena alimentară, igiena industrială, geniu sanitar, igiena socială, asistența socială, asigurări sociale și accidente de muncă, statistică și demografie, administrație sanitară6.

Reforme și modernizări

Pentru o mai bună pregătire a dascălilor a fost înființată încă din 27 februarie 1926 Secția Pedagogică Universitară pe lângă Universitatea București. Învățătorii și institutorii care doreau să intre în această secție trebuiau să facă întâi un an pregătitor de completare a liceului, urmând cursuri special instituite cu profesori ai Facultății de Litere și Științe, precum și cu profesori din învățământul secundar agreați de Minister. La terminarea cursurilor, candidații dădeau un examen de bacalaureat special, valabil numai pentru Facultatea de Litere și Facultatea de Științe, secțiile matematică, fizică și științe naturale.

Școlile normale, pe lângă activitățile lor obișnuite de curs, aveau și activități extrașcolare. Pentru uniformizarea tuturor provinciilor românești și dezvoltarea sentimentului național și a culturii românești la sate se organizau echipe de elevi ce aveau misiunea de a merge la sate duminica, împreună cu profesorii școlii să țină șezători (un exemplu este cazul Școlii Normale din Bălți). Se dădea o atenție deosebită și cursurilor pentru adulți, excursiilor școlare și șezătorilor sătești de importanță educativă și națională pentru elevi și săteni. Se țineau și cursuri la cazărmile militare pentru soldații analfabeți și pentru cei ce doreau să învețe limba română. Din dorința de a cunoaște în amănunt istoria românilor, dr. Constantin Angelescu a înființat la data de 2 iunie 1926 o *„Misiune Istorică*" în Viena cu scopul de a cerceta arhivele vieneze și de a organiza un serviciu de copiere si de ridicare a materialului arhivistic referitor la România.

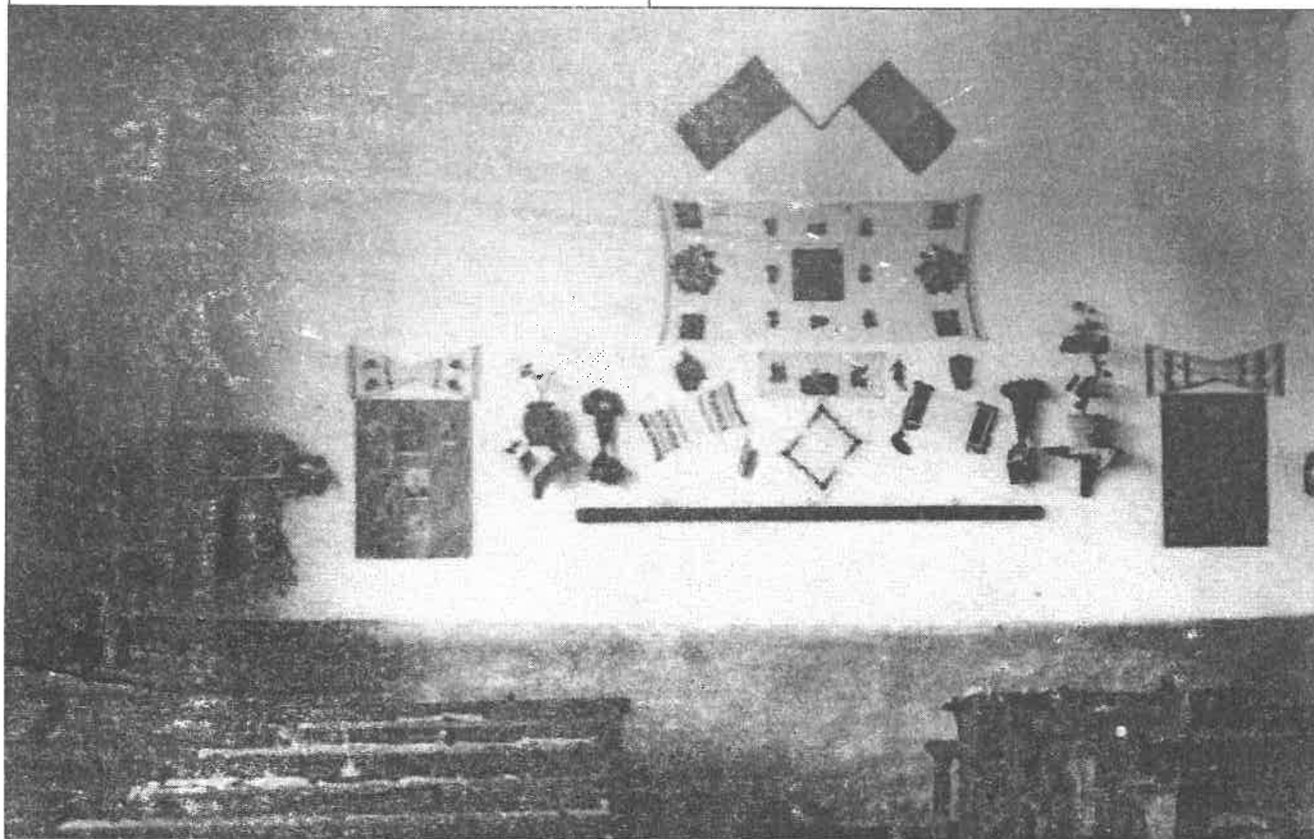
În articolul cu titlul *„Către bătrânii de la sate*" din ziarul „Universul" (august 1929) se menționa că *„Liga Națiunilor a hotărât cercetarea în toate părțile lumii portul din vechime al fiecărui popor, cu podoabele lui anumite. Dat fiind faptul că portul românesc a început să se piardă, nemaifiind* [întâlnit –n.a.] *decât la bătrânii satelor ce nu au acceptat modelele și materialele străine, e recomandată înființarea unor muzee comunale, în toate părțile țării, să se strângă din fiecare sat, lucrurile bătrânești din vechime*"[7]. Prin ordin al ministrului instrucțiunii publice s-a înființat Inspectoratul Muzeelor Etnografice și a Muzeelor Școlare. Fiecare școală primară de sat și oraș era obligată să alcătuiască câte un muzeu școlar intuitiv și etnografic pe clase cu contribuția tuturor colegilor din acea școală.

Programul pentru deschiderea școlilor primare se făcea la 1 octombrie și se încheia la 1 mai, pentru ca astfel copilul să vină în ajutorul părinților la muncă, și prin aceasta să fie redus numărul analfabeților și a celor mulți care nu pot frecventa școala. Legea învățământului în România cerea strict de la toți elevii de orice confesiune învățarea religiei lor în școli, pentru a nu *„contribui la dezvoltarea între tinerime a ateismului cu toate consecințele lui*". Elevilor din ultimele două clase de școală normală –a V-a și a VI-a – le erau predate două ore pe săptămână de limbă latină, pentru a înțelege originea latină a limbii române. Pentru completarea cunoștințelor, în fața elevilor de clasele a V-a și a VI-a se țineau următoarele cursuri: Istoria filozofiei, Istoria artelor, Istoria pedagogiei, Istoria civilizației, Istoria renașterii, Istoria literaturi române, Istoria științelor pozitive, Istoria noastră națională, Probleme de medicină populară, Probleme religioase din mitologia greacă și romană în legătură cu religia creștină[8].

Lecțiile se țineau în formă simplă a lecțiilor pedagogice potrivit cu nivelul de înțelegere al elevilor. Pentru o mai bună calitate a actului de învățământ și pentru a fi în pas cu tendințele vremii în materie de educație, Ministerul Instrucțiunii Publice a aprobase, încă din 1928, aducerea de profesori francezi și belgieni care să predea în diferite școli de pe întreg cuprinsul țării. Toate cheltuielile profesorilor străini pe teritoriul României erau suportate de către statul român. Un profesor francez era plătit cu 1600 până la 3200 de lei pe lună iar cu toate sporurile și orele suplimentare putea ajunge până la suma de 15.407 lunar[9]. Sumele plătite de Guvernul României profesorilor străini a stârnit vii controverse printre profesorii și învățătorii români. Într-o interpelare în Adunarea Deputaților din 31 decembrie 1928 se spunea: *„Ipocrizia care a fost la baza întregii noastre vieți publice de până acum nu a lipsit nici din politica așa zisă culturală, căci nu se poate concepe cinstit, propășirea învățământului popular cu învățători lăsați în mizerie, descurajați, jigniți și revoltați de vitregul trai ce li se aplică. Ca dovadă e destul să se știe că un învățător titular absolvent a șase clase normale primește azi 2900 lei pe lună, sumă care nu-i ajunge nici pentru o hrană suficientă*"[10].

Datorită reducerilor bugetare de la începutul anilor 1930, la majoritatea școlilor normale și seminariale teologice a fost desființată clasa ! începând cu anul școlar 1931-1932. Începând cu anul 1932, legea învățământului particular permitea profesorilor bărbați să predea la o școală de fete când școala dovedea lipsa profesoarelor la obiectele respective. La școlile statului, Ministerul a introdus o taxă de 500 de lei tuturor elevilor repetenți. Conform avizului din 1934 al ministrului Instrucțiunii, școala secundară de băieți și fete a fost organizată în două cicluri diferențiate, independente unul de altul, cu administrație proprie: *gimnaziul*, ca școală secundară inferioară cu 4 clase și *liceul*, ca școală secundară superioară cu 4 clase, cu 1 sau 2 ani de specializare. Paralel cu gimnaziile funcționau școlile practice inferioare pentru crearea micilor meseriași, comercianți, agricultori, viticultori. La sfârșitul celor 4 clase de gimnaziu, elevii susțineau

Interiorul unei clase de curs în perioada interbelică

un examen de capacitate în urma căruia cei ce reuşeau se puteau înscrie la liceele teoretice sau practice. Din 18 aprilie 1934 s-a pus în vedere tuturor şcolilor că trebuie să-şi procure în mod obligatoriu câte un aparat de radio[11].

Ministerul aproba în şcolile de toate gradele ca elevii să vizioneze filme, după ce acestea aveau avizul favorabil al Comisiei de Cenzură. În cele ce urmează vom prezenta o listă a filmelor aprobate în anul 1937, cu menţiunea că toate şcolile erau obligate să pună în vedere elevilor să participe la rularea filmelor:

- „Judeţul Bihor, *reprezintă pitorescul munţilor din această regiune.*
- Minele din Baia Mare, *reprezintă vederea oraşului şi minele de aur ale statului.*
- Munţii Apuseni şi Industria Sârmei, *arătând privelişti din acei munţi, Târgul de fete de pe muntele Găina. Industria sârmei din Turda.*
- Petrolul românesc şi minele de sare, *reprezentând sondele de la Ploieşti şi Moreni. Minele de sare de la Uioara. Serbările Agrului de la Lugoj cu participarea Majestăţii Sale Regelui şi a întregului guvern. Săpături arheologice de la Sarmisegetuza.*
- Industria Chimică, *arătând fabrica de acid „Phoenix" din Baia Mare. Vizita canonică de la Năsăud. Pelerinajul la Micula*"[12].

Cu ajutorul Ministerului Instrucţiunii şi a Societăţii de Cruce Roşie, a fost înfiinţat, la Arad, la 14 aprilie 1937 „*Căminul pentru copiii cerşetori şi vagabonzi*" şi o şcoală primară cunoscută ca „*Şcoala primară a Societăţii Crucea Roşie*" cu scopul de a instrui şi educa toţi copii, dar şi de a cerceta cauzele delincvenţei şi decadenţei morale[13]. Ministrul Instrucţiunii Publice aprobase ca şcoala să fie declarată şi recunoscută drept şcoală specială. Tot în anul 1937, Preşedinţia Consiliului de Miniştri aprobase suma de 2, 5 milioane de lei pentru organizarea Congresului Internaţional de Antropologie care a avut loc în luna septembrie la Bucureşti[14].

Începând cu anul 1937, Regele Carol al II-lea a organizat Straja Ţării, astfel încât întregul tineret şcolar trebuia să facă parte din această instituţie. Oficiul de Educare a Tineretului Român emitea un buletin care cuprindea pe lângă ordinele şi îndrumările conducerii centrale şi articole pentru educaţia tineretului şcolar. Era absolut necesar ca membrii corpului didactic şi elevii să cunoască directivele ce se dădeau prin acest Buletin, distribuit în două exemplare: unul la dispoziţia profesorilor şi altul la dispoziţia elevilor. Comitetul Şcolar Judeţean avea sarcina de a abona şcolile primare rurale la acest Buletin.

Întreaga politică a Ministerului Instrucţiunii în perioada interbelică a fost dirijată spre o dezvoltare culturală care să cuprindă toate zonele României Mari şi întreaga populaţie, indiferent de naţionalitate sau religie, să adune în sufletul său tezaurul propriu naţional.

Note:

* Consilier, Direcţia Judeţeană pentru Cultură, Culte şi Patrimoniul Cultural Naţional Argeş

1 Din 15 noiembrie 1936 Ministerul Educaţiei Naţionale.

2 19 ian 1922 – 27 mar 1926: dr. C-tin Angelescu; 30 mar 1926 – 4 iun 1927: P. P. Negulescu (30 mar – 8 iul 1926), ad-int. g-ral Al Averescu (8 – 14 iul. 1926), I. Petrovici (14 iul 1926 – 4 iun 1927); 4 – 20 iun 1927 dr. Nicolae Lupu; 22 iun 1927 – 3 nov 1928: dr. C. Angelescu; 10 nov 1928 – 7 iun 1930: N. Costăchescu; 7-8 iun 1930: I Lugoşianu; 13 iun – 4 apr 1931: N Costăchescu ; 18 apr 1931 – 31 mai 1932: N Iorga; 6 iun 1932 – 9 nov 1933: D Gusti; 14 nov 1933 – 28 dec 193: dr C. Angelescu.

3 Arhivele Naţionale ale României (în continuare se va cita A.N.R.), fond Ministerul Instrucţiunii, dosar nr. 75 / 1928, f. 9.

4 *Ibidem.*

5 Die Schulklasse eine Lebens-und Arbeitsgemeinschaft, Wien Die Schulreform in Wien, Dr. Otto Seling, Berlin, 1928.

6 A.N.R., fond Ministerul Instrucţiunii, dosar nr. 516 / 1926, f. 31.

7 *Ibidem*, dosar nr. 107 / 1934, f. 49.

8 *Ibidem*, dosar nr. 75 / 1928, f. 1.

9 1 franc francez = 6,60 lei.

10 A.N.R., fond Ministerul Instrucţiunii, dosar nr. 306 / 1929, f. 1.

11 Abonamentul lunar în valoare de 600 de lei era dificil de plătit pentru majoritatea şcolilor de la sat.

12 A.N.R., fond Ministerul Instrucţiunii, dosar nr. 583 /1937, f. 11.

13 *Ibidem*, dosar nr. 104 / 1937, f. 13.

14 *Ibidem*, dosar nr. 659 / 1937, f. 1.

The Romanian Inter-War Education

In the Romanian area, education and culture got on their climax in the inter-war period, especially in the third decade. Carol The Second paid a special attention to this domain and to the important cultural personalities who were developing the activities in the University Education. The inferior cycles had a special attention too. The priorities of the Minister's activities were the awakening of the patriotic and the national feeling and the attempt of creating a modern Romanian school following the principles of the Western schools.

N. TITULESCU – VICTIMĂ A EŞECULUI POLITICII DE SECURITATE COLECTIVĂ?

■ Aurelian CHISTOL*

România şi Conferinţa Dezarmării

Deceniul al patrulea al secolului trecut a confirmat vulnerabilitatea edificiului tratatelor de pace din 1919-1920 şi incapacitatea raţionalismului francmasonic situat la temelia Societăţii Naţiunilor de a-şi ralia popoarele în lupta pentru menţinerea păcii şi asigurarea securităţii colective. În consecinţă, clivajul dintre statele fidele menţinerii statu-quo-ului teritorial continental şi cele favorabile revizuirilor s-a adâncit, determinând la finele epocii respective escaladarea conflictului dintre ele într-o nouă conflagraţie mondială.

Îngrijorător era faptul că revizionismul a fost alimentat de efectele marii crize economice (1929-1933), determinând conducerile unor ţări să-l înscrie ca pe un deziderat oficial al acestora, depăşindu-se astfel faza curentelor de agitaţie populară în privinţa exprimării convingerii referitoare la caducitatea ordinii internaţionale impuse de sistemul versaillez. Din nefericire, chiar tabăra statelor din fosta coaliţie a Antantei părea tot mai divizată şi mai puţin aplecată asupra aplicării cu scrupulozitate a hotărârilor adoptate la sfârşitul „*Marelui Război*". Concret, Italia alunecase încet, dar sigur, pe panta revizionismului, Statele Unite ale Americii îl încurajaseră tacit, prin neimplicarea în problemele europene, opinia publică britanică nu părea dispusă să se sacrifice pentru nişte principii, oricât de generoase s-ar fi dovedit, în timp ce Franţa – deşi rămasă cu adevărat fidelă tratatelor – era tot mai izolată, combătând din ce în ce mai timid curentul pernicios al revizionismului. Dacă din punct de vedere formal Marea Britanie era principalul aliat al Parisului pe linia respectării noii configuraţii a lumii stabilite în 1919-1920, în fapt – după cum constata Gheorghe Tătărescu – ea se lăsa condusă de o politică ocultă, menită a împiedica hegemonia Franţei pe continent şi sporirea rolului său pe scena internaţională[1].

Mult mai unită se dovedea a fi tabăra revizionistă, ce includea în rândurile sale, doar în Europa, ţări precum Germania, Italia, Ungaria, Bulgaria şi U.R.S.S. Vârful de lance al acesteia era Germania, unde, începând din ianuarie 1933, a ajuns la putere liderul naziştilor, Adolf Hitler. Noul regim, prin concepţia inedită referitoare la domeniul raporturilor dintre state, a determinat schimbarea cursului evoluţiei relaţiilor internaţionale.

Pornind de la concepţia devenită postulat la Berlin a superiorităţii poporului german, exponent al rasei ariene, Hitler a acţionat fără scrupule în vederea impunerii dominaţiei propriei ţări, îmbinând cu o măiestrie diabolică persuasiunea cu agresiunea. Politica noului cancelar viza îndeplinirea simultană sau succesivă a următoarelor deziderate: reînvierea tradiţionalului militarism german, reunirea tuturor conaţionalilor săi într-un singur stat, prin alipirea teritoriilor acestora din afara Germaniei (Deutsches Raum) la patria nouă şi cucerirea unui vast „*spaţiu vital*" (Lebensraum), în principal în răsăritul Europei, cu scopul de a procura naţiunii „*superioare*" germane materii prime, alimente şi teritorii pentru colonizare[2].

Dacă Hitler s-a pronunţat ritos în favoarea revizionismului şi împotriva oricărei colaborări cu Uniunea Sovietică, veritabil „*duşman ideologic*" al Germaniei, în schimb, Stalin s-a repliat pe o poziţie aparent antirevizionistă, dovedind o extraordinară forţă de disimulare. Atitudinea Moscovei era determinată de incapacitatea U.R.S.S. de a face faţă unei confruntări simultane cu Germania nazistă şi cu democraţiile occidentale. Repudiate de Berlin, Sovietele s-au îndreptat spre Europa capitalistă, singura în măsură să le asigure un sistem de alianţe menit a descuraja reluarea de către Germania a politicii „*Drang nach Osten*", susţinută de Hitler în „*Mein Kampf*". Cooperarea lui Stalin cu Occidentul în apărarea sistemului versaillez constituia o manevră tactică insidioasă a diplomaţiei sovietice, menită a demonstra Germaniei că nu putea izola Moscova, dar şi a presa Berlinul în sensul revenirii la colaborarea tradiţională anterioară[3]. Accentuarea tensiunilor franco-germane şi antisovietismul proferat de Hitler au determinat, ipso-facto, trecerea lui Stalin în mod formal în tabăra antirevizionistă. Mutarea inteligentă a dictatorului de la Moscova a provocat în timp o fisură în sistemul alianţelor orientale ale Franţei: ostilitatea Poloniei şi a Iugoslaviei faţă de o apropiere de Soviete le-a determinat să adopte o poziţie echivocă în conflictul dintre Paris şi Berlin, căutând să stabilească un modus vivendi satisfăcător cu ambele puteri.

În Europa de Est, exceptând Cehoslovacia, România era ţara cea mai expusă noului curs al politicii revizioniste, învecinându-se cu trei state ce-i ameninţau independenţa naţională şi integritatea teritorială: U.R.S.S., Ungaria şi Bulgaria.

În faţa noilor provocări ivite în deceniul al patrulea, diplomaţia noastră a rămas fidelă principiilor statuate în Pactul Societăţii Naţiunilor, acţionând cu fermitate şi consecvenţă în vederea respectării independenţei şi suveranităţii naţionale a tuturor statelor, a egalităţii în

drepturi a acestora, a proclamării indivizibilității păcii și a necesității inexorabile de a favoriza colaborarea internațională, astfel încât războiul să fie exclus ca modalitate de rezolvare a litigiilor dintre țările lumii.

Într-un discurs rostit la 4 aprilie 1934 în fața Camerei Deputaților, Nicolae Titulescu definea fără echivoc coordonatele diplomației românești interbelice: *„Izvorând din poruncile unității noastre naționale, politica noastră externă are ca scop principal: păstrarea ei, iar ca metodă constantă de lucru, coordonarea progresivă a acțiunilor noastre cu aceea a statelor cu interes comun, până la*

integrarea ei în grupuri internaționale, din ce în ce mai mari". În consecință, România urma să acționeze peste hotare prin lozinca: *„de la național, prin regional, la universal*"[4].

De aceea, fără a abdica de la caracterul pașnic, defensiv și antirevizionist, politica noastră externă a preconizat apărarea independenței, a suveranității naționale și a integrității teritoriale a țării, prin realizarea unor alianțe regionale (cu Polonia, Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică) subordonate principiilor promovate în Pactul Ligii Națiunilor.

După 1930, climatul internațional s-a deteriorat rapid, culminând în 1939 cu declanșarea unei noi conflagrații mondiale.

Deși Tratatul de la Versailles prevedea că dezarmarea Germaniei urma să constituie avanpremiera celei generale, Marile Puteri nu se grăbeau să facă pași concreți în acest sens. Totuși, din mai 1926 până în ianuarie 1931, la Geneva s-au desfășurat lucrările comisiei pregătitoare a unei viitoare conferințe a dezarmării. Îngrijorările produse în rândul opiniei publice mondiale de izbucnirea unui focar de conflict în Extremul Orient, ca urmare a agresiunii japoneze împotriva Chinei, începând din 18 septembrie 1931, au determinat accelerarea preparativelor legate de desfășurarea Conferinței.

Ea s-a reunit la Geneva, pe 2 februarie 1932, sub președinția englezului Arthur Henderson. La lucrările sale au participat reprezentanți din 62 de state, unele, precum S.U.A. sau U.R.S.S., nefiind membre ale Ligii Națiunilor.

Speranțele privind reușita acestui conclav al păcii s-au transformat rapid într-o deziluzie: controversele anglo-franceze privitoare la primatul securității sau la cel al dezarmării au oferit un teren fertil apetenței recurente a germanilor pentru obținerea egalității în drepturi cu puterile învingătoare[5].

Lipsa de condescendență a acestora față de Germania, a determinat-o să părăsească lucrările Conferinței la 16 septembrie 1932. Impasul a fost depășit aparent la 11 decembrie 1932, atunci când Marile Puteri au recunoscut Berlinului *„egalitatea în drepturi într-un sistem care să asigure securitatea tuturor națiunilor*"[6].

Venirea lui Hitler la putere în 30 ianuarie 1933 a determinat delegația germană să acționeze fățiș împotriva oricăror proiecte de realizare efectivă a dezarmării și, mai ales, să provoace eșecul Conferinței, prin părăsirea lucrărilor sale la 14 octombrie 1933, dublată, cinci zile mai târziu, de retragerea din Liga Națiunilor. Deși și-a continuat din punct de vedere formal lucrările până la 11 iunie 1934, Conferința de la Geneva privind dezarmarea s-a dovedit a fi un fiasco total.

Tensiunile franco-germane, acutizate cu prilejul Conferinței Dezarmării, au determinat Parisul să caute alternative în vederea întăririi securității europene. Quai d'Orsay-ul s-a pronunțat pentru încheierea unui pact bilateral de neagresiune cu Moscova, încercând să-și determine aliații răsăriteni vecini cu U.R.S.S.-ul să-i urmeze exemplul.

Tratativele purtate de țara noastră cu marele stat de peste Nistru de-a lungul întregului an 1932 au eșuat ca urmare a obstinației sovieticilor de a cataloga *„chestiunea Basarabiei*" drept *„litigioasă*". În schimb, Polonia și Franța, urmărindu-și propriile interese, dar ignorându-le pe cele ale românilor, au încheiat pacte de neagresiune cu Moscova la 25 iulie, respectiv 29 noiembrie 1932. Chiar

dacă Varșovia a anunțat că va ratifica acordul cu sovieticii doar atunci când România va semna unul similar cu aceștia, gestul său și al Franței erau departe de a exprima sentimente autentic prietenești față de noi[7].

Din punctul de vedere al diplomației românești, singurul element pozitiv al Conferinței dezarmării s-a datorat intervenției șefului delegației sovietice, M. Litvinov, din 6 februarie 1933, atunci când a propus adoptarea unui proiect de definire a agresiunii. Deși imperfectă, definiția constituia o tentativă de îndepărtare a U.R.S.S. de la spiritul tratatului de la Rapallo și o apropiere de forțele susținătoare ale statu-quo-ului.

Proiectul sovietic a fost analizat de un Comitet pentru Chestiunile de Siguranță, prezidat de către reprezentantul Greciei, N. Politis. Grație intervențiilor lui Titulescu, în raportul Comisiei, prezentat pe 24 mai 1933, *„teritoriul*" era definit drept *„o întindere de pământ asupra căreia o țară își exercită autoritatea de fapt*".

Înfrângând opoziția unor state precum Marea Britanie, Germania, Italia sau Ungaria, care considerau definiția drept *„prea simplă și rigidă*", ministrul român de externe a acționat în vederea impunerii acesteia, convenind totodată cu omologul său sovietic să elaboreze o convenție pentru definirea agresorului, menită a lua forma unui veritabil pact de neagresiune[8].

Cu ajutorul șefului diplomației turcești, Rüstü Aras, Titulescu și Litvinov au elaborat două astfel de convenții, având un conținut aproape identic. Prima a fost încheiată pe 3 iulie 1933, la Londra, de către U.R.S.S. și vecinii săi: Polonia, Estonia, Letonia, România, Turcia, Iran și Afganistan[9]. În ziua următoare, U.R.S.S., România, Iugoslavia, Cehoslovacia și Turcia au semnat-o pe cea de-a doua, al cărei caracter era universal, fiind deschisă adeziunii *„tuturor celorlalte națiuni*"[10].

În opinia lui Titulescu, acordurile de la Londra din 3-4 iulie 1933 reprezentau un prim pas pe calea normalizării raporturilor țării noastre cu U.R.S.S. și, mai ales, puneau Basarabia la adăpost de o eventuală invazie sovietică, întrucât, prin semnătura sa, Litvinov recunoscuse suveranitatea de facto a României[11].

„Pactul Celor Patru"

Anticipând eșecul Conferinței Dezarmării, Mussolini și-a propus să readucă Italia în prim-planul politicii mondiale, stăvilind totodată pericolul ca Germania să alunece pe o pantă ultranaționalistă și să încerce să-și instituie hegemonia în zona bazinului dunărean. Fără a neglija rolul Marilor Puteri în politica internațională, dictatorul italian și-a propus să încerce aplicarea structurii ierarhice fasciste și în ceea ce privește raporturile dintre state. Într-un discurs rostit la Torino, pe 23 octombrie 1932, pornind de la premisa ineficienței Societății Națiunilor, el a preconizat instituirea unui *„directorat"* al Franței, Germaniei, Angliei și Italiei, menit a coordona politica respectivelor state în vederea rezolvării problemelor europene și nu numai.

El și-a prezentat proiectul „pactului de înțelegere și colaborare între cele patru puteri occidentale" la 18 martie 1933, cu prilejul întrevederii avute la Palazzo Veneția cu premierul britanic Mac Donald și cu șeful Foreign Office-ului, Simon. Schița lui Mussolini preconiza o strânsă cooperare între semnatari în vederea reconstituirii *„concertului puterilor*" care dominase Europa în secolul al XIX-lea, deposedarea micilor state de suveranitate, posibilitatea revizuirii tratatelor de pace și garantarea egalității înarmărilor pentru Germania, Austria, Bulgaria și Ungaria.

Cei doi conducători britanici au aprobat declarația lui Mussolini conform căreia *„tratatele sunt sfinte, dar nu eterne*", asumându-și sarcina de a încerca să câștige Parisul în favoarea respectivului proiect.

Din dorința de a menaja susceptibilitățile aliaților săi răsăriteni, Quai d'Orsay-ul a privit cu scepticism planul, al cărui articol 2 evoca posibilitatea revizuirii tratatelor de pace[12].

Reacția Micii Înțelegeri și a Poloniei la *„pactul celor patru*" nu s-a lăsat așteptată. Mobilizate de ministrul român de externe, țările din Mica Antantă au adoptat la 25 martie 1933 o declarație conform căreia Marile Puteri nu aveau dreptul să dispună de teritoriul statelor mai mici fără consimțământul lor. De asemenea, Polonia a respins proiectul mussolinian, considerând drept vexatorie neincluderea sa în *„directoratul*" european[13].

Un rol fundamental în torpilarea planurilor Italiei a fost jucat de către N. Titulescu, ale cărui contacte politice avute la Geneva, Paris și Londra între 29 martie și 9 aprilie cu reprezentanții guvernelor aliate din răsăritul și apusul Europei nu au rămas fără rezultate. La 10 aprilie, guvernul francez, însușindu-și punctul de vedere al partenerilor săi est-europeni, a publicat un memorandum în care preciza că *„pactul celor patru*" trebuia să cuprindă doar prevederi referitoare exclusiv la interesele semnatarilor și și-a reafirmat atașamentul față de teza intangibilității Pactului Societății Națiunilor, respingând fără echivoc revizionismul imanent al proiectului mussolinian[14].

Acțiunea diplomaților Micii Înțelegeri a influențat cursul negocierilor dintre Marile Puteri, determinându-i pe britanici să părăsească poziția de susținere a pactului în forma sa inițială. În final, s-a ajuns la un text subtil, de inspirație mai mult franceză decât italiană, parafat la 7 iunie și semnat pe 15 iulie la Roma. Tratatul, încheiat pe o perioadă de 10 ani, stipula că Părțile Contractante *„s-au angajat să depună toate eforturile pentru a practica în cadrul Societății Națiunilor o politică de colaborare între toate puterile, în vederea menținerii păcii*", limitată, însă, doar la problemele *„lor proprii*". Guvernul francez a trimis

textul pactului spre informare la București, Belgrad și Praga, însoțit de un comentariu care preciza că orice revizuire a tratatelor de pace va fi condiționată de respectarea art.19 al Covenantului genevez. De altfel, *„Pactul celor patru”* nu va fi ratificat de către parlamentul francez și, în consecință, nu s-a aplicat niciodată[15].

„Pactul Oriental”

În 1934 pe plan internațional înregistrăm o serie de evoluții rapide și spectaculoase, datorate în special dinamismului diplomației germane, aflate în slujba crezului expansionist al lui Hitler, exprimat în *„Mein Kampf”*.

Dornic să-și consolideze regimul politic, dictatorul nazist a acționat consecvent în sensul eludării prevederilor Tratatului de la Versailles, fără a risca angrenarea într-un război, atâta vreme cât țara sa nu era pregătită din punct de vedere militar.

Părăsirea de către Germania a Conferinței Dezarmării și a Ligii Națiunilor, datorată ignorării de către celelalte puteri a dorinței sale de a se reînarma, i-a conferit lui Hitler libertate de mișcare în exterior și sporirea prestigiului intern.

În plan diplomatic, Berlinul a adoptat o subtilă atitudine antifranceză, încercând să demonstreze că sistemul răsăritean de alianțe al Parisului era departe de a fi indestructibil. Hitler a obținut un răsunător succes psihologic, prin încheierea la 26 ianuarie 1934 a unui *„pact de conciliere și bună vecinătate dintre Germania și Polonia”*, valabil pe timp de 10 ani. Acordul preciza că cele două guverne intenționau să inaugureze o nouă fază în raporturile lor politice, care urmau a fi pașnice și bazate pe principiile Pactului Briand-Kellogg[16].

Deși n-a reușit să realizeze o disociere între statele Micii Înțelegeri, diplomația nazistă obținuse totuși, la începutul anului 1934, un semnificativ ascendent moral în fața celei franceze.

Pentru a contracara agresivitatea sporită a Germaniei, reprezentanții Quai d'Orsay-ului au încercat să atragă Uniunea Sovietică în cadrul sistemului de securitate colectivă, bazându-se pe atitudinea condescendentă a Moscovei față de o serie de inițiative franceze lansate cu prilejul Conferinței Dezarmării.

La începutul anului 1934, ministrul de externe francez Louis Barthou a inițiat proiectul unui *„Pact Oriental”*, fondat pe principiul securității colective. La acest veritabil *„Locarno răsăritean”* ar fi fost invitate să adere, alături de Franța și U.R.S.S., Germania, Polonia, Cehoslovacia și țările baltice.

În aprilie 1934, șeful Quai d'Orsay-ului a întreprins un turneu diplomatic la Varșovia și Praga pentru a le convinge de necesitatea unei alianțe cu sovieticii, puse în slujba securității colective[17].

La 18 mai 1934, la Geneva, Barthou i-a prezentat omologului său sovietic o primă variantă a pactului regional oriental pe care-l preconiza. Cu prilejul întâlnirii din 2 iunie, Litvinov și Barthou au căzut de acord asupra unei scheme de securitate colectivă ce cuprindea: *„Pactul Oriental”* propriu-zis – o înțelegere regională de consultare, de neagresiune și de asistență mutuală ce urma a se încheia între: U.R.S.S., Germania, Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania, Polonia și Cehoslovacia – și *„pactul franco-sovietic de asistență mutuală”*, care cuprindea angajamentul Franței de a acorda asistență Uniunii Sovietice în vederea garantării frontierelor sale apusene, în limitele acordurilor de la Locarno, ca și ale art. 15 și 16 din Covenant. La rândul său, U.R.S.S. trebuia să acorde asistență Parisului *„în limita angajamentelor contractate față de Franța de către Italia și Marea Britanie”*[18].

Din dorința de a obține sprijinul României și al Iugoslaviei pentru politica sa răsăriteană, dar și în compensație pentru neincluderea lor în *„Locarno-ul estic”*, Barthou le-a oferit aderarea la un nebulos *„Pact Mediteranean”*, ale cărui șanse de materializare erau minime.

În replică, Titulescu a propus încheierea unui pact de ajutor reciproc româno-sovieto-polonez, pentru ca România să nu fie exclusă din aranjamentele orientale, dar Litvinov n-a agreat ideea.

Vizitele lui Barthou la București și Belgrad, în iunie 1934, au reprezentat un succes pentru diplomația franceză, care a obținut acordul aliaților săi în vederea realizării *„Pactului Oriental”*[19].

Mult mai dificil de obținut s-a dovedit a fi sprijinul Angliei pentru inițiativa franceză. Totuși, în urma întrevederilor Simon-Barthou de la Londra, din 9-10 iulie 1934, britanicii, deși au refuzat să participe în mod direct la garantarea unei astfel de înțelegeri, și-au manifestat *„bunăvoința”* față de ea[20].

În ceea ce o privește, Polonia a acționat în mod ocult pentru zădărnicirea *„Pactului Oriental”*, deoarece nu era dispusă nici să se alieze cu sovieticii, nici să garanteze frontierele Lituaniei sau pe cele ale Cehoslovaciei. Pentru a-i refuza pe francezi, în iulie 1934, Beck s-a ascuns în spatele României, argumentând că trebuia să se consulte mai întâi cu țara noastră pentru a se asigura dacă dorea și ea să fie inclusă în pact și pentru a obține sprijinul acesteia în vederea unei eventuale adeziuni.

Căzut în capcana abil întinsă de omologul său polonez, Titulescu își exprima la 12 iulie 1934 dorința de a adera la *„Pactul Oriental”* și speranța că Polonia s-ar racorda la punctul de vedere al Parisului[21].

Pentru a-și dovedi buna-credință, Bucureștiul a solicitat în mod oficial la Paris, pe 24 iulie, prin Savel Rădulescu, să participe la *„Pact”*. Cu acest prilej, secretarul general al Quai d'Orsay-ului, Alexis Léger, și-a *„exprimat îngrijorarea ca cererea României să nu împiedice realizarea Pactului Oriental, dar a adăugat că Franța nu poate să-și ia răspunderea de a respinge cererea României”*[22].

„Planul Barthou” a eșuat însă, ca urmare a refuzului Germaniei (10 septembrie) și al Poloniei (27 septembrie) de a adera la el, ambele invocând imposibilitatea morală de a ajuta Uniunea Sovietică. În atare condiții, România a depășit situația delicată în care se afla, retrăgându-și solicitarea de aderare la el.

Deși nu a reușit să obțină materializarea *„Pactului Oriental”*, diplomația franceză s-a apropiat tot mai mult de Uniunea Sovietică, a cărei admitere în Societatea Națiunilor intenționa să o aranjeze. Prin intrarea U.R.S.S. în forul genevez, Franța considera că acesta își va reface prestigiul serios zdruncinat de *„dezertările”* Japoniei și Germaniei. De asemenea, aderarea sovieticilor la Ligă urma să constituie preludiul unui important pact de asistență mutuală între Paris și Moscova[23].

– va urma –

Note:

* Lect. univ. dr., Universitatea Pitești, Facultatea de Științe Socio-Umane, Catedra de Istorie Modernă

1 Stelian Neagoe, *Cazul Gheorghe Tătărescu: plata și răsplata „tovarășilor de drum”*, București, Ed. Machiavelli, 2003, p. 239-240; memoriu întocmit de omul politic liberal în aprilie 1953, în perioada detenției, în Spitalul „Victor Babeș” din Capitală.

2 Jean Baptiste Duroselle, *Istoria relațiilor internaționale.* Vol. I, *1919-1947*, București, Ed. Științelor Sociale și Politice, 2006, p. 119.

3 I. Scurtu (coord.), *Istoria românilor*, vol. VIII, *România întregită (1918-1940)*, București, Ed. Enciclopedică, 2003, p. 482.

4 *România și revizuirea tratatelor. Discursurile d-lor Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu în ședința Adunărei Deputaților din 4 aprilie 1934. Răspunsul d-lui N. Titulescu, ministrul afacerilor străine*, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, 1934, p. 41.

5 Jacques de Launay, *A cincea valiză. Titulescu și Europa*, București, Ed. Agni, 1993, p. 73.

6 Jean Baptiste Duroselle, *op. cit.*, vol. I, p. 124.

7 Viorica Moisuc, *Premisele izolării politice a României. 1919-1940*, București, Ed. Humanitas, 1991, p. 326-328.

8 Walter M. Bacon Jr., *Nicolae Titulescu și politica externă a României. 1933-1934*, Iași, Institutul European, 1999, p. 97-99.

9 Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice* (ediție coordonată de George Macovescu), București, Ed. Politică, 1967, p. 507-510, doc. nr. 291; Gheorghe Gheorghe, *Tratatele internaționale ale României*, vol. II, *1921-1939*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1980, p. 405-406, doc. nr. 382; ***, *Relații internaționale în acte și documente*, vol. I, *(1917-1939)*, București, Ed. Didactică și Pedagogică, 1974, p. 159-161, doc. nr. 43G. Convenția cataloga drept agresor statul care, cel dintâi, în caz de conflict, săvârșea una din următoarele acțiuni: declara război sau năvălea cu forțele sale pe teritoriul altui stat, chiar fără o declarație de război prealabilă, ataca navele sau aeronavele altei țări, instituia o blocadă navală, sprijinea bande înarmate, care, de pe teritoriul său, ar fi năvălit în cel al altui stat. Conform art.3, nici o considerație de ordin politic, militar, economic sau de altă natură nu putea justifica o agresiune. România a ratificat convenția pe 16 octombrie 1933.

10 N. Titulescu, *op. cit.*, p.512-515, doc. nr. 293; Jacques de Launay, *A cincea valiză...*, p. 77; Gheorghe Gheorghe, *op. cit.*, vol.II, p. 406, doc. nr. 383; ***, *Relații internaționale...*, vol.I, p.162-163, doc. nr.43H. Deși era vorba practic de o singură convenție, semnarea sa a fost realizată în zile diferite, datorită dorinței Poloniei de a nu adera la un acord internațional împreună cu Cehoslovacia.

11 Walter M. Bacon Jr., *op. cit.*, p.100.

12 *Ibidem*, p. 71-72; Valeriu Florin Dobrinescu, Ion Pătroiu, Gheorghe Nicolescu, *Relații politico-diplomatice și militare româno-italiene (1914-1947)*, Craiova, Ed. Intact, 1999, p. 157-160.

13 Jean Baptiste Duroselle, *op. cit.*, p. 121-122.

14 Ion Calafeteanu, Cristian Popișteanu (coord.), *Politica externă a României. Dicționar cronologic*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1986, p.202.

15 Gheorghe Gheorghe, *op. cit.*, vol.II, p. 401-402, doc. nr. 378; ***, *Relații internaționale...*, vol.I, p. 183-185, doc. nr. 51.

16 Ioan Chiper, *România și Germania nazistă. Relațiile româno-germane între comandamente politice și interese economice (ianuarie 1933 - martie 1938)*, București, Ed. Elion, 2000, p. 77-78; ***, *Relații internaționale...*, vol. I, p. 192-193, doc. nr. 57.

17 Jacques de Launay, *A cincea valiză...*, p. 95-97.

18 Petre Bărbulescu, *România la Societatea Națiunilor (1929-1939)*, București, Ed. Politică, 1975, p. 240-241.

19 Walter M. Bacon Jr., *op. cit.*, p. 244.

20 Gheorghe Pașcalău, *România și Marea Britanie. Relații politico-diplomatice. 1933-1939*, București, Ed. Albatros, 2001, p. 56.

21 Nicolae Titulescu, *op. cit.*, p. 566-568, doc. nr. 321.

22 *Ibidem*, p. 570-571, doc. nr. 324.

23 Nicolae Titulescu, *Politica externă a României (1937)*, ediție George G. Potra, Constantin I. Turcu, Ion M. Oprea, București, Ed. Enciclopedică, 1994, p. 115.

Nicolae Titulescu

The attendance of our country to the collective security system conceived by the Great Powers in the spirit of the Treaty of the Nations Society was totally related to the name of Nicolae Titulescu who was an important figure in the Romanian diplomacy since 1932 to 1936.

Being a supporter of the involvement of Bucharest in the protection of the collective security system, Nicolae Titulescu ignored the warring signals which were coming from Paris and London related to the lining up of our allies to the concession politics towards Germany and even towards revisionism. This fact together with the tendency of our Foreign Affair Minister of getting closer to Moscow brought him the international isolation and the hostility of the local political class. As a consequence, he was dismissed from the top of the Romanian diplomacy.

PLANURI DE FORTIFICARE A GRANIȚEI ROMÂNIEI CU UNGARIA CONCEPUTE ÎNTRE ANII 1930 - 1940

■ Cristina PREDOIU*

Chiar dacă după primul război mondial au fost încheiate tratatele cunoscute sub denumirea de Sistemul de la Versailles, acestea n-au reușit să stabilizeze relațiile interstatale, dintre învinși și învingători. Dimpotrivă, s-a ajuns la *o nouă și formidabilă pregătire de război*[1].

După acordul de la München, Guvernul român și Marele Stat Major au adoptat măsuri speciale pentru apărarea frontierelor de vest și de nord – vest. Bugetul apărării a fost suplimentat cu 36 miliarde lei și s-a accelerat ritmul executării lucrărilor de fortificații la granița româno - ungară. Treptat, toată atenția statului s-a îndreptat către granița de vest, în timp ce la est și sud nu s-au mai executat lucrări de acest gen.

O problemă cu care se confrunta România în această zonă, era absența armatei cehoslovace, care a fost înlocuită cu trupele Wehrmachtului, după ocuparea regiunii Sudete de Germania.

Organizarea defensivă a frontului de Vest

Organizarea defensivă a frontierei de vest a României cu Ungaria a constituit în perioada interbelică o problemă majoră pentru țara noastră. Începând cu anul 1936, a fost luată în serios ideea fortificării hotarelor, definitivându-se și un plan în acest sens. Granița Românei cu Ungaria era complet deschisă și, deci, expusă unei invazii din partea forțelor horthyste.

Crearea unei zone fortificate avea drept scop bararea direcțiilor principale de pătrundere în interiorul teritoriului național român a armatelor maghiare și/sau germane și evitarea unui atac prin surprindere din partea (acestora) lor. Lucrările s-au desfășurat repede, fapt determinat de iminența unui atac germano-ungar asupra României dinspre vest.

La Poarta Someșului se hotărâse construirea în cel mult 2 ani a unui ansamblu de 54 de cazemate, care urmau să constituie prima linie de apărare. Rolul ei era de a închide căile de acces pe văile Someșului, Crasnei, Bereteului și Crișului Repede. Linia de cazemate ar fi avut o lungime de 30 kilometri, fiind continuată de canalul Homorod - Crasna, lung de 20 kilometri. Era construită destul de aproape de frontieră, la aproximativ 5-10 kilometri, fiind urmată de alte linii eșalonate în adâncime cu o lungime de 50 km.

În raport cu lungimea totală a graniței cu Ungaria, linia de cazemate reprezenta doar o cincime[3].

Sistemul de fortificații central trebuia apărat prin toate mijloacele, iar rezistența în zona sa trebuia organizată *fără gând de retragere*[2].

Era prevăzut ca asigurarea flancurilor să fie realizată prin:

* fortificarea Porții Mureșului, pentru bararea direcțiilor de pătrundere a inamicului de-a lungul văilor Crișului Alb, Mureșului și Begăi;
* grupul de fortificații Crișul Negru;
* grupul de fortificații Țibleș - Radna;
* grupul de fortificații în regiunea Banatului pentru acoperirea zonei industriale a Reșiței.

Programul de fortificați urma să fie realizat în mai multe etape, începând cu 1937, și a fost aprobat de Consiliul Superior al Armatei la 17 iunie 1937.

Lucrările de fortificații permiteau apropierea dintre dispozitivul trupelor de acoperire, realizat pe frontieră, și cel al forțelor principale, sporindu-se astfel densitatea și stabilitatea dispozitivului strategic de apărare. Acesta era realizat pe frontiera de vest astfel: la nord cu unitățile Amarei a IV-a și la sud, cu unitățile Armatei a III-a în Poarta Mureșului.

Într-un studiu privind fortificațiile țării, datat 1928, se arăta că în raport cu lungimea totală a frontierelor României, trei pătrimi din aceasta era expusă atacului din partea vecinilor ruși, bulgari sau unguri, deoarece aceștia ar fi putut prinde țara ca într-un clește de la est, vest și sud.

Privitor la fortificațiile permanente, planurile specificau faptul că ele nu ar fi fost continue de-a lungul graniței. Explicația nu a întârziat să apară: trupele române dispuneau de efective foarte puține și slab pregătite în vederea acoperirii. De asemenea, se mai confruntau și cu o altă problemă, aceea a cheltuielilor prea mari pentru executarea lucrărilor[4].

La granița cu Ungaria, lucrările de fortificație erau necesare pentru a câștiga timp în vederea aducerii grosului forțelor românești în această zonă. Inițial, a fost hotărâtă doar organizarea porților de pătrundere în Transilvania. Formele de relief veneau în sprijinul și românilor. Munții Apuseni constituiau o barieră puternică, iar comunicațiile principale urmau văile principale ale acestor munți.

În acest sens s-au propus lucrări, pe văile Someșului, Crasnei, Bereteului, pe văile celor trei Crișuri (Repede, Negru și Alb) și pe valea Mureșului[5].

Lungimea fiecărei poziții de oprire era de aproximativ 75 kilometri[6]. Pentru fiecare astfel de poziție erau necesare 22 milioane lei, iar suma totală ce ar fi fost alocată pentru lucrări se ridica la 1,650 miliarde de lei[7].

Sistemul de fortificații permanente al României la vest trebuia să fie foarte puternic și pe cât posibil să stăpânească o zonă cât mai aproape de graniță. Totodată, sistemul trebuia să fie capabil să reziste unui atac în forță al trupelor armate ale Ungariei. În realizarea planurilor, s-a ținut seama de caracteristicile terenului.

Astfel, sistemul organizărilor defensive ale frontierei României cu Ungaria ar fi trebuit să cuprindă:

* În poarta Someșului, o regiune fortificată puternic și adânc eșalonată în adâncime care bara complet căile de invazie Someș - Crasna - Beretău - Crișul Repede;
* La sud de Mureș, regiunea fortificată trebuia să bareze direcția de pătrundere de-a lungul râului, să asigure stăpânirea acestui puternic obstacol prin capete de pod. Ele permiteau trecerea la ofensivă de pe Mureș spre nord și nord - vest;
* Ambele regiuni trebuiau legate între ele și puternic sprijinite la flancuri. Se intenționa ca legătura să fie realizată prin barearea căilor de invazie în defileele Crișului Alb și Crișului Negru[8].

Fortificațiile permanente reprezentau scheletul viitorului front de bătălie al armatei care opera în regiune[9].

Acest schelet era alcătuit din puncte de observare importante și artilerie, organe de flancare apropiată[10], protejate sub cazemate și aprovizionate după caz, cu 10 - 15 unități de foc, adăposturi de luptă tip grupă, obstacole contra carelor de luptă, antiblindatelor și infanteriei, comunicații pentru mișcarea rezervelor și aprovizionărilor, transmisiuni cu și fără fir, instalate și formând rețea îngropată în timp de pace și apărare antiaeriană fixă – funcționabilă imediat ce lucrările ar fi fost gata[11].

Între anii 1931-1934, s-au realizat numai studii de birou și doar câteva lucrări de teren, însă fără importanță majoră. Din 1932, au fost stabilite în detaliu amplasamentul lucrărilor, valoarea lor defensivă și posibilitățile de execuție[12].

Începând cu anul 1934, chestiunea a primit însă un nou impuls. Punctele critice erau, în general, constituite din capete de poduri.

Tot în 1934, au fost propuse noi fortificații pentru acoperire. Acestea urmau să fie efectuate la Timișoara, Lugoj, Păuluiș, Pâncota, Tinca, Oradea, Marghita, Carei Mari. Pentru executarea lucrărilor de fortificație pasageră la frontul de vest au fost repartizate 4 detașamente de lucru. Efectivul unui detașament cuprindea 500 oameni, cadre mobilizate de Regimentul Pionieri și 4.500 lucrători civili, adunați din zonele unde se efectuau lucrările[13].

Calitatea lucrărilor

În vederea executării unor lucrări de calitate au fost analizate mai multe variante. Au fost trimise în misiune în străinătate cadre ale armatei care să se

Fortificație

informeze cu privire la lucrările de fortificaţie permanentă. O astfel de activitate a desfăşurat şi generalul Amza Ştefănescu. Întors din Franţa, el a propus două genuri de lucrări:

* cele de mai mare importanţă, după normele sistemului francez redus, cu un cost de aproximativ 40 milioane de lei pentru kilometrul liniar;
* sistemul câmpurilor întărite, cu un cost de aproximativ 15 milioane lei pe kilometrul liniar[14].

Caracteristicile fundamentale ale sistemului francez le reprezenta regiunile fortificate şi continuitatea absolută a focului pe toată întinderea unei astfel de regiuni[15].

De asemenea, s-a constituit o comisie de fortificaţii pe lângă Inspectoratul Geniului, care urma să studieze elementele necesare acestor lucrări, după informaţiile şi documentele aduse de membrii comisiei trimişi în Franţa.

Studiind sistemul din vest, o parte din ei au formulat o serie de observaţii. Una dintre ele era aceea că sistemul era prea împrăştiat. Dar, trebuia să se ţină seama de faptul că frontul de vest avea un caracter deosebit, având în vedere văile numeroase cu linii importante de comunicaţii care trebuiau apărate.

O altă observaţie era aceea că poziţiile ocupate de grosul acoperirii ar fi fost prea depărtate de frontierele respective. Însă, graniţele erau lipsite de caracteristici care să diferenţieze o porţiune de teren de alta, astfel încât siguranţa n-ar fi putut fi obţinută decât prin continuitate.

Între poziţiile prescrise se considera că existau intervale prea mari, prin care atacul inamic putea pătrunde şi întoarce punctele ocupate indicate. În acelaşi timp însă, aceste intervale mari uşurau elasticitatea şi supleţea sistemului, oferind posibilitatea manevrei între ele[16].

După finalizarea lucrărilor, acestea trebuiau încadrate cu unităţi speciale permanente, pentru întreţinerea lor în timp de pace şi formarea garnizoanelor de siguranţă ale organizaţiilor[17].

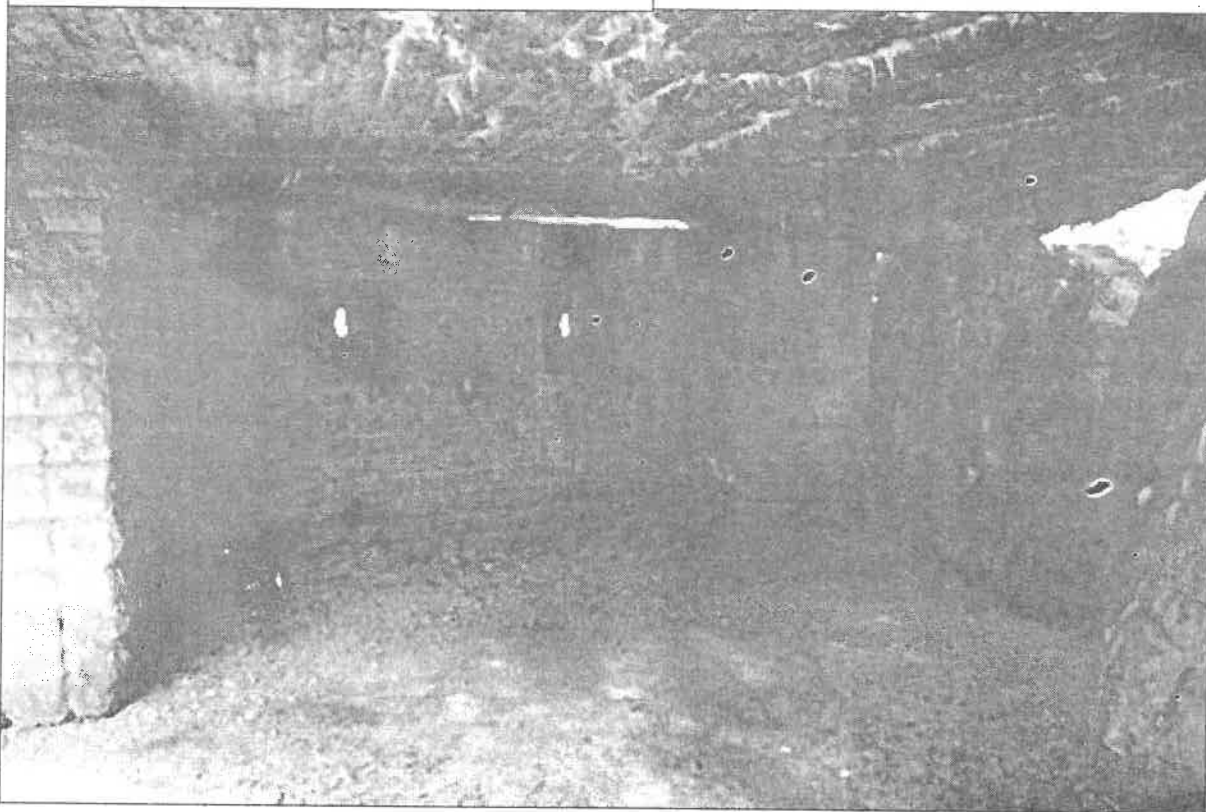
Conform planului din decembrie 1934, mijloacele pasive de apărare a teritoriului naţional urmau să fie executate începând cu ziua a 4-a de mobilizare. Pe lângă linia frontierei, puteau fi executate pe timp de pace şanţuri şi baraje de mine, baricade construite de trupele luptătoare imediat după mobilizare în faţa primelor amplasamente care urmau a fi ocupate.

Bineînţeles, lucrările aveau caracter de discontinuitate în spaţiu, fiind plasate doar în locurile unde se putea interveni imediat cu trupe[18].

Bararea văilor Mureşului, Crişului Repede şi Someşului se făcea prin plasarea unor mine la 5-6 kilometri în aval de Arad, Oradea şi Satu Mare.

Conform planurilor din 1935-1936, un sistem complet şi solid de fortificaţii permanente trebuia să fie susţinut de lucrări permanente. Pentru a fi şi util, acesta trebuia să ofere zone de pătrundere a unor efective inamice insuficiente pentru o acţiune de dislocare şi de dezagregare a sistemului defensiv. O altă condiţie ce trebuia îndeplinită în acest sens era posibilitatea de distrugere a lor prin contraatacuri raţionale, pregătite şi aplicate la momentul oportun cu rezerve rezultate din economia întregului ansamblu.

Cazemată română de la graniţa cu Ungaria

Sistemul defensiv trebuia să acopere regiuni foarte mari, capabile să reziste o perioadă mai mare de timp la lovituri foarte puternice şi să uzeze la extrem pe inamic[19].

Potrivit *Memoriului în legătură cu organizarea defensivă permanentă a frontierei de vest*, întocmit în iulie 1936 de către Comisia de Fortificaţii, întăririle permanente reprezentau *regiuni fortificate* adânc eşalonate în adâncime.

Acestea erau prezentate sub două aspecte generale: pe de-o parte sistemul francez, constituit din grupe de lucrări şi intervale, adoptat în Franţa, Belgia şi Cehoslovacia, şi pe de altă parte sistemul german, constituit din fronturi fortificate, realizat în Germania şi Rusia.

Sistemul de lucrări trebuia executat astfel încât, cel puţin liziera exterioară să asigure un baraj continuu în sectoarele active[20].

Fortificaţiile permanente au fost aşezate în teren, destul de departe de frontieră, pentru a se sustrage surprinderii, dar destul de aproape pentru a asigura spaţiul în vederea concentrării şi desfăşurării strategice a grosului[21].

Forma terenului fortificat era constituită din regiuni fortificate întărite, care barau zonele mari de pătrundere, constituite din ansambluri pe fiecare direcţie de pătrundere, intervalele organizate pasager la mobilizare, câmpuri de mine ce formau un prim-obstacol în faţa poziţiilor organizate permanent.

Urgenţa principală în spaţiu o constituia, într-o primă fază, Poarta Mureşului şi apoi Poarta Someşului, urmărindu-se asigurarea legăturii operative cu Regatul Sârbo-Croato-Sloven.

Sistemul defensiv din vest se compunea din următoarele grupe şi regiuni fortificate, de la nord la sud:

* grupul fortificat *Baia Mare*, pe linia generală Oraşul Nou - Homorodul de Sus. Constituia drept linie de repliere pentru trupele respinse din regiunea Satu - Mare, unde aveau de acoperit căile ferate de legătură între România şi Cehoslovacia (25 kilometri);
* regiunea fortificată *Zalău*, pe linia generală Beltuig - Valea Crasnei - Şimleul Silvaniei. Avea rolul de a bara comunicaţiile ce duc spre Cluj şi Dej şi căile ferate de pe valea Someşului şi Crişul Repede (70 kilometri);
* grupul fortificat *Holod*, pe linia generală Crănceşti - Petid (25 kilometri);
* regiunea fortificată a *Mureşului*, pe linia generală Chislaca - Pâncota - Păuliş - Nădaş. Ar fi barat comunicaţiile dintre valea Crişului Alb şi Mureş (75 kilometri);
* grupul fortificat *Lugoj*, care bara comunicaţiile pe valea Begăi şi Timişului şi servea ca repliere a forţelor ce-au luptat în regiunea Timişoarei[22].

Lucrările permanente erau compuse din două linii de cazemate (turele) de mitraliere, acoperite cu o reţea de sârmă din 3 rânduri de pari, în intervale, şi 4 rânduri de pari, în faţa cazematelor. În sectoarele importante erau construite câte 3 linii de cazemate. Artileria era aşezată pe platforme descoperite.

Adăposturile erau constituite din cazemate de flancare pentru două mitraliere, pe două linii, observatoare, adăposturi de oameni, cazemate pentru tunuri. Obstacolele erau constituite din reţele de sârmă, şi mine de contact.

Din cauza terenului şi a situaţiei grave în care se aflau finanţele ţării, s-a adoptat un sistem defensiv permanent mixt, care să aibă caracteristicile frontului fortificat continuu în zona de operaţiuni a Someşului şi Banatului şi caracteristicile grupelor fortificate cu intervale, în sectoarele cu direcţii obligatorii şi zone de atac restrânse. Câteva exemple în acest sens le constituie Mureşul, Crişurile şi Munţii Ţibleş.

În vizorul presei din străinătate

Publicaţiile străine, începând cu anul 1937, făceau cunoscut faptul că în România începea să se fortifice graniţa de vest. Spre exemplu, ziarul *Le Temps* din Paris, publica la 13 mai 1937 următorul articol: *„La frontiera occidentală a României se vor întreprinde cât de curând importante lucrări de fortificaţii, după modelul exact al liniei franceze Maginot. Un comunicat publicat în urma unui Consiliu de Miniştri, precizează că tinerii repartizaţi serviciului muncii obligatorii, decretat anul acesta, vor participa la aceste lucrări"*[23].

Cotidianul *Zora*, de la Sofia, din 12 mai 1937, publica: *„România îşi fortifică frontiera sa înspre Ungaria. La frontiera de vest a României se vor executa lucrări de fortificare, după modelul liniei de fortificaţii franceze Maginot. În comunicatul Consiliului de Miniştri se spune că tinerii care trebuie să presteze munca obligatorie, vor participa la lucrările de fortificaţie"*.

La postul radiofonic din Budapesta din 13 mai 1937, se auzea: *„Ministerul de război al României a dispus întărirea și fortificarea graniței de vest, la care lucrări vor contribui și tinerii premilitari"*[24].

Campanii de lucru pentru fortificarea graniței

Având în vedere situația politică generală care readucea în prim-plan posibilitatea unui conflict în Europa Centrală, frontul de vest reprezenta o importanță primordială.

Un sistem complet de fortificații la granița României cu Ungaria trebuia să cuprindă regiunea fortificată Someș, regiunea fortificată Mureș, grupul fortificat Crișul Negru, grupul fortificat Țibleș - Rodna și regiunea fortificată a Banatului.

Sistemul complet de fortificații urma să fie realizat începând cu anul 1937 în mai multe etape, executate în raport cu disponibilitățile financiare ale țării și fără a stânjeni planul de înzestrare și dotare cu armament, în limita fondului de 350 milioane de lei[25].

Acest sistem de fortificații trebuia să țină seama de caracteristicile teatrului de operații, de scopul general al operațiunilor pe frontul de vest, de timpul necesar grosului forțelor românești pentru a se concentra și de posibilitatea aviației inamice de a întârzia concentrarea trupelor noastre prin bombardamente aeriene masive. Pe de altă parte, se ținea seama și de posibilitatea atacurilor inamice prin surprindere și de tăria acoperirii române ale cărei forțe rămâneau slabe, chiar și după organizarea brigăzilor mixte de grăniceri.

Rezultă astfel că, sistemul de fortificații ar fi trebuit să sprijine, în primul rând operațiunile acoperirii și apoi, operațiunile grosului, punând acoperirea la adăpost de atacuri prin surprindere și permițându-i să mențină la vestul munților Apuseni, cât și mai aproape de graniță, o bază de plecare la ofensivă pentru grosul forțelor, atât în poarta Someșului, cât și a Mureșului[26].

În zona de câmpie, deci în zona înaintată, lucrările constau în crearea și amenajarea de șanțuri contra tancurilor, crearea unor zone inundabile, pregătirea dispozitivelor de mine permanente, de comunicații, în punctele obligatorii, depozitarea tuturor materialelor necesare pentru crearea obstacolelor obișnuite și anticar, mijloace de neutralizare și distrugere a liniilor de cale ferată, prin aparate mecanizate. Grupe mici de cazemate pe direcțiile cele mai importante pentru organele de foc care supravegheau distrugerile și obstacolele.

Pe toate direcțiile importante de pătrundere urma să fie organizată o linie principală de rezistență, acoperită cu obstacole împotriva blindatelor și o linie de oprire. Poziția principală de rezistență consta din cazemate din beton, pentru organele de foc, comandament și observatoare sau obstacole puternice anticar și rețele de sârmă pe mai multe rânduri, cazemate sau platforme pentru artileria de câmp și, eventual, artilerie cu tragere lungă, lucrări pentru mijloacele de transmisiuni, hrană și muniții.

Lucrările ar fi fost executate din beton armat, capabile să reziste pe direcțiile principale la calibrele de 210 mm, iar pe direcțiile secundare la calibrele de 150 mm[27].

Rolul acestora era de a opri atacurile inamice exercitate prin surprindere.

Într-un referat din 19 noiembrie 1937 se constata că executarea lucrărilor de fortificație au pornit fără o organizație de bază în prealabil, acest lucru împiedicând buna desfășurare a operațiunilor de fortificare a graniței de vest[28].

A fost instituit un fond al fortificațiilor, administrat de Inspectoratul Geniului, prin care erau colectați bani din diferite surse, sume destinate lucrărilor de pe frontiera României cu Ungaria.

În urma unor rapoarte întocmite de colonelul Vasiliu Dumitru, director al fortificațiilor, ne sunt aduse la cunoștință motivele pentru care a fost îngreunat bunul mers al execuției lucrărilor.

Acestea constau în neînțelegerile apărute între antreprenorii de lucrări și ofițerii însărcinați cu supravegherea lucrului, neînțelegeri între lucrători și coordonatorii ingineri, probleme din punct de vedere al cazării și al condițiilor de trai, situație ce a influențat în mod negativ și moralul muncitorilor[29].

În regiunea fortificată Oradea exista un front fortificat de aproximativ 30 de kilometri.

Sistemul complet de fortificații era constituit din două linii de cazemate, construite la o distanță de 500 de metri una de cealaltă. Inițial, a fost construită o singură linie pentru că s-a considerat că prezintă o eficacitate suficientă, mai ales în primele operațiuni până când interveneau *„grosurile"*. Un alt motiv pentru care nu s-a construit de la început a doua linie de fortificație, îl constituia faptul că sub raport financiar prețul era mult prea mare.

Poziția fortificată era, prin definiție, una de rezistență obișnuită, ale cărei organe principale de foc erau instalate sub beton[30].

La 8 octombrie 1937 în presa românească apărea un articol conform căruia *„fortificațiile militare de la frontiera noastră dinspre Ungaria vor avea o lungime de 80-90 de kilometri, vor fi terminate până în octombrie 1938 și vor costa 4,5 miliarde"*[31].

În urma unor investigații, s-a constatat că autoritățile ungare au construit în perioada 1932 – 1935 în imediata apropiere a frontierei un dig lung de 75 de kilometri, înalt de 2 metri și cu o bază de 6 metri, între Crișul Negru și Crișul Repede, care *favoriza* inundațiile pe teritoriul României.

Chiar dacă Ungaria ar fi trebuit să consulte România cu privire la construirea digului[32], aceasta nu a făcut-o. Dar, România nici nu s-ar fi putut opune construcției, pentru că autoritățile maghiare ar fi cerut mari despăgubiri, pe care statul român nu le putea plăti[33].

În anul 1937 au fost demarate lucrările de construcție ale fortificațiilor din regiunea Oradea, pe un front de 30-40 kilometri. Inspectoratul Geniului și Serviciul Geografic au trimis echipe pentru amenajarea cu precizie a terenului din zona ce urma să fie fortificată, pentru amplasarea în teren a cazematelor.

Fortificarea ușoară era compusă din cazemate de infanterie dotate cu mitraliere, puști-mitralieră și pistoale. Acest tip de fortificație nu dispunea de armament anticar sau dispozitive care să permită introducerea în cazemate a armamentului anticar al trupelor de câmp; totodată, aceasta nu dispunea de ventilație mecanică – protecția împotriva gazelor realizându-se prin măști individuale – și nici nu aveau un sistem propriu de observație. Puteau să reziste loviturilor de calibrul 210 mm, iar în unele puncte erau întărite pentru a rezista loviturilor tunului de 305 mm[34].

Tot în zona Oradea a fost construit și un obstacol anticar. Acesta consta într-un șanț anticar cu marginea din beton, cu armaturi de siguranță, și prevăzută cu ancore din șine de cale ferată. Șanțul trebuia flancat cu tunuri antitanc[35].

La 28 august 1937 erau deja construite în această regiune 14 cazemate; la 1 metru adâncime era săpat șanțul pentru transmisiuni la sud de Crișul Repede, pe transversala I[36].

Conform concluziilor la care s-a ajuns în anul 1938, fortificațiile aveau drept scop strategic bararea, într-o primă fază, a unei invazii de la vest, prin Poarta Someșului. S-a avut în vedere punerea la adăpost cât mai mult a teritoriului național.

Fortificațiile erau dispuse pe trei linii[37]. În primele două erau construite cazemate, pentru flancarea intervalelor, pentru centrale de transmisiuni și pentru posturi de comandă, iar în ultima linie erau dispuse observatoarele, posturile de comandă, aici putând fi amplasată artileria.

În anul 1940, Secția a 3-a Operații propunea construirea unor obstacole și cazemate în defileele din Poarta Mureșului către Dunăre. Se urmărea combinarea șanțurilor cu *dinți de beton* sau bolovani mari și adăposturi pentru armament (mitralieră, piesă anticar)[38].

În aprilie 1940, într-un raport semnat de generalul Florescu, se preciza recurgerea la construirea cazematelor de dimensiuni mai mici, fără relief, care nu puteau fi observate de inamic. Un număr mai mare de astfel de construcții mici nu ar fi putut fi neutralizate și nici distruse de artileria inamică[39]. Raționamentul era acela că în timp ce cazematele mari erau vizibile, permițând concentrarea focului artileriei inamice cu cea mai mare repeziciune, cazematele mici, *blockhaus,* nu puteau fi localizate cu precizie de agresori.

Anul 1940. Dictatul de la Viena

Cu toate planurile militare făcute până atunci, în 1940 situația din sectorul fortificat Oradea era destul de proastă. Se construise o singură linie de fortificație, pe alocuri cazematele erau prea depărtate, șanțul anticar nu putea fi flancat – pentru că lipseau cazematele anticar –, lipseau periscoapele – lucru ce afecta vizibilitatea etc. De asemenea, mijloacele de comunicație nu puteau fi folosite pentru că lipseau telefoanele. La toate acestea se adăuga și pericolul de intoxicație din cauza deficitului de ventilatoare[40].

Între 15-23 martie 1939, raporturile României cu Ungaria au atins faze critice. România era presată și de mobilizările trupelor ungare la vest, dar și de cele bulgare la sud[41].

La sfârșitul lunii octombrie 1939, corespondentul agenției *Associeted Press* din Budapesta a informat oficialitățile de la Washington că orice acțiune a Rusiei de a ocupa Basarabia, ar fi găsit România lipsită de orice asistență sau ajutor. El credea că în această situație Ungaria se vedea nevoită să pătrundă în Transilvania pentru a împiedica înaintarea rușilor[42].

La 4 iulie 1940, Molotov a considerat revendicările Budapestei ca fiind fondate și promitea că Uniunea Sovietică urma să le susțină la Conferința de Pace[43].

Știind că țara noastră se afla în izolare politică, în anul 1940, la Budapesta s-a desfășurat o ședință a guvernului, la care s-a hotărât să se acționeze împotriva României cu toate mijloacele pentru ca ea să fie constrânsă să acorde Transilvania Ungariei.

În urma întâlnirii de la München, din 10 iulie 1940, liderii de la Budapesta – Czaki și Teleki – au declarat că tratativele directe cu România s-ar fi încheiat cu succes pentru Ungaria, dacă la acestea ar fi participat și reprezentanții Italiei și Germaniei. In

felul acesta, liderii ungari solicitau în mod direct intermedierea si arbitrajul Puterilor Axei[44].

Regele Carol II spunea la 6 august 1933 cu ocazia aniversării luptelor de la Mărăşeşti că *„România niciodată nu va ataca, dar va răspunde oricând va fi atacată"*[45].

Spusele lui nu au fost respectate. În urma dictatului de la Viena, din 30 august 1940, românii nu au făcut altceva decât să se retragă din zona de graniţă româno-maghiară, nerăspunzând în nici un fel invaziei statului revizionist de la vest şi mai mult decât atât, abandonând, pur si simplu, lucrările fortificate în care statul investise uriaşe sume de bani.

Note

* Profesor

1 Apud Zaharia Gheorghe, Botoran Constantin, *Politica de apărare naţională a României în contextul european interbelic (1919 – 1936)*, Bucureşti, 1981, p. 251;

2 Gheorghe Zaharia, Constantin Botoran, *op. cit.* p. 258;

3 Apud Gheorghe Zaharia, Constantin Botoran, *op. cit.* p. 258.

4 Arhivele Militare Române (în continuare se va cita A. M. R.), fond Marele Stat Major (în continuare se va cita M. St. M.), Secţia a 3-a Operaţii, dosar 1474, f. 3.

5 *Ibidem*, f. 6.

6 Fiecare din cele 15 poziţii fortificate avea o lungime de aproximativ 5 kilometri, potrivit planurilor;

7 *Ibidem*, f.8.

8 *Ibidem*, dosar 1505, f. 11.

9 *Ibidem*, f. 12.

10 Mitraliere, puşti mitraliere, mitraliere anticar şi chiar piese de artilerie.

11 *Ibidem* , f. 13.

12 Idem, dosar 1398, f.14.

13 *Ibidem*.

14 *Ibidem*, f. 17.

15 idem, dosar 1447, f. 53.

16 *Ibidem*, ff. 56-58.

17 Idem, dosar 1398, f. 18-21.

18 Idem, dosar 1390, f. 23-24.

19 Idem, dosar 1447, f. 78-79.

20 Idem, dosar 1505, f. 7-8.

21 Idem, dosar 1447, f. 257.

22 Idem, dosar 1476, f. 267-368.

23 Idem, dosar 1520, f. 6.

24 *Ibidem*, f. 6.

25 Idem, dosar 1380, f. 178-179.

26 *Ibidem*, f. 180.

27 *Ibidem*, f. 183.

28 A. M. R., fond M. St. M, Secretariatul General, dosar 2091, f. 5.

29 *Ibidem*, f. 7.

30 A. M. R., fond M. St. M., Secţia a 3-a Operaţii, dosar 1414, f. 278-280.

31 Cf. *Porunca Vremii*, din 8 octombrie 1937, *Fortificaţiile militare de la frontiera de vest*, în A. M. R., M. St. M, Secţia a 3-a Operaţii, dosar 1520, f. 181.

32 Conform Convenţiei din 1924 nici unul dintre state nu putea face lucrări tehnice pe o rază de 30 kilometri de la graniţă, fără acordul celuilalt stat; deci, fortificaţiile aveau scop strategic.

33 A. M. R., fond M. St. M., Secţia a 3-a Operaţii, dosar 1566, f. 8 – 12.

34 *Ibidem*, f. 182 - 186.

35 *Ibidem*, f. 202.

36 *Ibidem*, f. 299.

37 Idem, dosar 601/1937, f. 167.

38 Idem, dosar 1901/1940-1941, f. 12.

39 *Ibidem*, f. 46.

40 *Ibidem*, f. 179.

41 Cf. I. Talpeş – *Diplomaţie şi apărare (1933 – 1939)*, Bucureşti, 1988, p. 255.

42 Cf. V. Fl. Dobrinescu, I. Pătroiu – *Anglia şi România între 1939 – 1947*, Bucureşti, 1992, p. 11 – 12. Autorii au exprimat, mai ales, punctul de vedere al presei. Anglia nu a fost niciodată de acord cu anexarea Transilvaniei la Ungaria.

43 *Ibidem*, p. 54.

44 *Ibidem*, p. 55-58.

45 Apud Aurel Gocioman – *România şi revizionismul maghiar*, Cluj, 1996, p. 20.

The defense works from the Romanian and Hungarian borders

After the First World War, The Peace Conference took place in Paris where the Great Powers admitted the unification of Transylvania with Romania, applying the principle of the nations. Hungary did not agree with this fact so it started a serie of activities for checking again its borders.

But staring with 1936, Romania began to fortify its borders, especially in the North – West of the country where the Hungarian danger was more and more felt.

There were elaborated plans of action and plans of fortifying that area. The defensive organization of the Romanian West border represented a major problem for our country in the inter-war period.

Although the Romanian authorities invested a lot of time, work and money in achieving those things, they proved to be ineffective in 1940. The Romanian people simply abandoned them and allowed to the Hungarian people to occupy the North-West of Transylvania.

REPATRIEREA PRIZONIERILOR APARŢINÂND NAŢIUNILOR UNITE, DUPĂ 23 AUGUST 1944

■ Constantin DEDU*

Fără a se mai aştepta încheierea armistiţiului, imediat după 23 august 1944, s-a procedat la eliberarea si repatrierea prizonierilor străini internaţi în lagărele române. În conformitate cu articolul 5 al Convenţiei de Armistiţiu semnată la Moscova la 13 septembrie 1944, guvernul român a predat toţi prizonierii de război aflaţi în ţară, asigurându-le *hrana potrivită, îmbrăcăminte şi asistenţă medicală, conform cu cerinţele sanitare, cum şi mijloacele de transport pentru reîntoarcerea acestor persoane în ţara lor proprie*"[1]. La 23 august 1944 se aflau în lagărele din ţară, 59 856 de prizonieri ruşi, 1123 de prizonieri americani, şi 39 de prizonieri englezi[2]. O situaţie specială au avut cei 469 de militari italieni aflaţi pe teritoriul României după 8 septembrie 1943, când Italia a semnat armistiţiul cu Naţiunile Unite.

Existenţa în rândul trupelor germane, capturate după 23 august 1944, a unor persoane de diferite naţionalităţi (francezi, olandezi, sârbi, cehi, polonezi, iugoslavi etc.), a constituit obiectul unor legături şi contacte între autorităţile române şi reprezentanţele diplomatice a diferite state care doreau repatrierea acestor cetăţeni. Prezenţa acestor prizonieri în România după 23 august 1944, şi maniera în care statul român a procedat la repatrierea lor constituie obiectul prezentului studiu, dat fiind că statul român şi-a asumat anumite obligaţii referitoare la prizonieri, atât prin Convenţia de Armistiţiu, cât şi prin alte convenţii internaţionale.

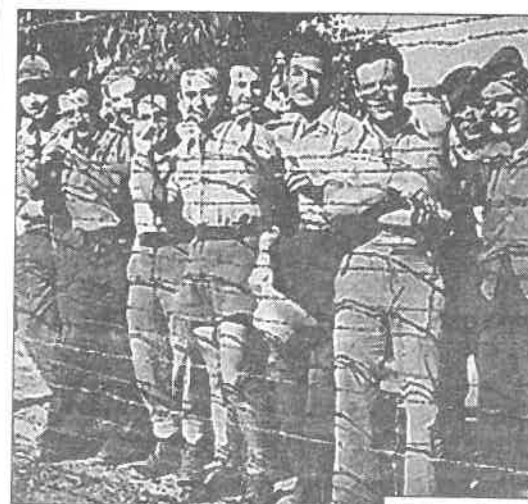
Prizonierii sovietici din România

La 23 august 1944, se aflau în lagăre 59.856 de prizonieri sovietici, dintre care 2.794 erau ofiţeri (15 colonei, 58 maiori, 320 căpitani, 810 locotenenţi şi 1591 sublocotenenţi) şi 57.062 trupă[3]. Aceşti prizonieri se aflau la 25 august 1944 în următoarele locaţii: lagărul nr. 1 Slobozia-judeţul Ialomiţa, lagărul nr. 2 Feldioara – judeţul Braşov, 3 Bărbăteşti – judeţul Gorj, 4 Romula – judeţul Romanaţi, nr. 6 Calafat – judeţul Dolj, nr. 7 Budeşti – judeţul Ilfov, nr. 8 Turnu Măgurele – judeţul Teleorman, nr. 9 Vulcan – judeţul Hunedoara, nr. 10 Corbeni – judeţul Argeş, nr. 12 Maia – judeţul Ilfov, nr. 16 Inedependenţa – judeţul Covurlui, nr. 17 Timiş – judeţul Timişoara[4] .

Intre 22 iunie 1941 şi 31 iulie 1944, 13.682 au fost eliberaţi, în cea mai mare parte aceştia fiind etnici români din Basarabia şi Bucovina de Nord5. Tot în acest interval, 5221 de prizonieri sovietici au decedat, iar 3.331 au evadat. După naţionalitate, majoritatea prizonierilor sovietici erau ucraineni – 25.553 şi ruşi – 17.833, urmaţi de calmuci – 2.497, uzbeci – 2.039, turci – 1.917, cazaci – 1.588, armeni – 1508, gruzini – 14.32, tătari – 601, evrei – 293, polonezi – 252, bulgari – 186, georgieni – 168, osetini – 150, azerbaidjeni – 117 si alte zeci de naţionalităţi6. După 23 august 1944, prizonierii de război au fost predaţi Comandamentelor Sovietice cu acte în regulă în unele cazuri, şi fără acte în majoritatea cazurilor. Astfel, lagărele nr. 4 Romula, 9 Vulcan, 12 Maia şi lagărul Colectare Bucureşti, au predat prizonierii cu acte în regulă, semnate de delegaţii sovietici[7]. Lagărele nr. 2 Feldioara, nr. 3 Bărbăteşti, nr. 6 Calafat, nr. 8 Turnu Măgurele, nr. 10 Corbeni, şi nr. 17 Timiş, au predat prizonierii, întocmind actele de predare, care însă nu au fost semnate de delegaţii sovietici[8]. Anumite lagăre nu au putut întocmi acte de predare deoarece prizonierii au plecat la sosirea armatelor sovietice, cum s-a întâmplat în cazul lagărelor nr. 1 Slobozia, nr. 7 Budeşti şi nr. 16 Independenţa[9]. Ulterior, actele de predare, atât cele semnate, cât şi cele nesemnate, au fost predate Comisiei Aliate de Control, la cererea expresă a părţii sovietice[10].

La 30 septembrie 1944, comandanţii de lagăre raportau Marelui Stat Major, în subordinea căruia se afla Secţia Prizonieri, că *„aceşti prizonieri* [sovietici –n.n.] *devin din ce în ce mai agresivi şi pretenţioşi, se amestecă în treburile lagărelor şi îşi însuşesc materiale şi alimente din proprietatea Statului*"[11]. De aceea se cerea urgentarea de către Marele Stat Major a predării acestor prizonieri. Autorităţile române au întâmpinat unele dificultăţi în procesul predării prizonierilor sovietici, mai ales datorită faptului că predarea lor s-a desfăşurat concomitent cu internarea prizonierilor germani. Acest lucru a dus la lipsa de lagăre pentru internare şi a personalului (ofiţeri şi trupă), pentru încadrarea lagărelor înfiinţate provizoriu. În unele cazuri, prizonierii sovietici au provocat la plecare stricăciuni, cum s-a întâmplat în cazul lagărelor nr. 7 Budeşti-Ilfov, nr. 1 Slobozia – Ialomiţa şi nr. 16 Independenţa – Covurlui[12]. De asemenea, Comandamentul Sovietic a preluat unele lagăre cu tot materialul şi gospodăria respectivă (lagărul nr. 6 Calafat şi nr. 7 Timişoara)[13]. La 3 octombrie 1944, dintre prizonierii sovietici aflaţi în ţară la 23 august, 23.435 fugiseră sau fuseseră ridicaţi fără forme legale. Dintre aceştia, Comandamentul Sovietic a strâns un număr de 4.553

Prizonieri italieni

cărora li s-au întocmit forme legale. La 3 octombrie 1944, mai existau în lagărele române, doar 400 de prizonieri sovietici[14]. O situație aparte au avut voluntarii sovietici din armata germană. Astfel, în perioada 23-31 august 1944, printre cei 53.159 de prizonieri germani capturați de armata română, au fost identificați și 1.551 de voluntari sovietici[15]. În condițiile în care toți prizonierii germani au fost predați Comandamentului Sovietic, putem presupune că destinul acestor voluntari nu a fost tocmai unul fericit. Repatrierea prizonierilor sovietici a fost făcută pe cheltuiala statului român, care a asigurat mijloacele de transport, hrana și îmbrăcămintea, precum și asistența sanitară necesară[16].

Americanii și britanicii internați în lagăre românești

Prizonierii anglo-americani au fost capturați în timpul raidurilor aeriene efectuate de aviația americană și engleză, mai întâi la 1 august 1943, și mai apoi din primăvara anului 1944, când între 4 aprilie și 19 august 1944, au avut loc serii succesive de raiduri, mai ales asupra zonei petrolifere și a rafinăriilor de la Ploiești, soldate cu mari pierderi materiale și de vieți omenești. La 23 august 1944, 1.123 de americani și 39 de englezi erau internați în lagărele Timișul de Jos de lângă Brașov, și în incinta regimentului 6 Mihai Viteazul din București[17]. Din cei 1.123 de prizonieri americani, 465 erau ofițeri, 649 subofițeri și 9 trupă[18]. Prizonierii au beneficiat de condiții decente, respectându-se prevederile Convenției de la Geneva privind tratamentul prizonierilor de război.

Conform Convenției de la Geneva, ofițerii prizonieri erau plătiți cu solda gradului corespunzător în armata română. Din acești bani, ofițerii plăteau masa, obiectele de toaletă etc., iar subofițerii primeau o alocație zilnică, ce era de 65 de lei în august 1944[19]. Concluzionând asupra tratamentului aplicat, maiorul Donald R. Falls consemna: *„omenia instituției militare și administrației din lagăre au demonstrat un respect adevărat pentru adversar. În multe ocazii, americanii au fost tratați la fel sau chiar mai bine decât recruții lor"*[20]. Generalul C.V.R. Schuyler, șef al misiunii militare a Statelor Unite ale Americii în Comisia Aliată de Control, a elogiat și el tratamentul de care au beneficiat prizonierii americani în România[21].

Prizonierii anglo-americani au fost predați misiunii militare venită în acest scop, care i-a ridicat și transportat cu avioanele. Între 1 și 3 septembrie 1944, în cadrul a trei misiuni aeriene efectuate de 55 bombardiere B-17, escortate de 277 avioane de vânătoare P-38 și P-51, au fost transportați la bazele din Italia 1.161 foști prizonieri de război, dintre care 1.117 americani, 31 englezi, 12 olandezi și un francez[22].

Situația prizonierilor italieni...

Dată fiind colaborarea României cu puterile Axei, pe teritoriul țării s-a aflat și o misiune militară italiană, cu un efectiv redus. După ce Italia a semnat armistițiul cu Națiunile Unite la 8 septembrie 1943, cei 494 de italieni ce se aflau în România, nu mai puteau fi considerați ca fiind aliați. În noiembrie 1943, după proclamarea *„Republicii de la Salo"*, însărcinatul cu afaceri al lui Mussolini, Franco Trandafiro, a obținut acceptul lui Ion Antonescu pentru numirea locotenentului aviator inginer George Morelli, ca ofițer de legătură între legația Italiei la București și Marele Stat Major[23]. Prin intermediul acestuia, puținii italieni care au declarat în scris că vor să se înapoieze în Italia pentru a se înrola în armata *„Republicii de la Salo"*, au fost predați legației republicii italiene fasciste[24]. Ceilalți au fost internați în lagărul nr. 5 Oiești (județul Argeș), unde la 5 februarie 1945 mai erau internați 487 de italieni, dintre care 25 evadaseră, iar 6 erau internați în spital[25].

Nici un prizonier nu își recunoștea această calitate, și toți cereau cu insistență, *„să fie triați de o comisie mixtă și împuternicită de legația italiană și autoritățile românești pentru a se stabili cine rămâne internat și cine să fie lăsați liberi"*[26].

Germanii... negermani!!!

În rândul prizonierilor germani, au fost identificate numeroase persoane având altă cetățenie decât cea germană. Unele persoane fuseseră mobilizate cu forța în diferite organizații, de către autoritățile germane, cum a fost cazul cu o parte din prizonierii polonezi încorporați în organizația *„T.O.D.T"*[27]. Alții erau etnici germani din diferite țări europene ocupate de Germania, care s-au înrolat în armata nazistă. Pot fi incluși în această categorie, majoritatea francezilor din armata germană, care proveneau din Alsacia și Lorena. Repatrierea acestor prizonieri a făcut obiectul unor contacte și legături între autoritățile române și reprezentanțele diplomatice a diferite state. În urma unei solicitări a Ministerului de Război către toate lagărele din țară, acestea erau obligate să trimită toți prizonierii de origine etnică franceză, iugoslavă, poloneză, cehă etc., la București în cazarma regimentului nr. 6 Mihai Viteazul, unde urmau să fie triați și repatriați în țările de origine[28]. Încă de la 15 septembrie 1944, la cererea legației franceze au fost eliberați din lagărul de la București, 46 de prizonieri[29]. La 27 septembrie 1944, legația franceză comunica Secției Prizonieri, că șapte prizonieri de origine etnică franceză se aflau la garnizoana Alba Iulia: Andre Genot, Xavier Vogel, Gilbert Doub, Pierre Jungmann, Arthur Wilhem, Albert Behr și Marcel Fogel, care au fost trimiși apoi la regimentul 6 Mihai Viteazul București. În urma solicitărilor venite din partea legației franceze, Secția Prizonieri a dispus la 9 octombrie 1944 ca prizonierii francezi de origine alsaciană aflați în lagărele din Slănic (Prahova), Călărași, Alba Iulia, Craiova și Tulcea, să fie aduși în București și puși la dispoziția legației[30].

La 14 octombrie 1944, se aflau la regimentul 6 Mihai Viteazul, 356 de prizonieri germani de diferite naționalități: polonezi-137, francezi-71, cehi-90, iugoslavi-17, olandezi-21, belgieni-4, luxemburghezi-6, italieni-3, englezi-3, americani-3, un elvețian, un ucrainean[31]. Pe măsură ce erau aduși la București, acești prizonieri erau predați legațiilor statelor care le recunoșteau calitatea de cetățeni. La 15 octombrie 1944, se mai aflau în lagărul de prizonieri germani nr. 14 Slatina-județul Olt, 161 de prizonieri de diferite naționalități: francezi, italieni, cehoslovaci, luxemburghezi, iugoslavi, olandezi, ș.a.m.d., ce urmau să fie predați regimentului 6 Mihai Viteazul. La sfârșitul lunii octombrie, majoritatea prizonierilor de alte naționalități din armata germană erau internați în cazarma Regimentului 6 Mihai Viteazul: *„Legația franceză verifică identitatea și originea, și la cerere, prizonierii le sunt puși la dispoziție pentru eliberare. Tot astfel se procedează de Comisiunea de ajutorare a refugiaților polonezi din România, cu prizonierii de origine polonă. Pentru prizonierii de origine iugoslavă, procedează la verificări Comitetul iugoslav"*[32]. În ce privește prizonierii francezi, din 244 de prizonieri, au fost recunoscuți de legația franceză numai 195, restul de 49 urmând a fi internați în lagăre ca nefiind recunoscuți de legația franceză. Un caz aparte a fost cererea unora dintre prizonierii de naționalitate poloneză, care după ce au fost eliberați din lagăr, au cerut să li se permită să se înroleze în armata română pentru a lupta împotriva germanilor[33].

La 11 decembrie 1944, prizonierii de alte naționalități erau internați în lagărul nr. 7 Ghencea-București. Numărul acestora era estimat la 1.589, dintre care: germani-672, austrieci-77, unguri-12, polonezi-356, cehi-281, iugoslavi-108, francezi-7, olandezi-38, români-58, englezi-3, americani-8, elvețieni-5, belgieni-14, ruși 43, luxemburghezi-2, un leton, un grec, un danez[34]. Confruntată cu solicitările Comisiei Aliate de Control (partea sovietică), de a trimite acești prizonieri la Focșani, pentru a fi preluați de Comandamentul Sovietic, Secția Prizonieri a invocat existența a două cazuri de tifos exantematic, confirmate de laboratorul spitalului militar *„Regina Elisabeta"*, ca motiv pentru neîndeplinirea acestor solicitări[35]. Însă la 4 ianuarie 1943, o parte din prizonierii ce se aflau în lagărul nr. 7 Ghencea-București, au fost trimiși la Focșani și predați armatei sovietice. A urmat la 5 ianuarie 1945, un ordin al Comisiei Aliate de Control, prin care se interzicea cu desăvârșire accesul delegaților francezi și polonezi în lagăre, pentru a se interesa de soarta prizonierilor germani și maghiari de naționalitate franceză sau poloneză[36]. Măsura a fost extinsă asupra tuturor delegaților străini care nu puteau vizita aceste lagăre fără aprobarea Comisiei Aliate de Control[37]. Cei câțiva anglo - americani, eliberați pe front în această perioadă de armata română, au fost până la 8 februarie 1945, predați comandamentelor sovietice, direct pe front. Așa s-a procedat cu toți prizonierii capturați de armata română în cadrul operațiunilor militare comune româno-sovietice. Interesul sovieticilor pentru prizonierii aparținând chiar țărilor cu care erau aliați, nu era întâmplător. Stalin dorea ca toți cetățenii sovietici care se găseau sub controlul aliaților săi occidentali, să-i fie predați. Pentru a forța mâna aliaților săi, dictatorul sovietic a hotărât să fie reținuți ca ostateci, toți prizonierii americani și britanici eliberați de Armata Roșie din lagărele Axei, și toți aviatorii aliați care aterizaseră pe teritoriul Uniunii Sovietice[38]. Dintre cei 62.287 de prizonieri germani și maghiari care au trecut prin lagărele românești până la 12 februarie 1945, sovieticii au preluat 54.617. Dintre aceștia, 2.452 erau de alte naționalități decât cea germană sau maghiară[39].

Prizonieri germani

Iar am fost corecți...

La sfârșitul anului 1945, repatrierea prizonierilor a fost în mare măsură îndeplinită, și s-a pus în discuție lichidarea lagărelor și desființarea Secției Prizonieri. La 11 ianuarie 1946, Ministerul de Război a trimis Comisiei Române de Armistițiu, situația la zi pe naționalități a tuturor prizonierilor străini ce se mai găseau în diferite lagăre și spitale. Existau la acea dată 1.304 prizonieri, 82 de civili, 48 de bolnavi, așadar un total de 1.434 de prizonieri[40]. De asemenea, se mai aflau 392 de membri ai corpului diplomatic, germani și japonezi, tratați conform normelor internaționale ca internați civili. Până în iunie 1946, cu aprobarea Comisiei Aliate de Control, s-a procedat și la eliberarea ultimilor prizonieri rămași în lagăre.

România și-a îndeplinit obligațiile privind prizonierii străini, stabilite prin Convenția de Armistițiu, și prin tratatele a căror semnatară a fost, și care vizau tratamentul aplicat prizonierilor de război. Este mai ales cazul Convenției de la Geneva din 27 iulie 1929. Însă ingerințele Comisiei Aliate de Control au creat mari dificultăți autorităților române, partea sovietică obținând prin presiuni de tot felul, preluarea a zeci de mii de prizonieri germani și maghiari, care au sfârșit prin a fi deportați în Siberia. Sovieticii au preluat alte câteva mii de prizonieri de alte naționalități, interzicând reprezentanților diplomatici ai statelor cărora le aparțineau acești prizonieri, să-i identifice și să-i repatrieze.

Note

* Profesor, Școala Generală Măgureni.

1 A.M.R. fond Structurile Militare Române, dosar nr. crt. 115, f. 1/4.

2 Idem, fond Marele Stat Major, *Secția Prizonieri*, dosar nr. crt. 719, f. 52.

3 *Ibidem*.

4 *Ibidem*, f. 53.

5 *Ibidem*, f.54.

6 *Ibidem*,f. 14.

7 *Ibidem*, f. 25

8 A.M.R., fond Structurile Militare Române, dosar nr. crt. 120, f. 372.

9 Idem, dosar 123, f. 107.

10 A.M.R., fond Marele Stat Major. *Secția Prizonieri*, dosar nr.crt. 719, f. 25.

11 Idem, fond Structurile Militare Române, dosar nr.crt. 123, f. 115.

12 *Ibidem*, f. 108.

13 *Ibidem*.

14 *Ibidem*, f. 116

15 Idem, dosar nr.crt. 111, f. 48-58.

16 Idem, dosar nr.crt. 123, f. 107

17 Idem, fond Marele Stat Major. *Secția Prizonieri*, dosar nr.crt. 719, f. 52.

18 *Ibidem*

19 *Ibidem*, f. 222.

20 Alesandru Duțu, Florica Dobre, Leonida Loghin, *op. cit.*, p. 339.

21 Andrei Șiperco, *Crucea Roșie Internațională și România, 1939-1946*, București, Editura Enciclopedică, 1997.

22 Alesandru Duțu, Florica Dobre, Leonida Loghin, *op. cit.*, p. 339.

23 *Ibidem*, p. 340.

24 *Ibidem*.

25 A.M.R., fond Marele Stat Major. *Secția Prizonieri*, dosar nr.crt. 719, f. 52.

26 *Idem*, dosar nr.crt. 762, f. 300.

27 *Idem*, dosar nr.crt. 729, f. 547.

28 *Ibidem*, f. 461.

29 *Ibidem*, f. 463.

30 *Ibidem*, f. 525.

31 *Ibidem*, f. 606-609.

32 *Ibidem*.

33 *Ibidem*, f. 550.

34 *Ibidem*, f. 547.

35 *Ibidem*, f. 682.

36 *Ibidem*, f. 681.

37 *Ibidem*, f. 757.

38 *Ibidem*, f. 785.

39 Andrei Șiperco, *op. cit.* , p. 67.

40 A.M.R., fond Marele Stat Major, *Secția Prizonieri*, dosar nr. crt. 719, f. 71.

The German Prisoners

Romania fulfilled its obligations regarding the foreign prisoners set by the Armistice Convention and the signed treaties which were talking about the treatment applied to the war prisoners. It is the case of the Geneva's Convention on July 27th, 1929. But the encroachments of the Controlling Allied Committee created a lot of problems to the Romanian authorities. The Russians got thousands of German and Hungarian prisoners through pressures of all kind. They all ended by being deported to Siberia. The Russians also got other thousands of prisoners of other nations and they forbide to their diplomatic representants to identify them and to repatriate.

ASPECTE PRIVIND REZISTENȚA ARMATĂ ANTICOMUNISTĂ ÎN ZONA NUCȘOARA[1]

■ Ion ȘTEFAN*

Ca în majoritatea regiunilor țării, și în județele Argeș și Muscel au avut loc acțiuni de împotrivire sub diferite forme instaurării regimului comunist. Fief al liberalilor și al țărăniștilor deopotrivă, cele două județe și-au dat obolul lor de sânge în lupta inegală cu regimul impus de sovietici.

Semnele răului se iviseră devreme: la 9 august 1946, fruntași țărăniști, avocatul Gheorghe Mihail și învățătorul Constantin Popescu au fost asasinați în cabinetul judecătorului de instrucție din clădirea Tribunalului din Pitești, de un comando *„muncitoresc"*, în timp ce erau depuse listele electorale ale P.N.Ț-Argeș. Anul următor, Gheorghe Șuța, fruntaș muscelean al P.N.Ț, a fost împușcat la marginea comunei natale Domnești de securiștii Dumitrache și Terceanu[2]. Teroarea declanșată de autorități, crimele la care s-au dedat, au avut ca replică organizarea în nordul celor două județe a unor grupuri armate de rezistență. Cele mai importante au fost, în ordinea apariției cronologice: gruparea Dragoslavele, inițiată de colonelul Gheorghe Arsenescu, gruparea de pe Valea Topologului-Argeș, condusă de profesorul Apostol Dumitru, aceea din zona Nucșoara - Râul Doamnei, condusă de locotenentul Toma Arnăuțoiu și episodic de colonelul Gheorghe Arsenescu, precum și grupul din comuna Capul-Piscului, cunoscut în documentele securității sub numele Șerban-Voican[3].

Formațiunea care îngrijora cel mai mult autoritățile comuniste, era aceea inițiată de colonelul Gheorghe Arsenescu și locotenentul Toma Arnățoiu, intitulată *„Haiducii Muscelului"*.

Date generale despre comuna Nucșoara

Pe valea Râului Doamnei în sus, spre nord, unde domină culmea *„Vârfului Strungii"*, la poalele Munților Făgăraș, într-o ultimă constelație de așezări rurale, se află comuna Nucșoara. Aceasta se compune din satele Nucșoara, Gruiu, Sboghițești și Slatina. Urcând din Sboghițești ajungi pe celălalt versant al *„dealului Gruiului"*, în creasta numită din vechime *„Plaiul Oii"*. De aici, ochiul îmbătat de frumusețea pădurilor de fag și brad, țintește spre culmile sudice ale Munților Făgăraș.

În conformitate cu ordinul Ministerului de Interne, nr. 5279/5.05.1949, s-a întocmit o Monografie a județului Muscel[4]. Astfel, în acel an, comuna Nucșoara făcea parte din plasa Domnești, alături de comunele: Domnești, Slănic, Aninoasa, Vlădești, Berevoiești, Pământeni, Ungureni, Corbi, Stănești, Pietroșani, Bădești, Retevoiești, Leicești, Coșești și Jupânești. Comuna Nucșoara cuprindea în anul 1951 patru sate cu *„390 gospodării cu țărani săraci,110 gospodării cu țărani mijlocași și 7 familii de chiaburi, total populație fiind de 1863 locuitori"*[5]. Tot în același an se menționa că această comună avea o suprafață împădurită de 152,574 ha. În acest cadru se va constitui una dintre cele mai puternice și mai longevive grupări armate anticomuniste.

Constituirea grupului armat „Haiducii Muscelului"

Gruparea Dragoslavele a fost inițiată de colonelul Gheorghe Arsenescu în ianuarie-februarie 1948, în zona Muntelui Roșu,având și susținerea stărețului Mânăstirii „Cetățuia", Pimen Bărbierul. Din acest grup făceau parte *„mari industriași și proprietari de fabrici și mori, avocați, foști deputați și ofițeri deblocați care s-au înarmat și au depus jurământul în fața stărețului Pimen Bărbierul cu mâna pe cruce și cu cealaltă pe carabină"*[6]. În toamna anului 1948, grupul s-a dispersat în ideea că din primăvara anului următor să treacă la acțiuni împotriva autorităților comuniste. Din decembrie 1948, col. Gheorghe Arsenescu, după ce a stat un timp ascuns în Câmpulung-Muscel, a plecat la București cu familia unde a închiriat o casă pe numele cumnatului său, Petre Cojocaru[7].

În ianuarie 1949 au început arestările în zona Câmpulung-Dragoslavele, în rândul celor care formau grupul inițiat de col. Gh. Arsenescu. Acesta, conștient că în cele din urmă Securitatea va ajunge și la el, căuta o soluție să părăsească Capitala. În aceeași perioadă, în București,se găseau și alți fugari din zona județului Muscel. Printre aceștia se afla și lt. Toma Arnăuțoiu, ofițer deblocat, cu soția sa precum și socrul său Nicolae Nițu, cu soția. Lt. Toma Arnăuțoiu plecase din comuna Nucșoara simțindu-se urmărit *„pentru că posedam arme"*[8]. Prin intermediul altor fugari musceleni aflați în București, Toma Arnăuțoiu s-a întâlnit cu Gheorghe Arsenescu care i-a propus constituirea la Nucșoara a unui grup de rezistență anticomunistă. Astfel, la 1 martie 1949 cei doi au plecat spre Nucșoara unde au ajuns după un popas în comuna Brădet, fiind găzduiți pentru o noapte de preotul Victor Popescu. La Nucșoara au fost adăpostiți de părinții lui Toma Arnăuțoiu, Laurenția și Ion Arnăuțoiu, iar mai apoi la fratele lui Toma, Petre Arnăuțoiu. La inițiativa col. Gheorghe Arsenescu, a început recrutarea nucșorenilor, și nu numai, în vederea constituirii grupului anticomunist.

Toma Arnăuțoiu în detenție

Elisabeta Rizea

Pentru a-i convinge pe localnici colonelul aducea ca și argumente că:

- avea puncte cu armament în comunele Juguri, Mățău, Stoenești, Dragoslavele, Boteni, Cetățeni;
- dispunea de legături cu o persoană de la Legația Franceză, care urma să-l sprijine cu 8 milioane de lei;
- marile puteri occidentale urmau să declanșeze războiul împotriva U.R.S.S, regimul comunist din România având zilele numărate;
- țăranii aveau să plătească cote și impozite, făcându-se și colhoz.

În fața acestor argumente, localnicii au lăsat orice precauție și cu dorința de a vedea înlăturat noul regim, s-au înscris în organizația inițiată de col. Gherghe Arsenescu și lt. Toma Arnăuțoiu. Astăzi poate părea naivitate, dar atunci în fața măsurilor represive ale autorităților, argumentele col. Gheorghe Arsenescu au fost acceptate pe fondul speranței că într-adevăr puterile occidentale nu puteau accepta situația impusă de sovietici și vor reacționa. Tot mai mulți localnici de prin satele nordice ale Râului Doamnei au aderat la grup făcând următorul legământ:

„Jurământ

În numele lui Dumnezeu atotputernicul și pe sfânta cruce, eu............... jur să mă fac haiduc, de bună voie și nesilit de nimeni, pentru a lupta la salvarea și eliberarea Patriei și neamului din ghearele fiarelor comuniste-bolșevice și de sub jugul greu al rușilor.

Jur credință Majestății sale Regale Mihai I, Regele tuturor românilor.

Jur credință Guvernului liber al Patriei.

Jur supunere și ascultare fără murmur și fără șovăire, șefului haiducilor.

Jur să ucid fără milă și cruțare pe toți străinii și ticăloșii care ne-au trădat și vândut Patria și neamul și au adus dezastrul țării.

Jur să nu mă despart de frații mei de luptă decât după Victoria finală.

În caz de trădare sau de călcare a jurământului,să fiu ucis atât eu cât și întreaga mea familie.

Așa să-mi ajute Dumnezeu"[9].

O parte a membrilor grupului în frunte cu col. Gheorghe Arsenescu și lt. Toma Arnăuțoiu au plecat în munte, pe când cei mai mulți au rămas în sate ca membrii *„nedispersați"*. Rolul acestor elemente nedispersate era surprins de autorități în Sentința nr. 107/19 iulie 1959: *„(...)În scopul procurării de arme și munițiuni și colectării de alimente și articole de îmbrăcăminte, membrii acestei bande au mai recrutat și alte elemente de sprijin care trebuiau să rămână la domiciliul lor și care păstrând legături secrete,dar permanente cu banda,să activeze pentru sprijinirea materială a activității bandei"*[10].

Scopul grupului

Minciuna și diversiunea au fost și sunt armele de bază ale comuniștilor. Propaganda oficială îi numea pe cei care luptau în munți pentru libertate termenul de *„bandiți"*, iar grupurile de rezistență erau numita *„bande"*. Chiar și după evenimentele din decembrie 1989, unii dintre foștii ofițeri de securitate continuă să considere că ceea s-a întâmplat între 1948 și 1958 în zona Munților Făgăraș nu a fost o formă de rezistență la regimul comunist. Generalul Nicolae Pleșiță, fost comandant al Securității, la o emisiune T.V., în anul 1999, preciza că: *„N-a existat o luptă de rezistență în munții Argeșului și Muscelului. Era o grupare cu obârșie în perioada lotrilor (...) așa este acea zonă, patria lotrilor"*. Încărcările de se acredita ideea că în România nu a existat o rezistență armată anticomunistă pot fi anihilate cu argumente, cel puțin în cazul grupului de la Nucșoara.

În primul rând structura socio-profesională foarte diversă impune concluzia că nemulțumirea față de regimul instaurat prin forță era generală. Membrii grupului sau susținătorii lor erau ofițeri, învățători, studenți, preoți, țărani, muncitori, întreprinzători. Ceea ce îi unea era

nemulțumirea și teama față de ceea cea se întâmpla în țară. Laurenția Rizea, fiica Elisabetei Rizea, arăta această teamă: *„Când au venit* [comuniștii - n.n.] *eram măruță, căsătorită de curând. Țin minte, cum striga lumea atunci...erau îngroziți, vin comuniștii, vin rușii, ne iau pământul, ne duce la colhoz...erau speriați că o să mănânce la cazan"*[11]. Iată câteva exemple în ceea ce privește *„bandiții"*, *„lotrii"* care formau *„banda"* care acționa în zona Nucșoara:

- Col. Gheorghe Arsenescu s-a născut la 31 mai 1907 la Câmpulng-Muscel, într-o familie cu tradiție militară, tatăl său fiind căpitan în armată. Tradiția a făcut ca cei trei băieți ai căpitanului Ion Arsenescu să urmeze cariera militară, iar cele trei surori ale lor să se căsătorească cu ofițeri.

Gheorghe Arsenescu a absolvit cursurile Liceului *„Dinicu Golescu"* din orașul natal, iar apoi s-a înscris la Școala Superioară de Război pe care a absolvit-o în anul 1924. A fost repartizat în calitate de șef al Biroului de operații al Diviziei 20 Vânători de Munte și a luptat pe frontul de Est. A fost rănit în luptele din Crimeea și decorat cu Steaua României, cls.III-a, în 1941 și Vulturul german, în 1942. În martie 1947, a fost deblocat din Marele Stat Major și scos din armată cu gradul de colonel[12].

-Toma Arnăuțoiu s-a născut la 14 februarie 1921 în comuna Nucșoara. Studiile primare le-a făcut în localitatea natală, iar mai apoi a absolvit Liceul Militar *„Regele Ferdinand"* din Chișinău și Craiova. În timpul liceului, a fost coleg cu Jenică Arnăutu, viitorul conducător al grupului de rezistență din Obcinele Bucovinei și cu Tiberiu Tolescu din mișcarea condusă în Oltenia de generalul Carlaonț.

A participat la luptele de pe frontul de Vest, fiind rănit la 26 decembrie 1944 în luptele din Ungaria. A fost decorat cu Ordinul Coroana României cu spade, clasa a V-a cu Panglică și Virtutea Militară cu frunze de stejar, conform O.Z. nr. 244/1944. La 20.06.1946 a fost trecut la Regimentul de gardă, conform ordinului nr. 2606/1946, de unde a fost trecut în cadrul disponibil conform O.G. nr. 58/1946 și Legii nr. 433/1946[13].

- Învățătorul Alexandru Moldoveanu, s-a născut în comuna Nucșoara, județul Muscel. A absolvit Școala Normală *„Carol I"* din Câmpulung-Muscel și Școala Pregătitoare de Ofițeri de Rezervă. A luptat pe frontul antisovietic cu Grupul 3 Vânători de Munte. A fost rănit în mai 1944 și după ce s-a reîntors pe front, din spital, va fi din nou rănit în luptele din Ungaria. Pentru meritele sale deosebite a fost decorat cu: *„Coroana României"* cls. a IV-a în grad de cavaler, cu *„Virtutea Militară"* și Ordinul *„Mihai Viteazul"*, cls. a III-a[14].

Exemplele ar pute continua cu numele unor învățători precum Gheorghe Popescu, Ion Mica, Ion Arnăuțoiu, Virgil Marinescu a preoților Nicolae Andreescu și Ion Constantinescu, a studenților Ionel Marinescu, Cornel Drăgoi sau a elevului Alexandru Marinescu. Alături de aceștia s-au implicat țărani precum Titu Jubleanu cu soția sa Marioara și fiul lor Tică sau femeile care au ajutat atât de mult grupul: Maria Plop, Marinica Chirca, Ana Simion și Elisabeta Rizea.

Scopul – lupta împotriva regimului comunist – era conștientizat cel puțin la nivelul conducerii organizației. Așa cum s-a putut observa, jurământul pe cruce și armă avea evidente conotații anticomuniste. Dorința de a elibera teritoriul românesc de comunism, *„barem până la Pitești"*, cum spunea Toma Arnăuțoiu[15], reiese din acțiunile și atitudinile grupului de la Nucșoara.

Acțiunile grupului

Documentele Securității precizează, din punctul de vedere al regimului comunist, caracterul *„criminal"*. al organizației. Luptătorii pentru libertate erau prezentați ca ucigași de vieți nevinovate, fiind în mod constant numiți *„bandiți"*, *„teroriști"*, *„fasciști"*: *„Membrii acestei bande teroriste au săvârșit de-alungul unui șir de ani, din primăvara anului 1949, când s-au constituit în bandă, până în mai 1958, când au fost lichidate ultimele rămășițe, un mare număr de acte teroriste, cărora le-a căzut victime lucrători din organele de Securitate, membrii de partid și cetățeni. Membrii bandei au ucis nouă persoane și au rănit altele"*[16]. Adevărul care se reliefează din cercetările făcute este acela că, exceptând o singură victimă, toate cele opt făceau parte din organele Securității care aveau sarcina să-i captureze pe luptătorii din munți:

- În dimineața zilei de 19 iunie 1949, col. Gheorghe Arsenescu, lt. Toma Arnăuțoiu, Petre Arnăuțoiu, Ion Chirca au fost surprinși de trupele de securitate în casa părinților lui Toma Arnăuțoiu. Luptătorii au reușit să scape în schimbul de focuri fiind împușcați mortal plutonierul major Constantin Apăvăloaiei și plutonierul Florea Lungu.
- Unul dintre obiectivele grupului armat anticomunist era lichidarea celor care susțineau noul regim și care aplicau politica de teroare în rândul populației. Unii dintre aceștia s-au grăbit să confiște pentru ei bunurile celor aflați în munți sau în pușcăriile comuniste. Așa cum arăta Toma Arnăuțoiu, într-o scrisoare adresată autorităților locale *„...v-ați mânjit ca câinii la hoit când ați intrat în gospodăriile noastre"*. În acest context s-a produs atacul premeditat al lui Ion Marinescu și Constantin Jubleanu asupra lui Darie Banu și Băncescu Ion din comuna Nucșoara, membrii ai P.M.R. Pe 9 iulie 1950, Darie Banu a fost împușcat mortal, iar Ion Băncescu grav rănit.
- Un alt eveniment soldat cu victime a fost cel din 7 august 1950. În Muntele Dobroneagu, pe marginea râului Vâlsan, Ion Marinescu, Titu Jubleanu și Constantin Jubleanu au fost surprinși de organele de securitate care au deschis focul. Schimbul de gloanțe care a urmat, a dus

la împuşcarea mortală a locotenentului major, Alexandru Ghiţă şi a caporalului Ion Băloiu, dar şi la rănirea lui Constantin Jubleanu.

- Ziua de 2 septembrie 1950 a dus cu ea alte victime din rândul securităţii. Pe muntele Gălăşescu, Toma Arnăuţoiu, Petre Arnăuţoiu, Ion Marinescu şi Constantin Jubleanu s-au întâlnit cu o echipă de securişti îmbrăcaţi în civil. Partizanii i-au deconspirat şi au urmat schimburile de focuri. În urma acestora au murit plutonierii majori de securitate, Baiş Ghervase, Neniu Dumitru, Venter Teodor şi Maria Tiran[17].

În vara anului 1951 s-a petrecut un eveniment tragic pentru luptători. La Poienile Vâlsanului, surprinşi de trupele de securitate, Titu Jubleanu, Marioara Jublaenu, Ion Marinescu şi Constantin Jubleanu s-au apărat cu armele. Marioara Jubleanu a fost împuşcată mortal, iar soţul său, Titu Jubleanu, capturat. Cei doi tineri, Ion Marinescu şi Constantin Jubleanu au reuşit să scape.

Există câteva aspecte neelucidate sau contradictorii în evoluţia grupului de la Nucşoara. La 22 septembrie 1949, sub pretextul că se va întâlni cu alţi comandanţi de grupuri, col. Gheorghe Arsenescu a plecat la Câmpulung unde, în casa familiei Micuda a reuşit să scape dintr-o ambuscadă. Ulterior s-a ascuns în zona Câmpulungului-Muscel la familia lui Apostol Poştoacă, până în anul 1960 când a fost prins prin trădare. Judecat, a fost condamnat la moarte şi executat la 29 mai 1962.[18]

Un alt aspect contradictoriu este cel referitor la uciderea luptătorului Gheorghe Mămăligă de către colegul său, studentul Ion Marinescu, la 6 iunie 1950, eveniment întâmplat pe Valea Vâlsanului. Pe fondul înrăutăţirii situaţiei cauzată de numeroasele arestării în rândul celor care îi susţineau dar şi a sporiri acţiunilor securităţii, a apărut neîncrederea între ultimi membrii ai grupului: Toma Arnăuţoiu, Petre Arnăuţoiu, Maria Plop, Constantin Jubleanu şi Ion Marinescu. Această neîncredere a dus la asasinarea lui Ion Marinescu de către cei doi fraţi Arnăuţoiu. Şi acest eveniment tragic este controversat ca şi uciderea lui Ion Chirca de către Constantin Mămăligă, în anul 1949. Suspiciunea faţă de aceste evenimente tragice vine de la faptul că informaţiile provin numai din documentele întocmite de Securitate. Or, se ştie că aceasta a făcut tot posibilul pentru a arunca cu noroi pe această pagină, puţin înţeleasă şi de multe ori negată, a istoriei noastre naţionale.

Cei patru supravieţuitori, fraţii Toma şi Petre Arnăuţoiu, Constantin Jubleanu şi Maria Plop la care se adaugă şi micuţa Ioana, fiica lui Toma şi a Mariei, şi-au găsit adăpost în satul Poinărei din comuna Corbi. În acest adăpost au stat până în anul 1958, când prin trădarea unui localnic, Grigore Poinăreanu, au fost arestaţi cu excepţia lui Constantin Jubleanu, care a fost împuşcat de securitate în momentul capturării pentru că s-a opus[19].

Solidaritatea anticomunistă a locuitorilor din zona Nucşoara

După fiecare acţiune a luptătorilor din munţi, Securitatea mărea efectivele care aveau ca misiune prinderea partizanilor. Aceştia aveau însă *„bordeie pe toate văile şi pe toate dealurile"*. Condiţiile în care trăiau erau extrem de dificile şi cu siguranţă n-ar fi rezistat dacă nu ar fi fost ajutaţi de oamenii locului.

Solidaritatea localnicilor dar şi a celor din zone mai îndepărtate cu luptătorii din munţi poate fi dovedită prin numeroase exemple. Aria celor care i-au ajutat este întinsă: din Slatina, sat aparţinând comunei Nucşoara şi până în comuna Pietroşani, şi din comuna Brădet până la Campulung-Muscel. Toţi vor plăti cu ani grei de închisoare iar unii chiar cu viaţa ajutorul dat. Câteva exemple:

- Preotul Ion Drăgoi, a fost printre primii care au aderat la grup. Intelectual de marcă al satului, membru al P.N.Ţ., în 1949 a depus jurământul în casa lui Gheorghe Rizea. În anul 1950 a fost prins, judecat şi condamnat la 5 ani de închisoare corecţională. A fost arestat din nou în anul 1958 şi condamnat la moarte prin Sentinţa nr.107 din 19 mai 1959.

- Alexandru Moldoveanu, învăţător din Nucşoara, adera la grup în 1949. I-a ajutat pe partizani cu alimente şi informaţii. În anul 1958 a dus o scrisoare părinţilor fraţilor Arnăuţoiu prin care aceştia îi anunţau că sunt sănătoşi. Aresta în anul 1958, a fost condamnat la moarte prin aceiaşi sentinţă nr. 107/1958.

- Învăţătorul Gheorghe Popescu, din satul Poinărei, i-a ajutat pe cei din mişcarea de rezistenţă cu arme depozitate în turla bisericii din localitate. Le-a dat alimente şi informaţii. În câteva momente el a fost ajutat de soţia sa, Maria şi de fiul său, Gogu, student la Geologie. Gheorghe Popescu a fost condamnat în anul 1951 la 6 ani închisoare corecţională pentru ca în anul 1958 să fie din nou arestat şi condamnat la moarte prin Sentinţa nr.119/4 iunie 1959. Fiul său, Gogu Popescu a fost condamnat la 10 ani muncă silnică ca şi mama sa, Maria Popescu, prin Sentinţa nr. 203/4 noiembrie 1959.

- Preotul Ion Constantinescu, din satul Poinărei va adera la grupul de rezistenţă anticomunist în octombrie 1951, prin intermediul colegului său, preotul Nicolae Andreescu. Dat fiind apropierea locului unde se adăposteau ultimi luptători de casa preotului Constantinescu, atât preotul cât şi familia sa i-a ajutat pe aceştia foarte mult. Prin intermediul lui Ion Grigore din Domneşti, le-a trimis un aparat de radio-recepţie marca *„Prior"* în data de 24 ianuarie 1957. În martie acelaşi an, pe lângă alimente şi informaţii, le înmânează poeziile transcrise de Gheorghe Popescu în închisoare. Aceste poezii scrise de Radu Gyr erau: *„Voi n-aţi fost cu noi în celulă"*, *„Scrisoare din Aiud"*, *„Foamea"*, *„Ridică-te Gheorghe"*, *„Ridică-te Ioane"*. După ce le-a citit, Toma Arnăuţoiu le-a copiat într-un caiet. În ajutorarea celor

ameninţaţi de Securitate s-au implicat şi Iustina, soţia preotului precum şi Iuliana, fiica lui. Acestea i-au ajutat cu alimente, le-au confecţionat mănuşi de lână, iar după ce s-a născut fetiţa, Ioana, Iuliana a ajutat-o foarte mult pe Maria Plop[20].

Preotul Constantinescu era un om deosebit, plin de bunătate. Dincolo de sentimentele anticomuniste, el i-a ajutat pe ultimi supravieţuitori ai grupului de rezistenţă şi din milă creştină. Era un om cult, cunoştea patru limbi străine, era adevărată binefacere pentru comunitatea în care trăia. Pentru ajutorul dat partizanilor a fost condamnat la moarte prin Sentinţa nr.107/19 mai 1959. Nu au fost uitate nici soţia şi fiica sa. Preoteasa Iustina a fost condamnată la 15 ani de muncă silnică, prin Sentinţa nr.108/19 mai 1959, iar Iuliana, tânăra profesoară de franceză, la 12 ani de muncă silnică, prin Sentinţa nr.174/12 septembrie 1959.

- Nicolae Băşoiu, ţăran din comuna Stăneşti, a fost recrutat în anul 1950 din iniţiativa Elisabetei Rizea. În acţiunile de ajutorare s-au implicat şi soţia sa, Filofteia şi fiul lor Gheorghe. De mai multe ori, luptătorii au găsit adăpost la familia Băşoiu, fiind ajutaţi de membrii acestei familii foarte mult. Filofteia Băşoiu le aducea veşti de la părinţi, iar de la preotul Ilie Dragomir, 300 de lei şi arme în căruţa cu fân. Tot preotul amintit, prin intermediul Filofteei Băşoiu, le mai trimite medicamente după ce în anul 1956, Maria Plop născuse fetiţa ei şi a lui Toma Arnăuţoiu. În anul 1955, trimis de Toma Arnăuţoiu, Nicolae Băţoiu a mers la Piteşti căutându-l pe dr. Mărtoiu în legătură cu situaţia Mariei Plop. De asemenea, el le-a trimis suma de 1000 de lei de la Nicolae Ionescu din Bucureşti, bani aduşi prin intermediul Elisabetei Rizea.

În anul 1959, Nicolae Băşoiu a fost condamnat la moarte prin Sentinţa nr. 107/19 mai 1959, Filofteia Băşoiu şi Gherghe Băşoiu prin Sentinţa nr.174/12 septembrie 1949, la 15 şi respective 20 de ani muncă silnică.

În total, prin Sentinţele date de Tribunalul Militar Bucureşti, Regiunea a II-a, au fost condamnate la diferite perioade de detenţie peste 100 de persoane. Dintre acestea, 16 au fost condamnate la moarte prin Sentinţele nr. 107, 108 din 19 mai 1059 şi Sentinţa nr. 119 din 14 iunie 1959:

Toma Arnăuţoiu (ofiţer), Petre Arnăuţoiu (ţăran), Titu Jubleanu (ţăran), Constantin Popescu (ţăran), Ion Săndoiu (ţăran), Nicolae Andreescu (preot), Ion Constantinescu (preot), Nicolae Sorescu (cioban), Nicolae Băşoiu (ţăran), Gheorghe Tomeci (proprietar), Alexandru Moldoveanu (învăţător), Ion Mica (învăţător), Gheorghe Popescu (învăţător), Ion Drăgoi (preot), Benone Milea (ţăran), Niţu Nicolae (proprietar). Toţi au fost executaţi la închisoarea Jilava, în noapte de 18/19 iunie 1959, începând cu orele 21, la intervale de 15 minute, primul executat fiind Toma Arnăuţoiu.

Cei care au supravieţuit acelor evenimente au avut de înfruntat greutăţi enorme în temniţele comuniste dar şi după ce au fost puşi în libertate. Destinul familiei preotului Ion Constantinescu este simbolic pentru consecinţele tragice care i-au însoţit pe cei care au fost solidari cu grupul anticomunist de la Nucşoara:

- Ion Constantinescu, executat la Jilava în 1959;
- Iustina Constantinescu,15 ani muncă silnică;
- Iuliana Preduţ-Constantinescu, 12 ani muncă silnică;
- Maria Popescu, sora Iustinei Constantinescu, 10 ani muncă silnică;
- Gheorghe Popescu, cumnatul preotului Constantinescu, executat la Jilava în anul 1959;
- Gogu Popescu, fiul lui Gheorghe Popescu, 10 ani muncă silnică;
- Alexandru Marinescu, ginerele familiei Popescu, 20 ani muncă silnică;
- Nicolae Andreescu, căsătorit cu nepoata Iustinei Constantinescu, executat la Jilava în anul 1959;
- Maria Andreescu, nepoata Iustinei Constantinescu,15 ani muncă silnică.

În cartea sa *„Speranţe încătuşate"*, Iuliana Preduţ-Constantinescu face afirmaţia:

„...Şi această însuşire a pătimiri neamului nostru s-ar putea întregii cu numele unor rude mai apropiate sau mai îndepărtate care s-au jertfit sau au avut demnitatea şi curajul, într-o vreme atât de chinuitoare pentru români, să-şi ridice glasul împotriva regimului totalitarcomunist"[21].

Represiunea a fost fără milă. În sate precum Poinărei, Nucşoara, Brăduleţ, Corbi. Domneşti, Stăneşti sunt numeroase familiile care au urmat destinul familiei preotului Constantinescu. De reţinut că din cei 16 condamnaţi la moarte, numai cinci au fost luptători activi în munţi, restul, alături de alţi condamnaţi la ani grei de temniţă, i-au ajutat doar pe partizani. Nu s-a ţinut cont de acest lucru şi toţi cei 16 au fost executaţi.

Justiţia oarbă comunistă, prin Tribunalul Regiunii a II-a Militară Bucureşti şi apoi Tribunalul Suprem, a dictat pedepse fără milă şi fără discernământ, meritându-şi mai degrabă termenul de *„injustiţie"*.

Condiţiile de teroare impuse de Securitate în zonă i-a făcut pe localnici temători. Teama acesta nu a dispărut nici astăzi în totalitate. Oamenii devin suspicioşi când este abordat subiectul, *„partizani"*. Imaginea negativă proiectată de Securitate asupra grupului anticomunist a rămas încă în conştiinţa multora. Foarte multă lume a avut de suferit şi acesta este greu de uitat. Momentele tensionate din cadrul grupului mai răbufnesc şi acum între cei care au supravieţuit. Proprietăţile confiscate celor arestaţi s-au restituit greu şi nu în totalitate. Foştii colaboratori ai Securităţii sau descendenţii lor sunt astăzi potentaţii locali. Mulţi dintre cei care au pătimit, îşi duc traiul greu chinuiţi de amintirea anilor de detenţie. Dar atunci când stai de vorbă cu ei şi le capeţi încrederea, simţi din vocea lor mândria de a nu se fi plecat, de a fi

luptat, cu toate riscurile, împotriva unui regim totalitar, antinațional.

În sensul celor de mai sus merită să consemnăm și următoarele:

- Nici unul dintre condamnații la moarte nu a fost grațiat și nici nu a avut pedeapsa comutată, deși s-au făcut cereri la Prezidiul Marii Adunări Naționale;

- Nici unul dintre ei nu are mormânt, nefiindu-le cunoscut nici astăzi locul în care rămășițele lor pământești au fost aruncate;

- Nu au beneficiat de reabilitare pe calea justiției nici după evenimentele din decembrie 1989. Nici astăzi nu s-a stabilit dacă participanții la rezistența armată anticomunistă, sunt considerați în continuare *„bandiți"* sau mai degrabă eroi ai acestei lupte. În acest sens evocăm personalitatea regretatului Ion Gavrilă Ogoranu, conducătorul grupului de pe versantul Nordic al Munților Făgăraș, care s-a stins din viață fără să fi primit un răspuns la întrebarea care a pus-o de atâtea ori autorităților: este *„bandit"* sau erou?

Bazându-ne pe documentele de arhivă și pe mărturiile celor implicați în acțiunea de rezistență anticomunistă în munți, care demonstrează în mod cert eroismul în fața regimului de ocupație, ne luăm îngăduința de a sugera:

- Reabilitare juridică a acestora din inițiativa organelor de justiție de astăzi;

- Statul român să construiască monumente în amintire tuturor luptătorilor, în zonele în care au acționat;

- Muzeele de istorie să amenajeze câte o sală specială cu dovezi ale rezistenței armate anticomuniste.

După cum se știe, nimic nu lămurește mai bine prezentul și căile alese spre viitor decât modul cum o societate înțelege să-și asume trecutul. Așa cum se subliniază cu atâta insistență că România a fost ultima țară europeană din blocul sovietic care s-a eliberat de comunism,tot așa trebuie insistat în evidențierea faptului că,la începuturile comunismului, a existat o mișcare de rezistență armată anticomunistă în care a fost implicat un segment numeros al populației țării noastre.

Note:

* profesor, Școala Nr. 11 *Mihai Eminescu* Pitești

1 Fragmente din lucrarea aflată în pregătire, *„Rezistența armată în județele Argeș și Mușcel"*, autor Ion Ștefan.

2 Cicerone Ioanițiu, *Cartea de aur a rezistenței românești împotriva comunismului,* Ed. Hrisovul s.a., București, 1993, vol. I, p. 161.

3 Arhivele Militare Române (în continuare se va cita A.M.R.), Fond *Tribunalul Militar București, Regiunea a II-a,* Sentința nr.59/5 iunie 1958.

4 Arhivele Naționale Direcția Județeană-Argeș (în continuare se va cita A.N.D.J.-Argeș), Fond *Prefectura județului Mușcel,* dosar nr. 13/1949, f. 86.

5 A.N.D.J.-Argeș, Fond *Consiliul Popular Nucșoara*, Mapa cu rapoarte pe anii 1951-1952.

6 A.M.R Fond *Tribunalul Militar București, Regiunea a II-a*, Sentința nr.11/12 februarie 1962.

7 Maria Arsenescu-Budulca, *Sunt soția „teroristului" Gheorghe Arsenescu,* în Memoria, nr.8/1999, p. 55.

8 Ioana Raluca Voicu-Arnăuțoiu, *Luptătorii din munți. Toma Arnăuțoiu. Grupul de la Nucșoara. Documente ale anchetei,procesului, detenției,* Ed. Vremea, București,1997, pp. 655-656.

9 Ibidem, p. 83.

10 A.M.R., Fond *Tribunalul Militar București, Regiunea a II-a*, Sentința nr.107/19 mai 1959.

11 Irina Nicolau, Theodor Nițu, *Povestea Elisabetei Rizea,* Ed. Hunanitas, București., 1993, p.48.

12 A.M.R., Memorii Tineri, *Dosarul personal al colonelului Gheorghe Arsenescu.*

13 Ibidem, *Extras din Registrul de control al ofițerilor de cavalerie,* vol. 7.

14 Ibidem, Memorii Tineri, *Dosarul personal al căpitanului de rezervă Alexandru Moldoveanu.*

15 Informație transmisă de Eugen Chirca, membru activ al grupului până în decembrie 1949 când a fost prins de Securitate. Prin Sentința nr. 372/1951 a fost condamnat la 8 ani de închisoare.

16 A.M.R., Fond *Tribunalul Militar București, Regiunea a II-a*, Sentința nr. 107/19 mai 1959, f. 11.

17 Ibidem, Fond *Sentențiere/1959.*

18 Ibidem, *Sentința nr.11/12 februarie 1962.*

19 Din discuțiile cu locuitorii satului Poinărei, aceștia susțin că tânărul luptător s-ar fi sinucis. Varianta oficială a Securității este că el a fost împușcat mortal.

20 Informații obținute din sentințele aflate în A.M.R. și din interviurile luate locuitorilor și supraviețuitorilor, tot mai puțini, ai acelor evenimente.

21 Iuliana Preduț-Constantinescu, *Speranțe încătușate,* Ed. Tiparg, 2003, p. 58.

The anti-communist resistance from Nucsoara

"The anti-communist armed resistance from Nucsoara" is part of larger historical context which marks the beginning of the communist regime in Romania. An important part of Romanian people arouse against this regime, organizing themselves in armed groups of resistance. One of the most important and longevive groups was the armed group from Nucsoara, a village that belonged to the former Muscel County between 1949 and 1958. The group was created by two former officers of the Romanian Royal Army, the Colonel Gheorghe Arsenescu and the lieutenant Toma Arnatoiu. The group was made up of formers officers, techers, priests, students, pupils, peasants, enterprising people and represented a source of anxiety for the communist authorities because of its presence and its activities in which it was involved.

Like the other anti-communist groups of resistance, the group from Nucsoara had a tragic end. All the people involved were arrested by the Security and sentenced to many years of prison and sixteen of them were convicted to death and executed in 1959.

„BISERICA CU CEAS" VESTIGIILE UNUI MONUMENT ISTORIC RESTITUITE PITEȘTENILOR

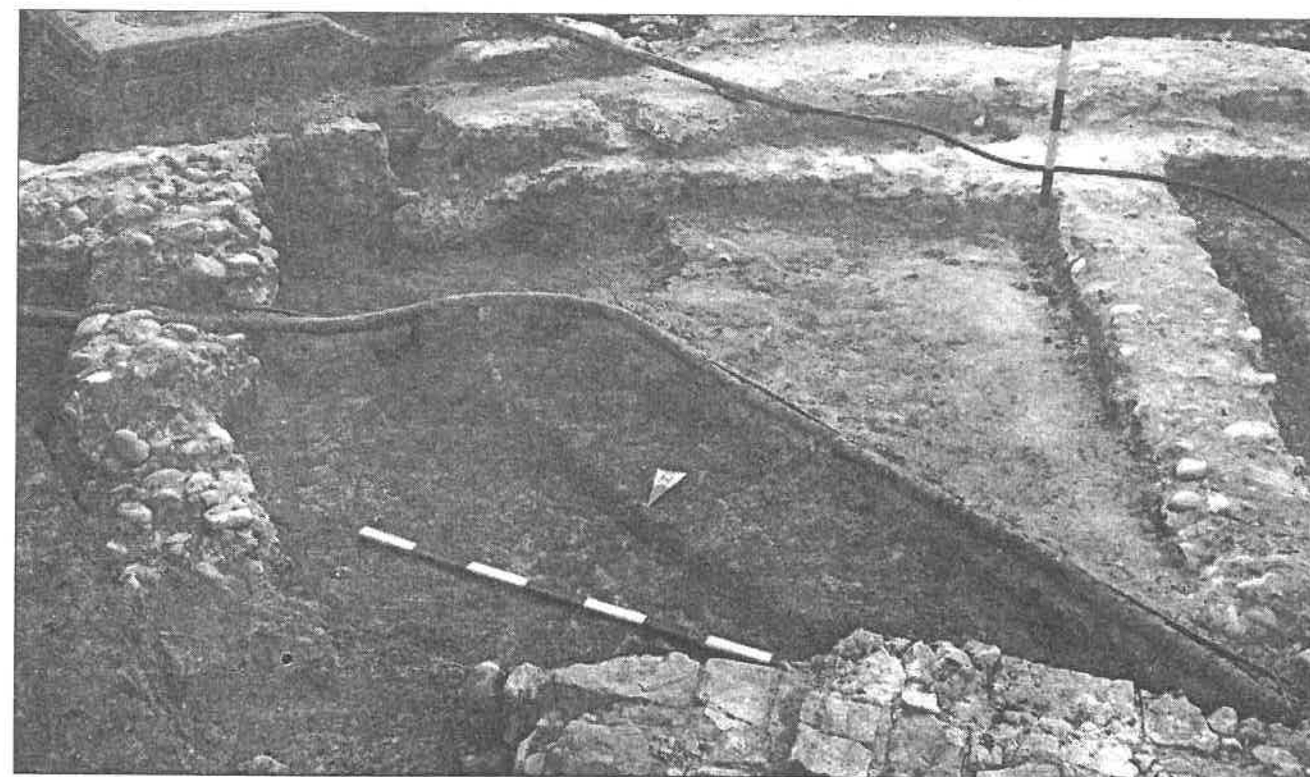
■ **Colectivul șantierului arheologic preventiv Biserica Sf. Nicolae și Sf. Pantelimon – Pitești**: conf. univ. dr. **Spiridon CRISTOCEA** (responsabil), **Teodor CIOFLAN, Romeo MASCHIO**, drd. **Dragoș MĂNDESCU**

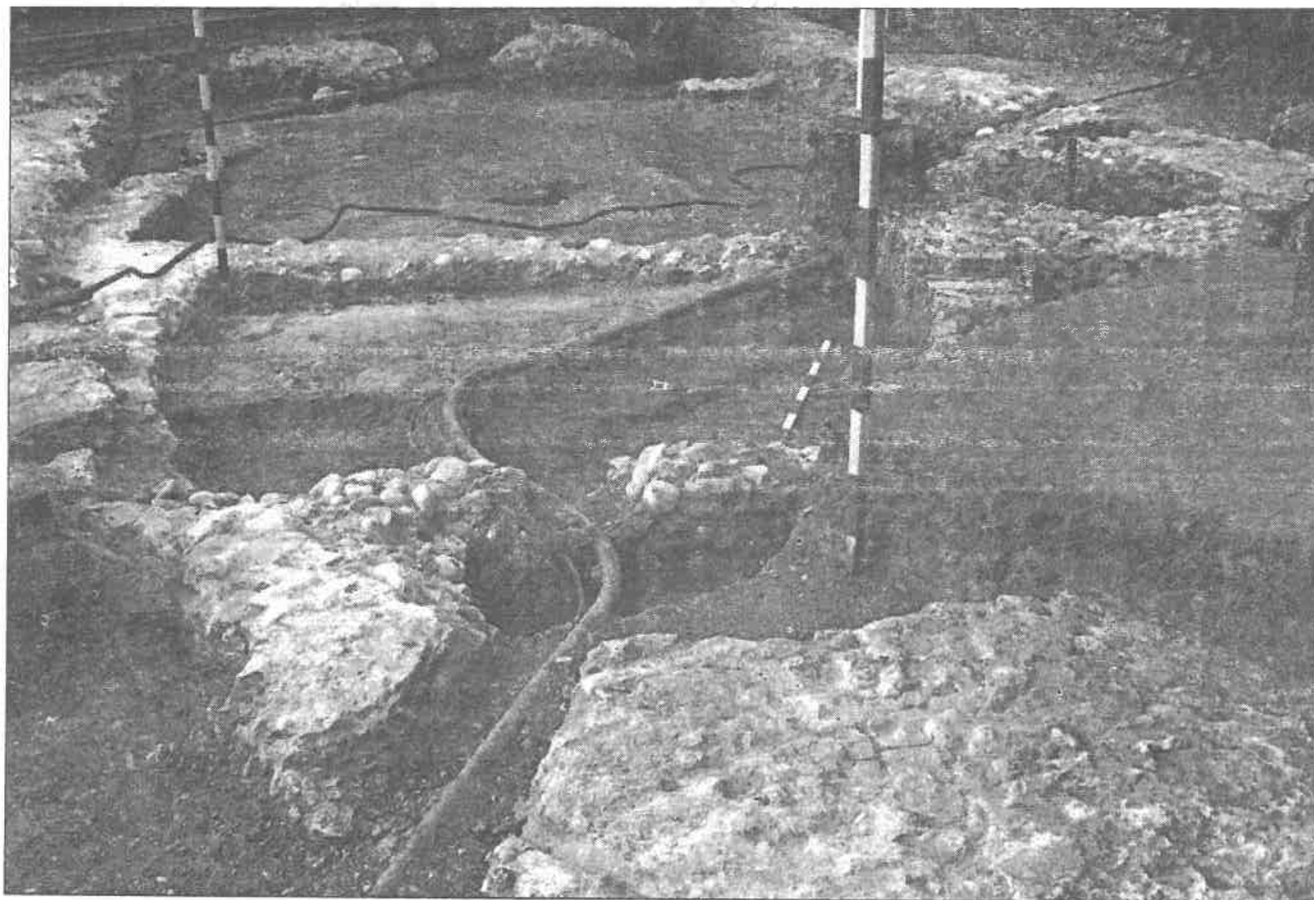
Ridicată chiar în inima târgului Piteștilor, la capătul nordic al insulei cuprinsă între străzile Șerban Vodă (la est) și Domnița Bălașa (la vest), Biserica cu hramurile Sf. Nicolae și Sf. Pantelimon, aparținând comunității de târgoveți, a fost unul dintre cele mai reprezentative monumente de arhitectură ale orașului.

Prima construcție – o biserică mică din zid –, datând probabil de la mijlocul sau din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, avariată de cutremurul din 1802, a fost refăcută și mult mărită în 1812, pe cheltuiala orășenilor (*„mahalagiilor"*).

Pisania bisericii, de mari dimensiuni (99,5 cm x 140 cm), spartă în patru fragmente în împrejurările demolării din 1962, se păstrează în expoziția Muzeului Județean Argeș: *„Marile și preaputernecu Dumnezeu, cu a sa purtare de grijă, toate le chivernisăște și le săvârșăște, precum și ceastă sfântă beserică, ce era mai-nainte mică și prăpădită de cutremur, cu ajutorul său și al sfântului Ierarhu Nicolae și al? Sfântului Pandeleimon, al cărora este hramu, s-au făcut precum? se vede cu cheltuiala mahalagiiior și al altor? creștini și s-au săvârșit în domniia mării sale, Io Gheorghie Caragea voevod, când rușii s-au dus din țară, făcând pace, într-al doilea război, păstorind? pre norodu acești eparhi, preasfințitul iubitoru de Dumnezeu, chirio, chir Iosif, întâiul episcop al aceștii nooi episcopii Argeș; 1812 octombrie 30"*.

Incendiul din vara anului 1848 va afecta și Biserica Sf. Nicolae (însemnările vremii arată că *„În 18 august 1848, la trei ceasuri din noapte, au ars tot Târgul Pitești, trei mahalale și trei biserici, între care și Biserica Sfântul Nicolae"*), supusă din nou reparațiilor în 1864. Din anul 1873, în turla clopotniței aflată deasupra pronaosului, avea să fie instalat un orologiu cu patru cadrane (danie făcută bisericii de farmacistul Ștefan Babic), păstrat astăzi în colecția Muzeului Județean Argeș. Astfel, biserica intră în memoria colectivă a comunității orășenești drept *„Biserica cu Ceas"*.

De mari dimensiuni (circa 25 m x 9 m), de tip navă (fără abside laterale), compusă din altar, naos, pronaos și un pridvor deschis, cu două turle înalte, una pe pronaos, alta pe pridvor, Biserica Sf. Nicolae a jucat un rol important în viața orașului. Nu trebuie uitat că a avut rolul de catedrală, aici oficiindu-se, la 30 aprilie 1878, primul Te Deum al României independente, în prezența domnitorului Carol I.

În scuarul din partea de nord, a fost amplasat, prin 1905, bustul lui Ion C. Brătianu, opera sculptorului D. Mirea, dispărut și el după 1947.

Declarată monument de arhitectură prin Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 1160/1955, Biserica Sf. Nicolae nu s-a bucurat de acest statut decât șapte ani, fiind demolată în iulie 1962 din rațiuni ce țineau de noile amenajări urbanistice ale Piteștiului.

Aceleași rațiuni aveau să ducă, peste 45 de ani, la *„redescoperirea"* monumentului și la repunerea sa în valoare. Cum zona bisericii va fi inclusă în etapa a III-a de modernizare a centrului Piteștiului, Primăria municipiului a apelat la arheologii Muzeului Județean Argeș (singura instituție din județ cu un arheolog expert și patru arheologi specialiști, toți acreditați de Ministerul Culturii și Cultelor) pentru cercetarea vestigiilor. Șantierul arheologic deschis în centru Piteștiului în luna iunie 2007 de către Muzeul Județean Argeș a avut un caracter preventiv, obiectivul final fiind descărcarea de sarcină arheologică a terenului ce va fi supus modernizării, o condiție impusă prin lege oricăror amenajări urbanistice de acest gen.

Înainte de începerea șantierului arheologic, zona fostei Bisericii Sf. Nicolae, situată chiar în centrul municipiului Pitești, în vecinătatea estică a Hotelului Muntenia, era inclusă în artera pietonală cuprins între Teatrul *„Alexandru Davila"* și Magazinul Trivale (Str. Victoriei), prezentând aceleași caracteristici cu cele ale restului peisajului: aproximativ două treimi din spațiul șantierului arheologic era acoperit de asfaltul trotuarului actual, o a treia parte extinzându-se în zona verde învecinată.

Încă de la nivelul situat imediat sub asfaltul îndepărtat, s-au putut repera traseele zidurilor bisericii, sub forma a două benzi paralele roșcate (circa 10 m distanța dintre ele), consistente și bine marcate, orientate est-vest. Deja de la -0,35 m adâncime față de nivelul actual de călcare, urmele zidurilor de nord și de sud ale naosului Bisericii Sf. Nicolae au putut fi puse clar în evidență, observându-se detaliile de construcție, din cărămizi arse legate cu mortar de var și dispuse cu latura lungă transversal pe zid. Grosimea structurii surprinse este de 1,4-1,5 m, fiind vorba de fundația din 1812 a Bisericii Sf. Nicolae.

Pinul alb de Normandia ce domină spațiul verde, care a trebuit să fie cruțat, precum și numeroasele intervenții moderne (conducte, cămine de canalizare) au ridicat obstacole majore în cercetarea amănunțită a altarului.

Totuși, au putut fi trase câteva concluzii și în acest sector, dintre care cea mai importantă este aceea că planul altarului era hexagonal.

Așadar, din Biserica Sf. Nicolae ridicată la 1812, a fost cercetat naosul în cea mai mare parte, precum și altarul (parțial). Naosul de dimensiuni mari, avea o lățime de 6,8 m la interior (9,5 m la exterior) și o lungime de 9,5-10 m. Altarul avea o deschidere maximă de 9 m iar adâncimea absidei era de circa 7 m. Sectorul pronaosului rămâne la vest de zona cercetată, în afara acesteia, fiind probabil distrus de fundațiile și subsolul Hotelului Muntenia.

Din biserica veche, ridicată din cărămidă către mijlocul sec. al XVIII-lea, și alcătuită foarte probabil numai din naos și altar, au putut fi surprinse fundația zidului sudic al naosului și parțial cea a altarului, precum și un mic fragment din extremitatea de nord a fundației peretelui vestic al naosului.

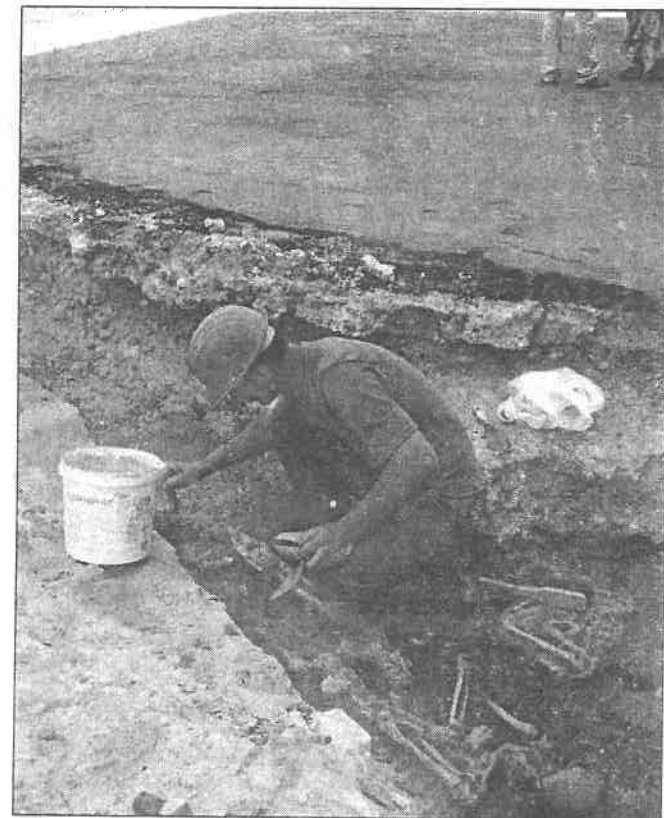
Structura fundației vechii biserici diferă sensibil față de cea a bisericii noi: se caracterizează prin utilizarea predominantă a pietrei de râu de dimensiuni mijlocii, legată cu un mortar de var de slabă consistență și calitate, mai nisipos și cu o culoare pronunțat gălbuie, precum și prin raritatea cărămizilor care, atunci când sunt totuși prezente, sunt de o calitate mult inferioară celor folosite la noua construcție.

Trebuie spus că întreaga zonă cercetată a fost bulversată de intervenții edilitare recente: rețea electrică, stâlp de iluminat stradal, baza unui panou publicitar de mari dimensiuni, conducte de apă, rețea de canalizare (inclusiv două cămine) etc., toate acestea aducând numeroase prejudicii integrității monumentului și viciind rezultatul cercetării arheologice în privința obținerii unor date esențiale privind detaliile planimetrice ale celor două biserici, în special în sectorul estic corespunzător altarelor.

În timpul cercetărilor arheologice au fost reperate și cercetate 14 morminte: trei în interior și 11 în exterior (patru pe latura de sud și șapte pe latura de nord), numai șase dintre ele conținând schelete întregi, în conexiune anatomică. Toate cele trei morminte descoperite în interior țin în mod evident de biserica veche, așadar pot fi datate în secolul al XVIII-lea.

Inventarul arheologic recuperat nu este foarte bogat. În afara a două inele cu chaton (unul din argint, celălalt din aliaj cupru și alamă) descoperite în morminte, mai merită menționate o perlă din chihlimbar galben-auriu descoperită în colțul de sud est al naosului bisericii vechi, precum și o monedă de la Carol II descoperită în zona altarului bisericii noi.

Considerăm că recentele cercetări arheologice, coroborate cu urmarea lor firească, și anume redarea către comunitatea municipiului a vestigiilor acestui monument ecleziastic unic și definitoriu pentru peisajul urban al Piteștiului de altădată constituie exemple demne

de urmat în încercarea de a repune în valoare vechile valori arhitectonice de care orașul nostru este atât de vitregit.

The Saint Nicholas Church

The Saint Nicholas and the Saint Pantelimon churche were pulled down on July 1962 because of the town utilities reasons and they were *"discovered"* 45 years later because of the same reasons. Their ruins are going to be valued. The church area is going to be comprise in the third phase of modernization of Pitesti centre and the Town Hall of Pitesti called on the archaeologists of the Arges County Museum in order to research the vestiges.

The archaeological site was opened in the centre of Pitesti on June, 2007 by the Arges County Museum and it had a preventive character. The final objective is to pull out all the archaeological vestiges from the field which will be modernized. This is a condition imposed by the law to the entire town – planning arrangements of this kind.

During the archaeological researching, 14 graves have been discovered and researched: 3 inside and 11 outside. (4 in the South part and 7 in the North side). Only 6 of them have complete skeletons with anatomical connexion. All the three graves discovered inside are related to the old church, so they can be identified as belonging to the 18th century.

Foto: **Dragoș MĂNDESCU**

Istoria se (auto)corectează și se revanșează

Motto: *„Creația nu înseamnă imitație sau repetiție".*

Din punctul meu de vedere, măreția unei nații este dată de istoria și mai ales de conducătorii săi, cei care au știut să modeleze cursul trecerii prin veacuri a neamului lor.

Judecând istoria după acest criteriu, suntem pe deplin îndreptățiți să afirmăm că suntem reprezentanții unei națiuni civilizate, cu rădăcini trainic înfipte în cultura și trecutul istoric al continentului european și prin extrapolare al umanității.

Ei bine, putem spune acest lucru tocmai datorită eforturilor înaintașilor noștri, iar dacă ne oprim numai la istoria ultimului veac și jumătate, cu ușurință am putea remarca strădaniile și înfăptuirile Brătienilor.

Demni reprezentanți ai acestor meleaguri, argeșene în general și piteștene în particular, făuritori, întregitori și modernizatori de țară, Brătienii s-au bucurat, preț de un veac, de întreaga apreciere a concitadinilor lor. Aveau să fie șterși din istoria neamului din care făceau parte și puși la index, ca și dușmani ai luptei de clasă, în timpul construcției comuniste.

Break point-ul din decembrie 1989 a permis românilor să repună, treptat, în drepturile istorice, materiale și morale, familia Brătianu. Una din ultimele acțiuni de corecție avea să se petreacă la Pitești în prima jumătate a acestui an, când la 25 mai, statuia politicianului vizionar I.C. Brătianu era *„redată"* publicului larg.

Culisele acestei acțiuni îndrăznețe, dar totodată firești, asumată de către primarul Tudor Pendiuc, ascund o dârzenie teribilă de a împlini un lucru ce se cerea făcut cu multă vreme în urmă, un act de justețe istorică. Proiectul declarat câștigător, în anul 2005, a fost cel al sculptorului craiovean Lucian Irimescu, turnarea în bronz a tiparului rezultat fiind realizată la Arad.

Demn de reținut pentru istoria locală este punctul de vedere al sculptorului cu privire la modul de realizare a statuii:

„Fiecare artist concepe diferit opera sa la un moment dat și este, într-un fel, «împotriva» unora sau chiar a majorității. Interesant este că nimeni nu contestă asemănarea portretului lui Brătianu. Acest lucru nu are importanță decât pentru comanda socială, dar pentru artist mai puțin...

Am decis să aleg un portret care-l înfățișează pe I. C. Brătianu ca un bărbat viguros, în plină putere, mai aproape de o imagine a unui bărbat între cel de 27 de ani și cel de la 55 ani. Adică imaginea acelui bărbat care participa la Revoluția din'48 și a celui care fonda PNL-ul în România sau a celui care devenea ministru, mai apoi prim-ministru etc. Am decis să-l înfățișez cu o «haină» inedită, mai puțin cunoscută, dar puternică și la mijlocul dintre ani, cu ideea despre «eternitate», nu spre apogeul unei vârste biologice (...)

Nu știu care era înălțimea fizică a bărbatului Brătianu. Sau lățimea sau îngustimea feței. Știu că personalitatea lui Brătianu a fost «masivă», uriașă și chiar am concentrat cumva spre portret și umeri o doză din această «masivitate», încercând să o transpun din fizic în metafizic, chiar să exagerez. Faptul că uneori, din comoditate, Brătianu transformase reședința personală în birou ministerial (acolo unde de multe ori își făcea chiar siesta) m-a determinat să «cos» vipușca de la pantalonii săi strânși pe corp. În felul acesta, centrul de greutate și chiar de interes urcă spre portretul aflat la depărtare. Așezarea corpului undeva la mijloc, fixat pe axa mediană, puternic pe cele două picioare, exprimă trăinicia și «obrăznicia» cu care își susținea punctele de vedere. Mâna dreaptă, la rever, este «pasivă» și «relaxată» în același timp, ca și cum ar fi terminat de scris ceva... Mâna stângă este fermă, încordată și susține un «mesaj» despre destinul numelui lui asociat cu țara pe care o iubea (trebuia sudată pentru că acolo este tâlcul statuii și efectul de perspectivă). Portretul lui I. C. Brătianu este puțin supradimensionat, intenționat ca proporție, pentru a inversa și cu această ocazie centrul de greutate. Pentru că soclul gândit de mine era de o dimensiune mai mare pe verticală și mai suplu pe orizontală, normal că statuia a fost gândită în corelație cu aceasta, elementele completându-se și realizând ceea ce face o ramă la un tablou. Soluția aleasă, nu de mine, este un compromis și aduce statuia prea aproape de privitor, strivindu-l și făcând ca unele proporții să-i apară grotești. Am încercat o perspectivă inversă care se «corectează» numai de la distanța impusă de percepția perspectivală și bineînțeles de suportul statuii (soclul).

Fiind o comandă socială, artistul trebuie să facă un «sacrificiu» între o copie fidelă, după fotografii sau alte însemnări, mai mult sau mai puțin contradictorii și un crez artistic, să pună în valoare amănunte care au rămas în conștiința publică despre o personalitate și crezul său despre acea personalitate (...)".

Aprinsele discuții privind amplasarea statuii au fost depășite cu același pragmatism de către primarul Pendiuc care, susținut în permanență de o mână de oameni din administrația și cultura piteșteană, a decis să acționeze cu rapiditate, în virtutea avizului dat de către Comisia Națională a Monumentelor Istorice.

Actul dezvelirii statuii a fost înfăptuit la scurt timp după încheierea sărbătoririi Zilelor Piteștiului (17-22 mai), la acțiune luând parte importante figuri aparținând spectrului liberal românesc: doamna Oana Brătianu, domnii Ionescu Quintus, Radu Câmpeanu etc. În timpul alocuțiunilor, primarul Pendiuc a făcut mărturisirea că se teme de istoria falsificată, afirmând totodată: *„Sunt pentru istoria adevărată. I. C. Brătianu este fiu al locului; eu nu l-am privit ca pe un om politic, întrucât politica trece, iar faptele rămân".*

Așadar, o concluzie care se impune este aceea că mai presus de rivalitățile de moment sau istorice ale unor grupări politice, trebuie avut permanent în vedere interesul național – românesc – , așa cum a făcut si I. C. Bratianu, iar apoi urmașii acestuia. Că statuia *„Vizirului"* tronează asupra centrului civic piteștean, reprezintă o victorie a rațiunii asupra conjuncturilor vieții (politice) cotidiene si, de asemenea, o recunoaștere a politicii naționale juste înfăptuită de Brătianu în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

drd Ionuț G.
Foto: Felix CUCEANU

Un deceniu de Istorie-Muzeologie la Universitatea din Pitești

Motto: *„După priveliștea lumii, după minunile naturii, nimic nu este mai interesant, mai măreț, mai vrednic de luare a noastră aminte decât istoria"* (Mihail Kogălniceanu)

În luna mai a acestui an, au avut loc mai multe manifestări dedicate împlinirii a 10 ani de la înființarea specializării Istorie-Muzeologie la Universitatea din Pitesti. O primă manifestare, inițiativă a fostului decan al Facultății de Istorie, Filozofie, Jurnalism – prof. univ. dr. Petre Popa – reprezentând întâlnirea unui număr de cadre universitare, absolvenți și studenți ai secției, s-a desfășurat la 23 mai 2007 în holul Bibliotecii Județene Argeș *„Dinicu Golescu"*.

În cuvântările luate a fost argumentată decizia înființării, în anul 1997, a acestei specializări într-un oraș cu o puternică încărcătură istorică, demonstrându-se că după cele zece concursuri de admitere (1997-2006), sase sesiuni de licență (2001-2006), obținerea acreditarii (2004), finalizarea primei disertații de master (2006) și organizarea primelor examene de definitivat (2006), Ministerul Învățământului și Cercetării a probat oportunitatea înființării specializării Istorie-Muzeologie la Universitatea din Pitesti, ca structură independentă, de sine stătătoare.

În final, invitații au putut vizita expoziția de carte a cadrelor didactice care predau la specializarea Istorie-Muzeologie, o expoziție de licențe și disertații aparținând absolvenților acestei specializări.

* * *

În același context, ar trebui spus că o parte a personalului Bibliotecii Județene (director Octavian Mihai Sachelarie), alături de reprezentanți ai altor instituții de cultură argeșene, pregătește sub coordonarea prof. univ. dr. Petre Popa *„Enciclopedia județului Argeș"*, lucrare așteptată cu mult interes în mediile culturale locale.

Bibliotecar Marius MOTREANU

Eveniment editorial la... Casa Cărții

În sala Ars Nova a Centrului Cultural Pitești, într-o atmosferă caldă, iubitorii de istorie au fost martorii reintrării în normalitate a Piteștiului prin omul politic I.C. Brătianu.

Lansarea cărții *I.C. Brătianu, Piteștiul și intrarea în normalitate*, a constituit unul dintre proiectele ciclului de manifestări *Istorie restituită și asumată*.

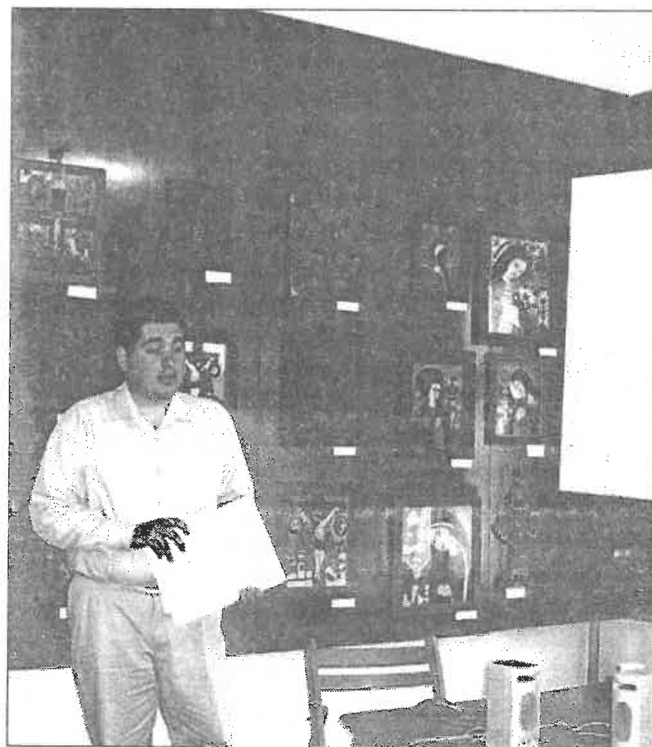
Pentru membrii clubului de istorie *Armand Călinescu* și pentru comunitatea piteșteană, editarea cărții și, implicit, lansarea ei, reprezintă un act de restituire a istoriei (restitutio in integrum) personalității omului politic I.C. Brătianu acordându-i-se dimensiuni majore, acesta gestionând în mod onorabil o perioadă destul de controversată din istoria României.

De asemenea, monumentul Brătianu din Grădina Publică reprezintă unul din simbolurile Piteștiului european și al României contemporane, deoarece Brătianu aparține *de jure* și *de facto* nu numai comunității piteștene, ci și României postmoderne.

Prof. Marius CHIVA

Arhitectura tradițională în preocupările personalului de la Muzeul Viticulturii și Pomiculturii Golești

Simpozionul *„Repere ale arhitecturii populare reflectate în contemporaneitate"* a abordat problematica conservării arhitecturii țărănești și posibilitățile acesteia de a prezenta atracție și sursă de inspirație. S-a urmărit propunerea unor soluții pentru păstrarea și promovarea ruralului, dar și de a-l folosi ca izvor pentru o arhitectură modernă. La acest simpozion au participat specialiști din cadrul Universității de arhitectură *„Ion Mincu"* București, reprezentanți din cadrul Ministerului Culturii și Cultelor precum și muzeografi din cadrul Muzeului Județean Argeș și, respectiv, de la Muzeul Viticulturii și Pomiculturii Golești.

Au fost prezentate lucrări privind normele arhitectonice care să respecte valorile de peisaj și tradițiile locale în Delta Dunării, studii privind arhitectura țărănească între valorificarea și furtul formelor arhitecturale tradiționale, dar și lucrări de prezentare a valorilor arhitecturale țărănești din zonele montane ale Munteniei și Olteniei precum și soluții de revitalizare a acesteia în prezent.

Una dintre opiniile prezentate în cadrul lucrărilor simpozionului a fost aceea că arhitectura propusă în cazul rezervației Deltei Dunării nu trebuie să fie una desuetă, retardată ca timp istoric și strict vernacular-rurală. Exemplele sugerate în documentația care a însoțit studiul prezentat a arătat că există o arhitectură extrem de contemporană, de inventivă, chiar avangardistă, făcută din cele mai neașteptate materiale și combinații de materiale naturale și pe care, de asemenea, arhitecții care vor proiecta în Delta Dunării o pot considera ca sursă de inspirație, în măsura în care ceea ce se propune intră în concordanță cu limitările minimale impuse.

Totodată, au fost exprimate puncte de vedere comune, potrivit cărora muzeele în aer liber sunt păstrătoarele unei moșteniri arhitecturale inestimabile, și anume arhitectura țărănească, elemente ale civilizației țărănești care, în cea mai mare parte a lor, au început să dispară, datorită unor factori ce țin de evoluția tehnologică. Una dintre problemele cheie ale arhitecturii contemporane, este aceea a relațiilor pe care omul, prin modul în care își realizează așezările, stabilește sau nu, relații armonioase cu mediul natural, cu natura înconjurătoare. În aceste așezări, locuința ocupă primul loc, întrucât este firesc ca, o așezare umana să nu poată fi concepută în afara procesului locuirii. Din acest motiv muzeele cu specific etnografic în aer liber trebuie sa coaguleze eforturile de salvare și promovare a elementelor constructive aparținând arhitecturii țărănești, așa cum acestea se mai regăsesc in situ. Așa cum s-a subliniat în cadrul simpozionului, un demers de acest gen oferă, în primul rând, avantaje culturale dar într-o mare măsură și economice prin promovarea activităților turistice.

Pentru spațiul național, stilul arhitectural neoromânesc este singurul care a reînviat tradiția, a întărit originile și le-a conectat la prezent. Această reluare a tradiției reconsideră existența unei națiuni care are un trecut cu potențial valoros pe care-l conștientizează și-l supune formei reprezentării. Alexandru Odobescu susținea că *„fiecare seminție omenească are în geniul ei un mod special de a concepe și de a produce frumosul plastic"*; *„există în stare latentă și un instinct artistic propriu poporului român"* iar *„în producțiunile trecutului există caractere ale stilului artistic românesc"*. În sine, sursele arhitecturii neoromânești sunt arhitectura cultă veche (a secolelor XVII-XVIII) și arhitectura populară (în special cea din zona deluroasă premontană).

Simpozionul s-a dovedit a fi binevenit în cadrul preocupărilor specialiștilor din instituțiile sus menționate, prezentându-se o gamă variată de soluții și propuneri pentru promovarea unei componente importante a culturii tradiționale românești.

Muzeograf Dan Adrian ARSENE

Filarmonica din Pitești la început de drum

– interviu cu Tiberiu Dragoș Oprea, dirijorul Filarmonicii din Pitești –

Bătălia pentru cultură este la fel de aprigă ca orice altă confruntare, indiferent că este vorba de una politică, ideologică, economică sau de orice altă natură. Miza este de fiecare dată aceeași și anume satisfacerea unui anume interes. Este și cazul bătăliei pentru înființarea Filarmonicii Pitești, ca instituție de sine stătătoare, cu deosebirea majoră că de această dată interesul nu a fost unul meschin, unilateral, ci unul care să servească tuturor, constând în promovarea culturii, a educației de factură muzicală.

Determinarea directorului Centrului Cultural Pitești, Jean Dumitrașcu, și a tânărului dirijor Tiberiu Dragoș Oprea, cu sprijinul total al primarului Tudor Pendiuc, de a depăși această provocare a făcut ca ideea să prindă contur și să înceapă să se materializeze chiar sub ochii noștri. Nici scepticismul cronic al unora cu privire la reușita acestei încercări, nici arsenalul muzical incomplet (la acea dată), nici teama unui debut cu o orchestră tânără, dar cu instrumentiști valoroși, și nici absența unui spațiu adecvat susținerii repetițiilor nu au constituit obstacole de netrecut pentru echipa Dumitrașcu-Oprea, care purtați de entuziasmul apropierii concertului inaugural au trudit, realmente, de la răsăritul până după apusul soarelui. Lucrurile aveau să evolueze la concertele care au urmat, când multe din problemele inițiale au fost depășite.

Munca lor și efortul de echipă al membrilor orchestrei filarmonice aveau să fie răsplătite de fiecare dată de publicul piteștean prin aplauzele prelungite, lăsându-i să înțeleagă că, atâta timp cât vor exista la Pitești, sala de concerte va fi plină.

Tiberiu Dragoș Oprea s-a născut la 5 iulie 1975 în Constanța. A absolvit Universitatea de Muzică București – secția Dirijat Orchestră, clasa profesorilor Ludovic Bacsi și Valentin Gruescu.

– Domnule Oprea, sunteți în postura unui tânăr de invidiat. Care a fost parcursul dvs. profesional până în acest moment?

– Am absolvit Liceul de Muzică *Dinu Lipatti* din București, studiind vioara – instrument pe care îl îndrăgesc atât de mult. Am participat la concursuri naționale, câștigând numeroase premii, la festivaluri emisiuni radio și turnee, în calitate de concert maestru al Orchestrei Filarmonice a Tineretului Bucureștean. Dirijorul orchestrei, prof. Nicolae Racu, cunoscându-mi înclinația spre dirijat, îmi permitea din când în când să-i țin locul. Este practic momentul când am schimbat arcușul cu bagheta, debutul meu dirijoral având loc în anul 1996 la Sala Parlamentului.

După acest debut, fiind student la secția Dirijat-Orchestră a Universității Naționale de Muzică din București, am dirijat numeroase formații corale și orchestrale. În 1997 am făcut primul turneu în calitate de dirijor cu orchestra *Jeunnesses Musicales*, în Franța, unde am revenit, un an mai târziu, cu corul de voci egale *Voces Primaverae*. Tot cu orchestra Filarmonicii Tineretului Bucureștean aveam să concertez în Spania, în anul 1999.

– A urmat absolvirea facultății.

– Da, am absolvit facultatea în anul 2000, moment în care am preluat Corala *Camerata Danubii* din Călărași – față de care mă leagă frumoase amintiri – și vreme de patru ani am participat la festivaluri naționale și internaționale, printre care și Festivalul *D.G. Kiriac* de la Pitești, ediția 2003.

Anul absolvirii a însemnat și începutul colaborării cu orchestre filarmonice din Giurgiu, Bacău, Rm. Vâlcea ș.a.

În 2002 am fost admis pe postul de asistent universitar al Catedrei de Muzică din cadrul Universității Pitești, unde am pus bazele Orchestrei Universității. Din această orchestră făceau parte studenți și profesori ai catedrei, precum și profesori de la Liceul de Arte *Dinu Lipatti* din Pitești, cu care am susținut concerte în aula Universității de la Centrul de Calcul și la Teatrul *Al. Davila.*

În anul 2003 am fost numit președintele juriului la prima ediție a Festivalului de Muzică de Cameră organizat la Pitești.

- Cum s-a schimbat dirijorul Tiberiu Dragoș Oprea în ultimii ani?

- Nu știu dacă cineva se poate schimba cu adevărat; mai degrabă găsește în el însuși resurse, se dezvoltă. Iar un șoc sau altul, sau, hai să-i spunem, o oportunitate face ca această dezvoltare să ia proporții și viteză... dacă există resurse, spirituale desigur. Găsesc că acum am mai mult curaj și mai multă încredere în mine. Aș putea spune ca sunt *„în schimbare”*, proces care sper să (mă) țină cât mai mult.

- Vă simțiți adoptat de comunitatea culturală piteșteană?

- Mi s-a făcut o primire regească, din toate punctele de vedere. La început, unii mi-au acordat o încredere sinceră și poate nejustificată – în sensul că au făcut-o fără să mă cunoască și le mulțumesc; alții, la fel de regește, însă au fost puțin refractari sau circumspecți, ca și cum aș fi încercat să ocup un loc ce li s-ar fi cuvenit; dar, în general, am stabilit legături frumoase și onorante pentru mine cu oamenii de cultură din oraș, atât cât am apucat să-i cunosc până în prezent. Vreau să mă implic cât mai mult în tot ce înseamnă cultură, artă și sensibilitate piteșteană.

- Cum simțiți puterea muzicii asupra publicului atunci când dirijați?

- Când interpretează, un artist se confundă cu arta lui atât de mult încât uită câteodată de cotidian, uită de alții, uită până și de public... Și atunci se creează un magnetism: publicul este atras de un act artistic autentic, total, nu de unul artificial, de fațadă. Atunci când nu reușesc să uit problemele de toate zilele sau atunci când îmi amintesc cine este în sală, simt că muzica noastră nu ajunge unde trebuie, ci se oprește doar la... *a fi plăcută.* Cred în puterea muzicii de a transforma, de a aminti, de a te regăsi pur și simplu în ea.

- Credeți că există pericolul scăderii în importanță a muzicii clasice în condițiile acceptării falselor valori muzicale de către mase?

- Muzica clasică nu poate să scadă în importanță, chiar dacă într-un moment sau altul așa pare. În ea se păstrează valori nemuritoare; minți uriașe au creat această muzică în așa fel încât ea să se poată recrea la fiecare interpretare. Muzica clasică este atemporală în comparație cu alte genuri care sunt strict legate de moment. Toate genurile vor coexista, probabil, numai că trebuie să fim atenți la echilibru, la proporția cu care receptăm genurile de orice fel. Cât privește nonvalorile sau falsele valori, nu-mi fac probleme. Acestea se exclud singure.

- Care este în cazul dvs. relația dirijor-solist? În acest context aveți unul sau mai mulți soliști favoriți?

- Consider că fiecare solist are o personalitate puternică, proprie, și de aceea ajunge solist. În genere, acesta are o tehnică foarte bună, peste medie; dar ceea ce este mai important este că el are ceva de spus, în plus, este în stare să găsească noi exprimări în piesele clasice, să le dea viață. Este posibil ca ideile solistului să nu corespundă cu cele ale dirijorului în totalitate, pentru că muzica clasică oferă o bogăție de exprimări pentru aceia care știu să le găsească. În astfel de cazuri, dirijorul și solistul ajung la o variantă comună în care își îmbină ideile; și, dacă reușesc să dea un sens unitar acestei combinații, realizarea este cu atât mai convingătoare, mai puternică, pentru că împreună au pus umărul la obținerea acelui rezultat.

- Considerați că media scăzută de vârstă este un avantaj sau un dezavantaj în cazul Filarmonicii Pitești?

- Cred că sunt foarte mulți tineri merituoși care nu au posibilitatea să-și exercite meseria, din cauza lipsei de locuri. Dacă le acorzi încredere, poți obține rezultate extraordinare care compensează eventuala lipsă de experiență. Aș merge mai degrabă pe voință și entuziasm decât pe un profesionalism rece, sau mai grav, pe suficientism (bineînțeles, acestea sunt cazuri extreme). Am încercat să păstrez totuși un echilibru între tinerețe și experiență, care, în anumite cazuri fericite, pot chiar să coincidă.

- Vă doriți ceva în mod special de la această orchestră pe care ați format-o?

- Îmi doresc ca fiecare instrumentist din Orchestra Filarmonicii Pitești să simtă că se poate exprima aici și că se poate dezvolta...

Redacția

Pagini de istorie locală

Monografia comunei Bradu (Negoi Ion, Negoi Bogdan - *Bradurile O așezare argeșeană*, Editura Tiparg, Pitești, 2007, 470 p.) era așteptată de multă vreme de publicul iubitor de istorie locală. Profesorul Ion Negoi, împreună cu Bogdan Negoi, a dus la capăt această muncă dificilă printr-o documentare bogată în arhivele din Pitești și Bradu. Pozele de la sfârșitul lucrării ilustrează zestrea edilitară a comunei și veșmântul tradițional, purtat astăzi doar de persoanele vârstnice.

Pe parcursul a 470 de pagini, cartea surprinde cea mai mare parte a istoriei și a activității oamenilor din așezarea argeșeană cu cea mai rapidă și amplă extindere din județ. Sunt date extrem de interesante despre evoluția demografică a așezării, alimentație, educație, viață religioasă și tradiții.

Unele afirmații nu sunt tocmai exacte. Aflăm astfel că în ultimele trei decenii nu s-a mai extins vatra comunei (p. 75). Dacă până în 1989 satul Geamăna se afla la distanță de orașul Pitești, câmpurile cu grâu și porumb demonstrând politica regimului comunist de a cultiva fiecare bucățică de teren, în prezent se poate constata o adevărată explozie a vilelor până în marginea cartierelor Prundu și Craiovei. Au fost construite case în fostul izlaz al satului Geamăna și pe malul gârlelor. Au fost defrișate și perdelele de salcâmi ce asigurau dealul în preajma fostei mori a satului. Ocrotirea naturii cedează total în fața obsesiei pentru confort în mijlocul vegetației. Problema este că tocmai vegetația dispare în fața betonului. Vatra comunei a fost extinsă și la contactul dintre satele Bradu de Sus și Geamăna. Procesul este mai puțin vizibil în Bradu de Jos, dar de-a lungul drumului județean aproape că s-au completat spațiile de construcție până la calea ferată. Nu este vorba doar de locuințe de vacanță, temporare. Nici afirmația că tinerele generații nu-și construiesc case și locuiesc cu părinții (p. 75) nu are acoperire pe teren. Vile impozante răsar în fiecare zi în curțile părinților sau pe terenuri noi. Se preferă construirea de case noi în locul celor bătrânești, dar în acte lucrarea apare ca fiind doar consolidarea clădirii. Oricum, statisticile primăriei sunt depășite de mult și în ceea ce privește suprafața locuibilă și numărul de camere. La recensământ se trec mai puține camere și o suprafață locuibilă redusă din motive lesne de înțeles. Mai trebuie să se observe că deja numărul de case este potrivit cu numărul de locuitori, cele 1668 de locuințe dând cel mult trei persoane de casă. Se poate considera că numărul de case trebuie menținut aproximativ la aceleași valori deoarece populația scade alarmant de repede. Multe spații au ajuns deja în stare de ruină tocmai pentru că toți copiii și-au abandonat locul de naștere pentru confortul iluzoriu de la oraș.

Nici tabelul cu antroponime nu este exact. Aflăm că numele de Alina este folosit din 2005, dar sunt deja persoane de 28 de ani care au fost botezate astfel. Nu apare numele de Claudia (exista cel puțin din 1977), iar Claudiu este trecut tot în contul anului 2005 cu toate că sunt persoane botezate din 1971 și 1973.

Mulți eroi din cele două războaie mondiale n-au avut loc pe monumente sau în paginile cărții. A fost omisă cu prea multă ușurință activitatea lui Dumitrescu A. Marin în cadrul parohiei Bradu de Jos. Se poate spune că a contribuit decisiv la pictarea bisericii și la construirea celor două troițe din zid. Nu amintim aici decât lucrările de amploare.

S-a trecut prea ușor peste politica incoerentă a autorităților în domeniul agriculturii. Clădirile fostelor gospodării agricole au fost aduse în stare de ruină și nu s-au mai făcut investiții. Utilajele agricole sunt foarte vechi și posibilitățile financiare ale populației fac imposibilă trecerea la o agricultură zisă europeană. Trebuie spus că statul a avut o atitudine total anti-țărănească prin desființarea fabricilor de mașini agricole. Oare cu ce se va mai ara pământul? Retragerea statului din agricultură și industrie după model european a fost o gravă eroare politică și demonstrează diletantismul celor ajunși la cârma țării.

Monografia este lipsită de o analiză detaliată a mortalității, un aspect mai puțin plăcut, în comună. Medicina se dovedește neputincioasă în fața valurilor de decese ce se întâmplă în lunile februarie și martie, adică exact așa cum se întâmpla și în 1941. Se pot aduce în discuție și cauzele deceselor provocate de alimentația incorectă, de tip modern. Epoca supermarketului a dus la înlocuirea produselor naturale cu cele prelucrate industrial și la o invazie masivă a alcoolului rafinat. Atacurile vasculare cerebrale și atacurile de cord seceră viețile multor oameni fără ca autoritățile să ducă o politică eficientă de prevenire. Dispensarul din sat nu are nici măcar un telefon fix, iar aparatura medicală este uzată moral și fizic.

Bombardamentele americane din 1944 asupra aerodromului de la Geamăna sunt omise, chiar dacă au fost de o intensitate exagerată în raport cu importanța militară a obiectivului. Gropile rămase amintire din anii războiului în pădurea Podeanca au servit drept rezervoare de apă pentru vitele sătenilor în epoca de secetă de peste an.

Monografia realizată de profesorul Ion Negoi și Bogdan Negoi poate să fie luată drept exemplu și de alți autori pentru completarea istoriei locale, atât de neglijată în favoarea marilor evenimente, a ideologiilor de tot felul și a integrărilor permanente. Apariția lucrării a fost favorizată și de implicarea autorităților locale, un exemplu și pentru alți primari.

Prof. Ionel-Claudiu DUMITRESCU

Memoria lacrimei

Nu cred că greșesc dacă voi înscrie această lucrare în ciclul de volume având ca subiect deținuții politici de pretutindeni, între care *„Fenomenul Pitești”* (Virgil Ierunca), *„Morminte vii”* (Nistor Chioreanu), *„Coborârea în iad”* (Neculai Popa), *„Tragedia Piteștí”* (Constantin Merișca), *„Et Ego. Sărata-Pitești-Gherla-Aiud”* (Viorel Gheorghiță), *„Experimentul Pitești”* (Traian Popescu) etc.

„Memoria lacrimei” (tipărită cu sprijinul Centrului Cultural Pitești) este o carte închinată suferinței omenești și aparține profesorului nonagenar Nicolae Enescu, care-și narează patimile întinse pe parcursul întregii sale vieți. Dar nu numai ale sale, ci și ale multor altora, elite ale vieții culturale, politice ori militare românești interbelice – precum Istrate Micescu, Nichifot Crainic, Radu Gyr, Mircea Vulcănescu, Gheorghe Eminescu, generalii Mociulschi și Carlaonț – pe care avea să-i întâlnească în închisoarea de la Aiud.

Avem în față o lucrare *„grea”*, dar nu la propriu, prin numărul celor 154 de pagini, ci prin mesajul său. Scrisă cu multă naturalețe și într-un limbaj ușor de înțeles, cartea se lasă însă greu dusă la capăt, oferind o lectura nu tocmai ușor de *„digerat”*.

Dacă era necesară apariția sa? Răspunsul este categoric DA. Personal, cred că orice carte editată e binevenită, pentru că reprezintă opinia unui om și acest lucru trebuie respectat. Efortul autorului, ca la venerabila vârstă pe care o are să dea naștere unei astfel de lucrări, înghițind încă o dată lacrimile sărate și amare ale unei dureroase întoarceri în timp, este mai mult decât lăudabil.

Structurată în patru părți – *Memoria lacrimei, Familia, Despre Nicolae Enescu, Addenda* – cartea impresionează cel mai mult prin caracterul tulburător în care autorul își descrie propria viață, având o copilărie chinuită, o adolescență plină de lipsuri, o tinerețe și maturitate cu multe suferințe și nedreptăți.

Mărturisesc că emoția provocată de parcurgerea acestei lucrări mă stăpânește și în aceste momente, când scriu rândurile de față și deși ar părea neortodox, voi apela la fragmente alese din cartea prezentată pentru a vă înfățișa o realitate, dură, crudă, născătoare, în mod paradoxal, de sentimente înălțătoare.

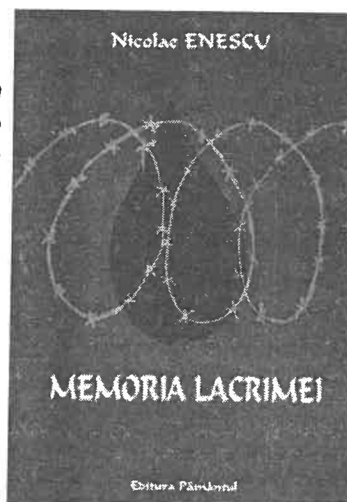
Copilăria, adolescența, prima tinerețe:

„Nașterea mea (...) era să corespundă cu moartea mamei! Refuzam să vin! Intuiam oare ce avea să mă aștepte pe pământ? (...)”.

„Murind tata, a pierit și copilăria mea (...)”.

„În fiecare sâmbătă veneam de la Vâlcea, să-mi văd mama (...) Drumul, 25 de km, îl făceam pe jos (...) Mama era cu gheata mea în mână și se uita prin ea: «Cum să nu plâng? Nu mai ai pingele! Calci direct pe pământ! » (...)”.

„Studenția mea a fost o perioadă de mari lipsuri: nu aveam casă, nu aveam masă, nu aveam cu ce să îmi cumpăr cursuri. Dormeam prin sălile de așteptare ale Gării de Nord, pe la colegi, mâncam la cantina șomerilor (...) În sala de curs nu mă dezbrăcam pentru că zdreanța de pardesiu acoperea alte zdrențe: haina și pantalonii (...)”.

„Păcatul”

„Ajunși acasă (...) percheziția a continuat în podul casei unde au găsit opt arme: 4 carabine și 4 arme de vânătoare. Le strânsesem pentru partizanii din Munții Argeșului (...)”

Calvarul

„De la Craiova m-au transferat la Aiud [anagramat IADU sau IUDA – n.r.]. *De la Pitești la Aiud era ca din iad în iad. Cei șase ani de închisoare de aici au fost ani de tortură, aici am primit bătăi la tălpi, lovituri de cravașă, de pumni, de bâte, de bocanci, celule strâmte, fără geamuri, numite «neagra», celule cu apă pe jos, foamete, frig, boli, lipsa medicamentelor, oameni-schelete, muribunzi, cinci morți pe zi, cadavre aruncate în tomberon și răsturnate în groapa comună, sulă înfiptă în tălpi pentru a se verifica decesele (...)”.*

„Duminica dimineața, nu terciul era așteptat, ci predica lui Nichifor Crainic, spusă în șoaptă să nu audă gardianul. Radu Gyr și Nichifor Crainic sunt marii autori ai poeziei în lanțuri (...) Poeziile lor au suplinit antibioticele, vitaminele; poeziile lor ne-au ținut de foame (...).

«Sărac sunt, Doamne sărac...
Sărac în celulă, sărac întru toate.
Lihnit sunt și foamea mă taie:
Vreau sâmburii ce-ți cad de la masă,
Vreau tot ce arunci la gunoaie»
(Radu Gyr)

„Eram la a doua congestie [pulmonară –n.r.]. *Slab, foarte slab, de șoldurile mele puteai să agăți câte o traistă. Numai Dumnezeu și rugăciunile închinate Lui m-au ținut în viață (...)”.*

Și era nevoie de amândouă: de poezie și de rugăciune. Nici un menajament, nici o alinare; brutalizări dincolo de închipuirea umană, chiar în fața muribunzilor. Exemplul *„verdictului”* dat de Lulu, ofițerul politic de la Aiud, lui Istrate Micescu, aflat pe patul de moarte *„Eu știu ce ți-ar trebui ție, mă banditule, patru scânduri* [nu medicamente – n.r.]. *Și-o să ți le dăm în curând.”* este mai mult decât grăitor.

Viața de după calvar...

avea să fie și e ea o luptă continuă cu un sistem care nu putea aprecia oameni precum Nicolae Enescu. Eliberat de la Aiud la 28 aprilie 1954, după *„numai șapte ani”*, cum însuși va spune mai târziu (raportându-se la Corneliu Coposu), avea să ia drumul Bărăganului pentru a putea să-și ajute familia rămasă acasă la Curtea de Argeș. Urcând treptele ierarhice ale noii orânduiri, de la îngrijitor de porci, șef de atelier de împletituri (comuna Mănăstirea – Bărăgan), ziler și culegător de fructe, la Curtea de Argeș, unde revine în anul 1965 – fiind considerat inițial ca *„irecuperabil”* pentru învățământ – , apoi muzeograf la Muzeul Orășenesc, profesor de limba română la Seminarul Teologic și de limba franceză la Liceul Teoretic *„Vlaicu Vodă”*, ajunge, in cele din urmă, pensionar *„cu drepturi depline”*: *„Pensia mea ca profesor (...) 1.126.500 lei, și asta în urma unei majorări”*.

Concluzia: o viață de om așa cum a fost, cupă de venin băută până la fund. Nimic mai adevărat: *„Nașterea mea (...) era să corespundă cu moartea mamei! Refuzam să vin! Intuiam oare ce avea să mă aștepte pe pământ? (...)”.*

Cinste autorului pentru efortul său, cinste celor care au făcut posibilă apariția acestei lucrări: Ionel Cristescu-Mușătești, Dumitru Augustin Doman, Ghorghe Păun și în special Jean Dumitrașcu – neobosit promovator al culturii autentice în toate formele sale.

N.G.

Românii în Epoca Modernă (1821-1859)

Note de curs

Faptul că la o facultate apar cursuri tipărite într-o prezentare de ținută demonstrează indirect profesionalismul cadrelor universitare care pregătesc noile generații de studenți. Dacă autorii acestor cursuri sunt și tineri pe deasupra, atunci putem crede cu oarece temei că pasiunea și seriozitatea lor va fi transferată și celor pe care îi îndrumă la orele de curs sau de seminar.

Exemplul *„Notelor de curs”* ale lectorului universitar dr. Aurelian Chistol, intitulate *„Românii în Epoca Modernă (1821-1959)”*, nu fac altceva decât să continue, pe segmentul său de predare, linia deschisă de mai tânărul coleg de catedră – asistent univ. drd Augustus Bărbulescu, care în anul 2005 lansa cursul *„Scurtă istorie a Orientului Antic”* specific perioadei antice.

Cursul editat propune să evidențieze în mod sintetizat și în strânsă legătură cu contextul internațional, transformările politice, instituționale, economice, sociale și culturale, care au stimulat procesul formării și afirmării națiunii române, având drept corolar statul român și desăvârșirea unității naționale.

Un aspect complicat este, așa cum afirmă chiar autorul *Notelor*, periodizarea acestei epoci, dat fiind caracterul convențional al acesteia, limita inferioară comportând mai multe aspecte interpretabile, din cel puțin două puncte de vedere: al regățenilor și al transilvănenilor. Daca primii stabilesc începutul modernismului românesc la 1821, prin Revoluția lui Tudor Vladimirescu, cei din urmă coboară pragul modernismului în ultimele trei decenii ale veacului XVIII, reprezentând începutul mișcării de emancipare națională activă, corespunzătoare epocii Luminilor (Inochentie Micu Klein, răscoala de la 1784, Supplex Libellus Valachorum și Școala Ardeleană).

Punând însă totul cap la cap, putem socoti aceste *Note de curs* ca o contribuție valoroasă și, totodată, un instrument binevenit pentru instruirea studenților oricărei facultăți de istorie din țară. **(N.G.)**

„I.C. Brătianu, Piteștiul și intrarea în normalitate” se constituie într-o mini-culegere de articole, abordând personalitatea complexă a liderului liberal în diversele sale ipostaze, dar și epopeea realizării, și mai ales a amplasării în Pitești, a statuii ce-l înfățișează pe acesta.

Mini-culegerea a fost scrisă și tipărită sub imperiul clipei, datorită dorinței arzătoare a directorului Centrului Cultural Pitești dl Jean Dumitrașcu (care a asigurat și coordonarea lucrării) de a o lansa odată cu dezvelirea statuii lui I. C. Brătianu din Grădina Publică, la 25 mai 2007, când tumultul sărbătoririi Zilelor municipiului Pitești (17-22 mai) nu se încheiase încă.

Semnatarii celor șase articole – Jean Dumitrașcu, Cornel Carp și Narcis Gherghina – au prezentat, la modul succint, episoade ale *„nașterii”* statuii și diverse fațete ale lui Bratianu, precum dimensiunile socială, culturală și politică.

Concepută ca și mijloc de educare, prin repunerea în circulație a unor valori de natură liberală, cartea a atins scopul propus de coordonator. **(N.G.)**

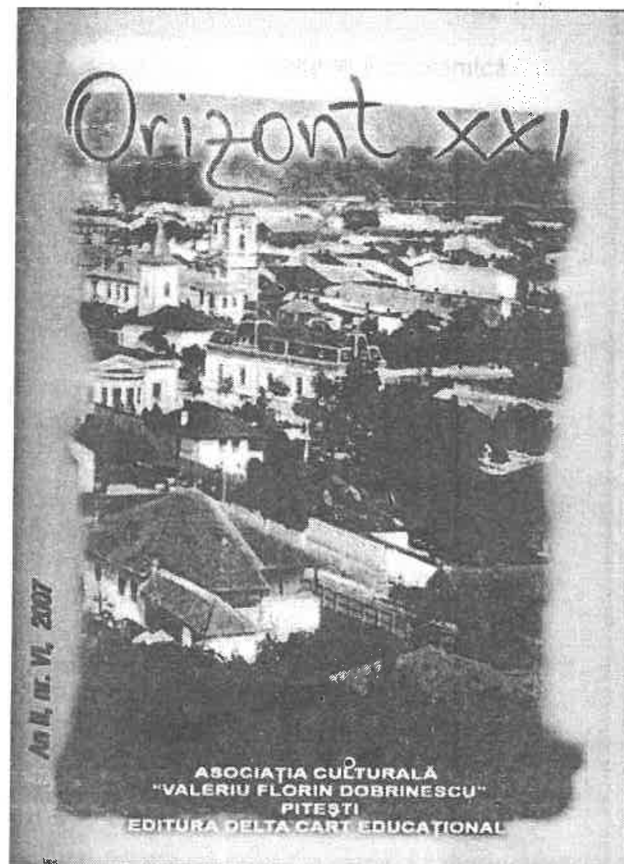
Orizont XXI

În decembrie 2005, la doi ani după prematura și neașteptata trecere în neființă a istoricului Valeriu Florin Dobrinescu, un grup de prieteni, colaboratori și discipoli ai ilustrului dispărut a decis să se constituie într-o asociație culturală, care să-i poarte numele și să-l păstreze mereu viu în amintirea tuturor iubitorilor de istorie.

Printre scopurile nobile ale respectivei societăți, conduse de col. dr. Cornel Carp – comandant al Centrului de Păstrare și Valorificare a Arhivelor Militare Istorice *„General Radu Rosetti”* din Pitești – s-a aflat și acela de a edita o revistă de istorie.

Grație eforturilor depuse de membrii fondatori ai Asociației *„Valeriu Florin Dobrinescu”*, în martie 2006, vedea lumina tiparului , publicația trimestrială abordând o tematică specifică: *„istorie locală, istorie militară, istorie politică a României și universală, filosofia istoriei, istoria culturii, memorii, documente”.*

Timpul a trecut, iar revista, aflată sub conducerea onorifică a prof. univ. dr. Gheorghe Buzatu, a căpătat consistență, impunându-se în peisajul publicistic consacrat tematicii respective, grație seriozității și rigurozității articolelor găzduite în paginile sale.

Fără a cădea în capcana transformării *„Orizontului XXI”* într-o portavoce a angajaților Arhivelor Militare, conducerea revistei – îndeosebi tânărul său redactor șef, Iulian Boțoghină – a manifestat o reală și firească deschidere către mediul universitar local și nu numai.

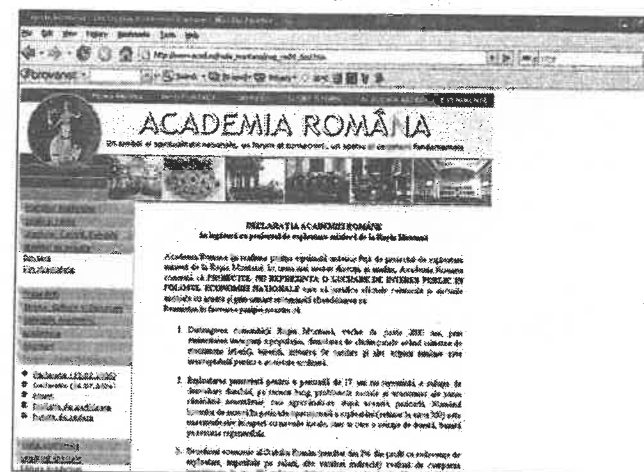
Ajunsă deja la numărul VI, revista a rămas fidelă unei structuri variate, cuprinzând următoarele rubrici: *„In Memoriam”* (consacrată evocării personalității profesorului Valeriu Florin Dobrinescu), *„Studii și comunicări”*, *„Document”*, *„Memorii. Amintiri. Jurnale”*, *„Eseu”*, *„Debut”* și *„Recenzie”*.

Din numărul recent apărut, evidențiem *„Gândurile despre omul Valeriu Florin Dobrinescu”* ale istoricului argeșean Gh. Nicolescu, *„prieten și la bucurie și la necaz timp de peste 30 de ani” al „domnului profesor”*, căruia îi păstrează o pioasă amintire, nealterată de trecerea timpului.

Daca studii precum cele ale profesorilor Gh. Buzatu sau C. Hlihor nu mai necesită nici o prezentare, ne permitem să-l remarcăm pe cel aparținând colegei noastre de peste Prut, Mariana Țăranu, consacrat evocării terorii abătute asupra intelectualității basarabene sub regimul ocupației sovietice din anii 1940-1941, teză mai puțin abordată de istoriografia românească.

Cârcotașii s-ar putea întreba – aparent cu temei – este posibil ca o publicație să facă reclamă *„concurenței”*? Nu putem răspunde decât tot printr-o interogare: Cele două reviste sunt rivale sau complementare? Suntem convinși că răspunsul e atât de limpede, încât nici nu trebuie enunțat. De altfel, semnăturile unor prieteni ai *„Restituirilor”* se regăsesc și în *„Orizont XXI”*, ceea ce constituie, în mod inexorabil, un liant între cele două publicații aparținând familiei slujitorilor muzei *„CLIO”*.

Redacția

http://www.acad.ro/com2003/pag_com03_0304_2.htm

Un site cu o gama variată de informații, de la punctele de vedere ale membrilor Academiei Române, la rapoartele de impact asupra mediului ambiant dar și amenințarea ce planează asupra distrugerii patrimoniului istoric și arheologic. Sunt prezentate rapoarte ale săpăturilor cu caracter arheologic din zonă, care dovedesc că cercetările din această arie sunt abia la început. Rapoartele prezentate pe site demonstrează că cercetarea arheologică necesită un timp mai îndelungat pentru a trage concluzii pertinente și că sumele de bani pe care compania canadiana este dispusă să le aloce nu ar grăbi, chiar și daca ar vrea, încheierea în condiții mulțumitoare a săpăturilor. Totodată analiza procedeului de exploatare atrage atenția membrilor Academiei prin caracterul ireversibil și prin dereglarea ciclurilor biogeochimice locale. Multitudinii de soluții împotriva exploatărilor miniere cu cianuri le sunt opuse altele, formate din propuneri limitate temporal în privința exploatării, dar si din perspectiva fondurilor ce vor urma a fi obținute.

Grafica site-ului nu impresionează, dat fiind și faptul că punctele de vedere exprimate aici constituie *„marfa”* cel mai de preț.

http://www.faracianura.ro/

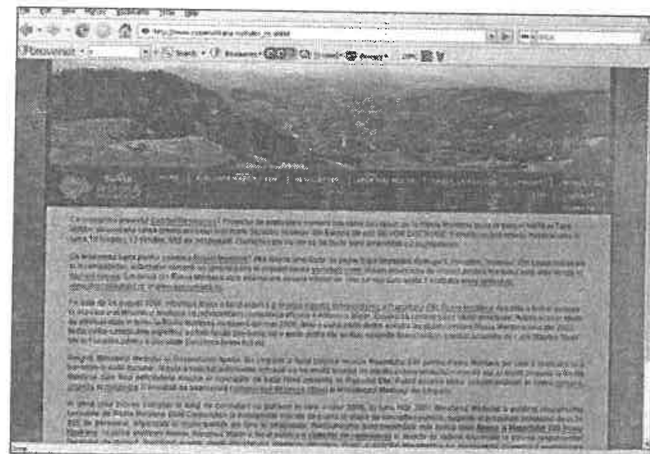
Site-ul reprezintă poziția neechivocă a coaliției România Fără Cianuri, inițiativă a societății civile care urmărește interzicerea cianurii în minerit pe considerente sociale, economice și de mediu. Reunite sub stindardul verde ecologist și având ca slogan sintagma *„România nu gustă cianura!”*, cele 17 asociații de mediu încearcă să influențeze în mod favorabil votul parlamentarilor și să informeze publicul larg despre parcursul legislativ și riscurile asociate cianurii în minerit. În plus, site-ul dă posibilitatea vizitatorilor săi să voteze pro sau contra folosirii cianurii în minerit.

Grafica simpla a site-ului, împărțit judicios în 6 compartimente - Despre noi, Cianura, Riscuri implicate, Propunere legislativă, Activism, Media, Contact - îl fac accesibil tuturor surferilor de internet.

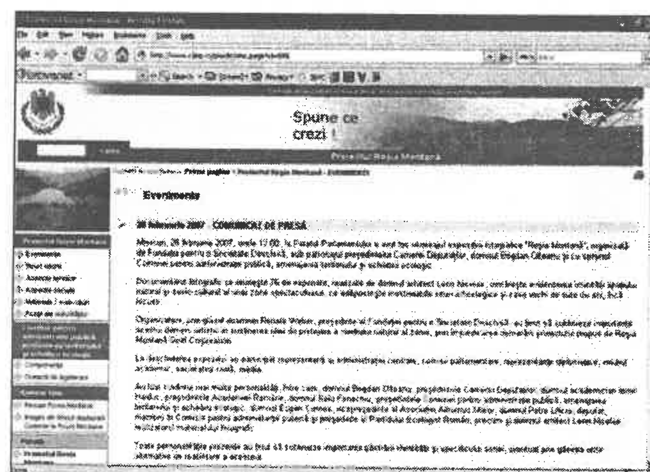
www.rosiamontana.ro

Acest portal se prezintă surferilor de net sub forma unui complex site unidirecțional, ca multele de altfel, sprijinind în cazul de față campania de salvare a așezării Roșia Montană.

Front-page-ul – cu o desfășurare de numai un ecran și jumătate – are setată intr-o prezentare succesivă, imagini reprezentative pentru zona Roșiei. Rubricile site-ului – Home, Evaluare, Raport EIM, Newsletter, Află mai multe, Drept la replică, Linkuri, Cronologie, Eim, Contact, Donează, permit vizitatorilor alcătuirea unei imagini de ansamblu complete cu privire la tematica dezvoltată.

Punctul forte al site-ului îl constituie numeroasele link-uri , care permit o navigare ușoară și fac legătura cu diversele organizații nonguvernamentale și de stat implicate în acest demers.

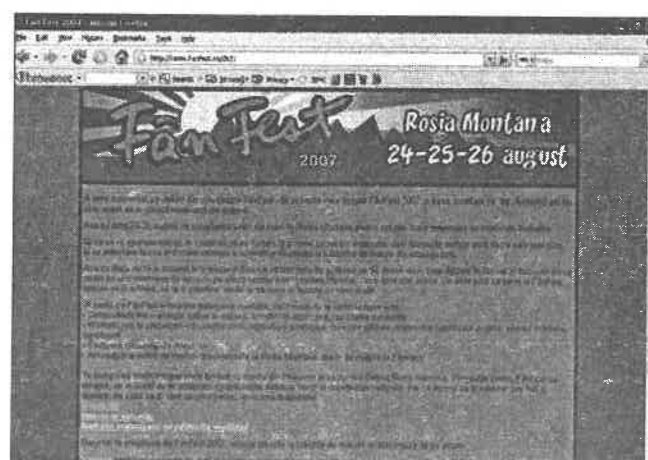

http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=595

Site-ul Comisiei pentru administrație publică, amenajarea teritoriului și echilibru ecologic din cadrul Parlamentului României conține una dintre cele mai complete prezentări ale Proiectului Roșia Montană de pe internet. Multiplele sale secțiuni prezintă în mod detaliat date referitoare la evenimente, istoric, aspecte tehnice și sociale, galerie foto cu trimitere directă la Roșia Montana. Încercând o prezentare echilibrată a celor două opinii legate de Proiectul în discuție, site-ul încearcă, pe lângă postarea materialelor pro și contra exploatărilor miniere de suprafață de la Roșia Montană, să modereze o discuție între susținătorii celor două poziții, punând la dispoziție și un forum de discuții.

http://www.fanfest.ro/2k7

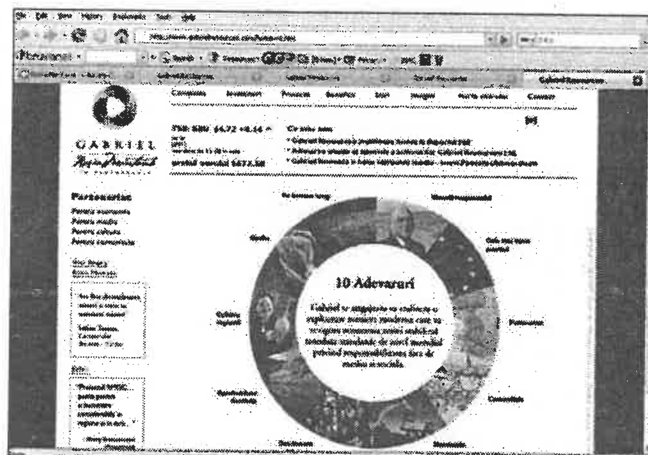
Site-ul manifestării Fân Fest, aflată la a cincia ediție, prezintă, într-un format *„ecologic"* principalele problematici pe care această manifestare își propune sa le prezinte publicului, dar si navigatorilor pe internet. Dintre acestea remarcăm demonstrațiile live în domeniul energiei solare și eoliană, construcții ecologice, reciclarea deșeurilor; workshopuri și prezentări cu tematica drumuri verzi, agricultura ecologică, încălzirea globală, organisme modificate genetic, comerț echitabil și agrodiesel; campanii de mediu din România dar și activități interactive de mediu cum ar fi biodiversitate la Roșia Montană sau fluturi de noapte la Fân Fest. Totodată site-ul oferă posibilitatea vizitatorilor săi de înscriere voluntară la eforturile organizatorilor punând la dispoziție liberul drept de expresie al surferilor de net la o problematică spinoasă în mediile politice actuale: interzicerea cianurii în minerit. Mai putem găsii o gelerie foto, jurnalul de marș, mesajele de susținere primite de organizatori, un centru de presă și o hartă pentru ghidaj.

www.gabrielresources.com

Reprezintă site-ul oficial al proiectului minier dezvoltat la Roșia Montană de Gabriel Resources – Roșia Montana Gold Corporation.

Home-page-ul site-ului reușește să impresioneze vizitatorul din primele momente, grație graficii excepționale dezvoltată de web master-ul ce-l administrează.

Complexitatea structurală a site-ului ascunde, în principiu, un singur scop: dorința părții canadiene de a exploata zăcămintele aurifere din zona Roșia Mpntană, bazându-și argumentația pe principii precum: o viață mai bună pentru locuitorii zonei (prin crearea de noi locuri de muncă în minerit), conservarea mediului (!), respectarea culturii și a patrimoniului regiunii etc.

Site-ul se prezintă în variantă bilingvă: română și engleză.

Rubrică realizată de **Dan Adrian ARSENE**

http://www.centrul-cultural-pitesti.ro

Creând rubrica Restituiri mail box am dorit să punem la dispoziția cititorilor revistei o modalitate de a interacționa în mod direct cu colectivul redacțional și de a completa cu informații inedite, în măsura în care acestea există, articolele sau/și studiile apărute în numerele anterioare.

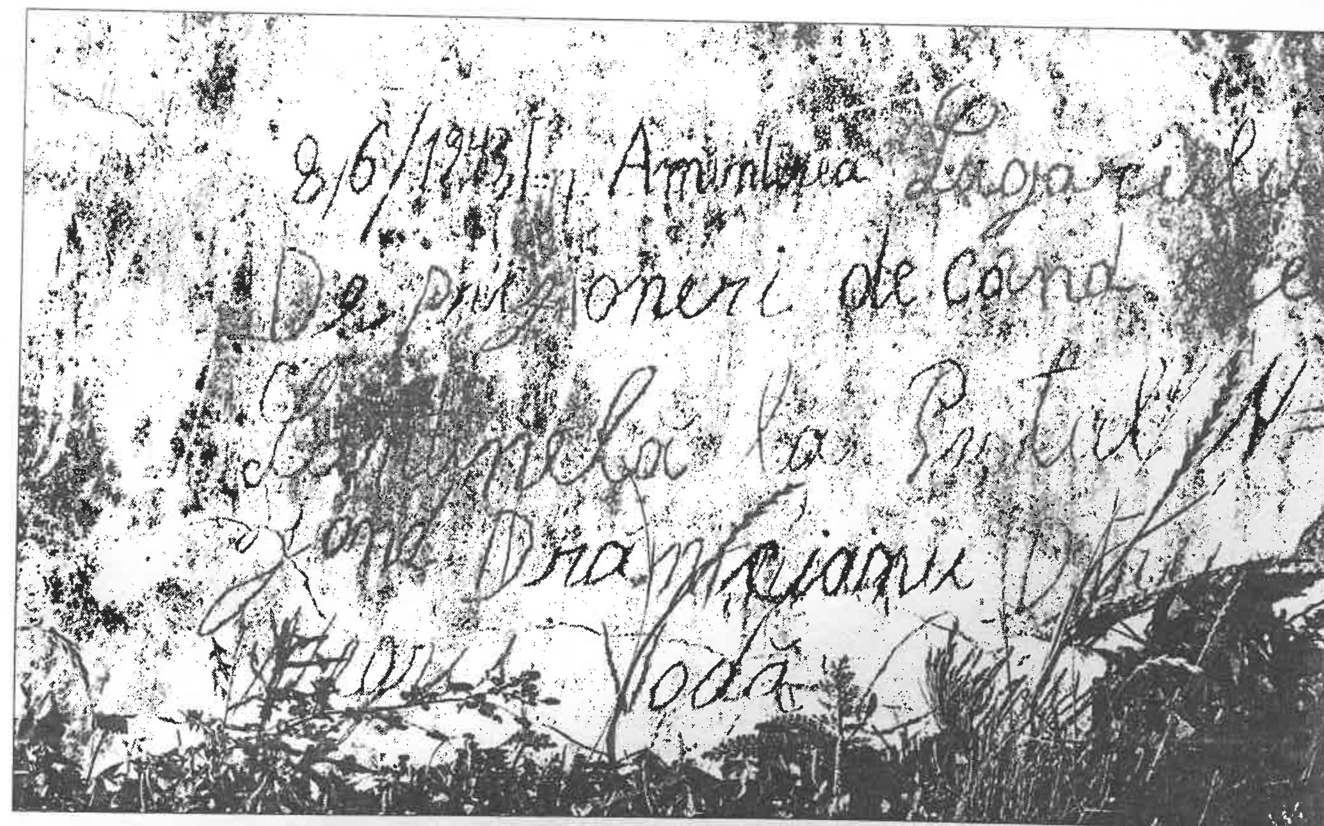

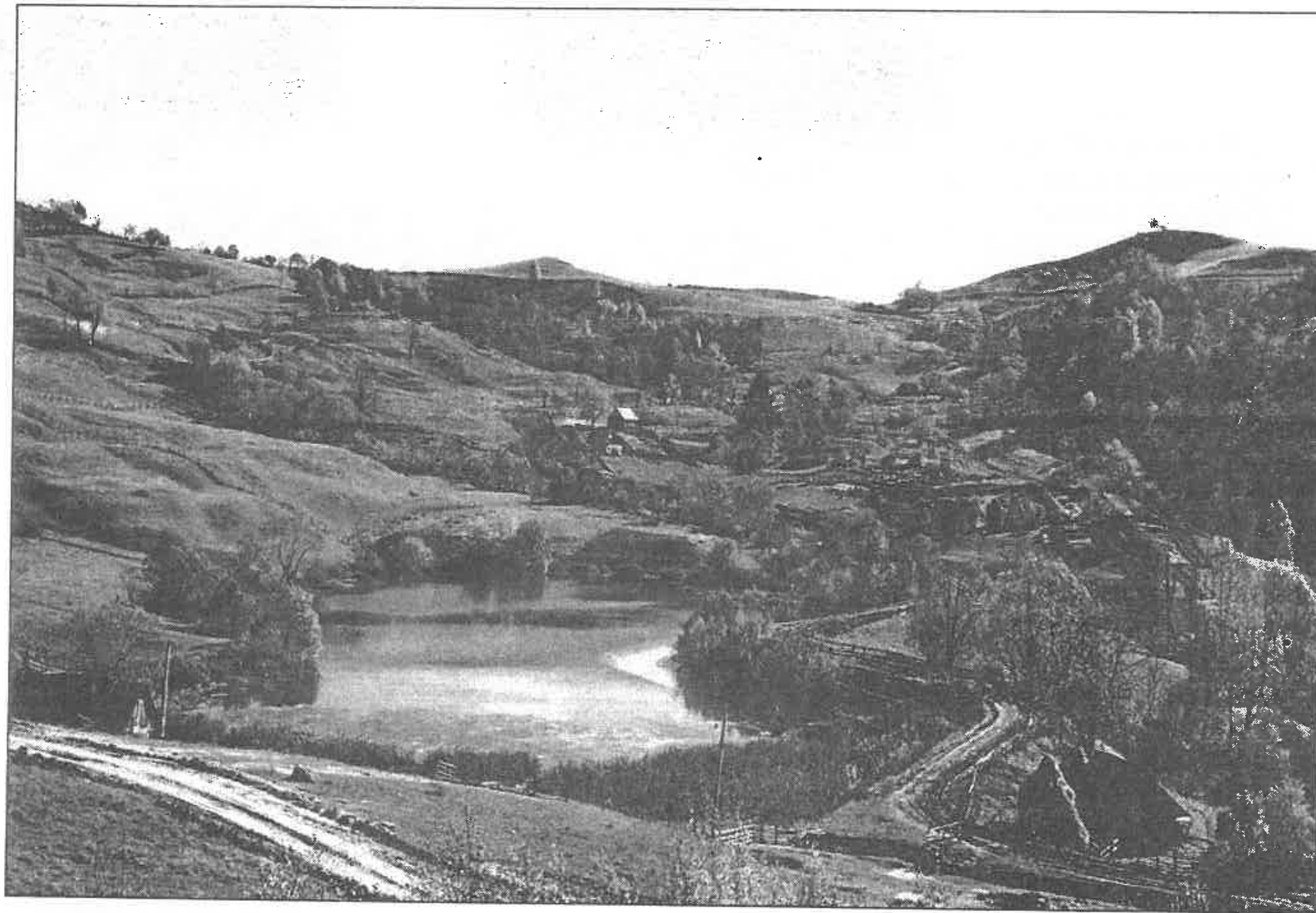
Deși cu întârziere vă trimit câteva *„altfel"* de fotografii din satul model Corbeni [referire la articolul din numărul precedent intitulat *"Date privind satul model Antonești, Comuna Corbeni"*, semnat Ștefan Dănăilă – n.r.]. Am mai multe și încă n-am reușit să fotografiez tot ce există. În prima avem, cred, *„amprenta"* arhitectului Richard Bordenache.

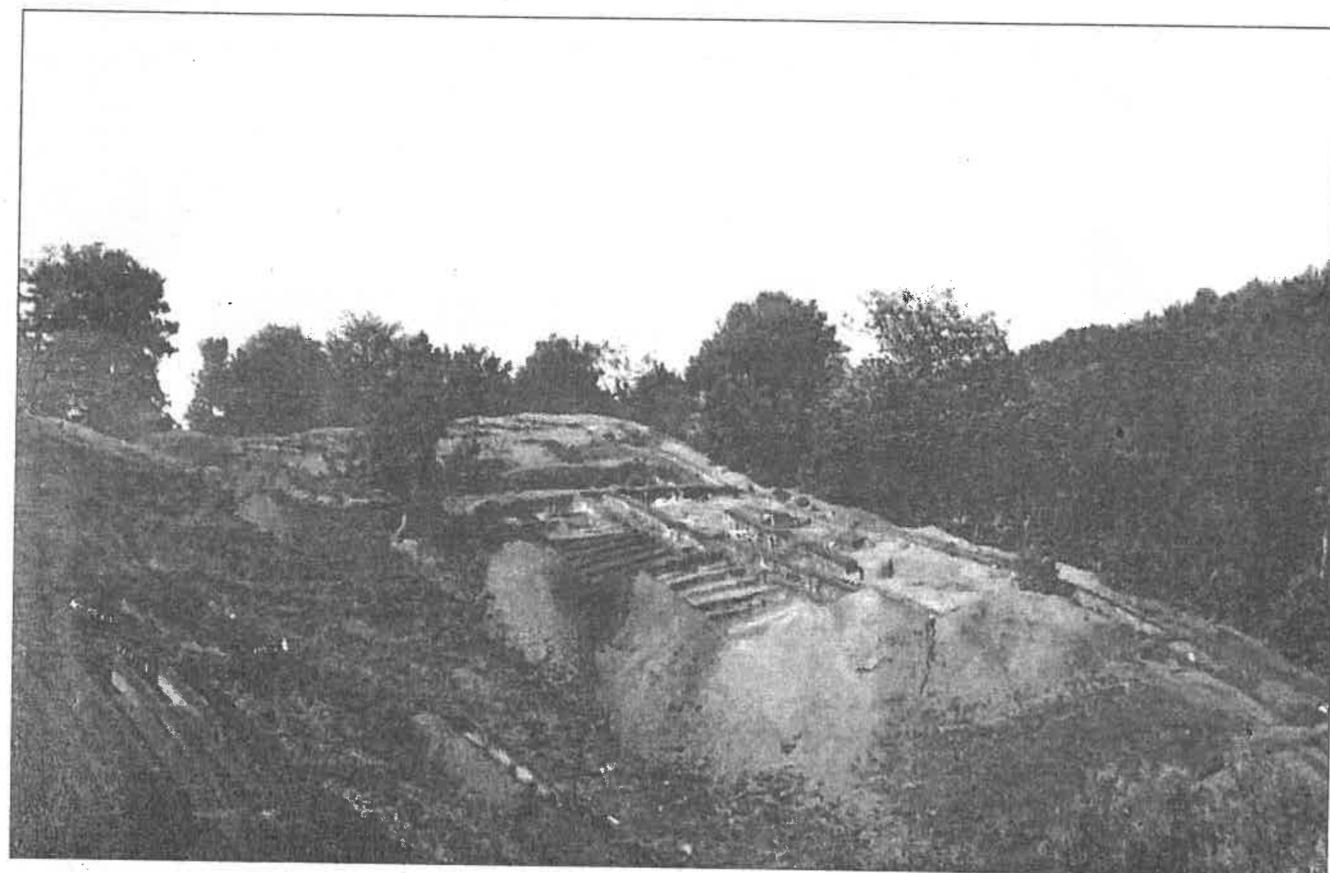
În următoarea este singura semnătura întreagă care a mai rămas de la cei care-i păzeau pe prizonierii ucraineni.

Va mulțumesc în speranța că demersul meu nu va rămâne fără ecou; am avut credința dacă mai este ceva de restituit, sa fie restituit.

Prof. Maria MARTINESCU

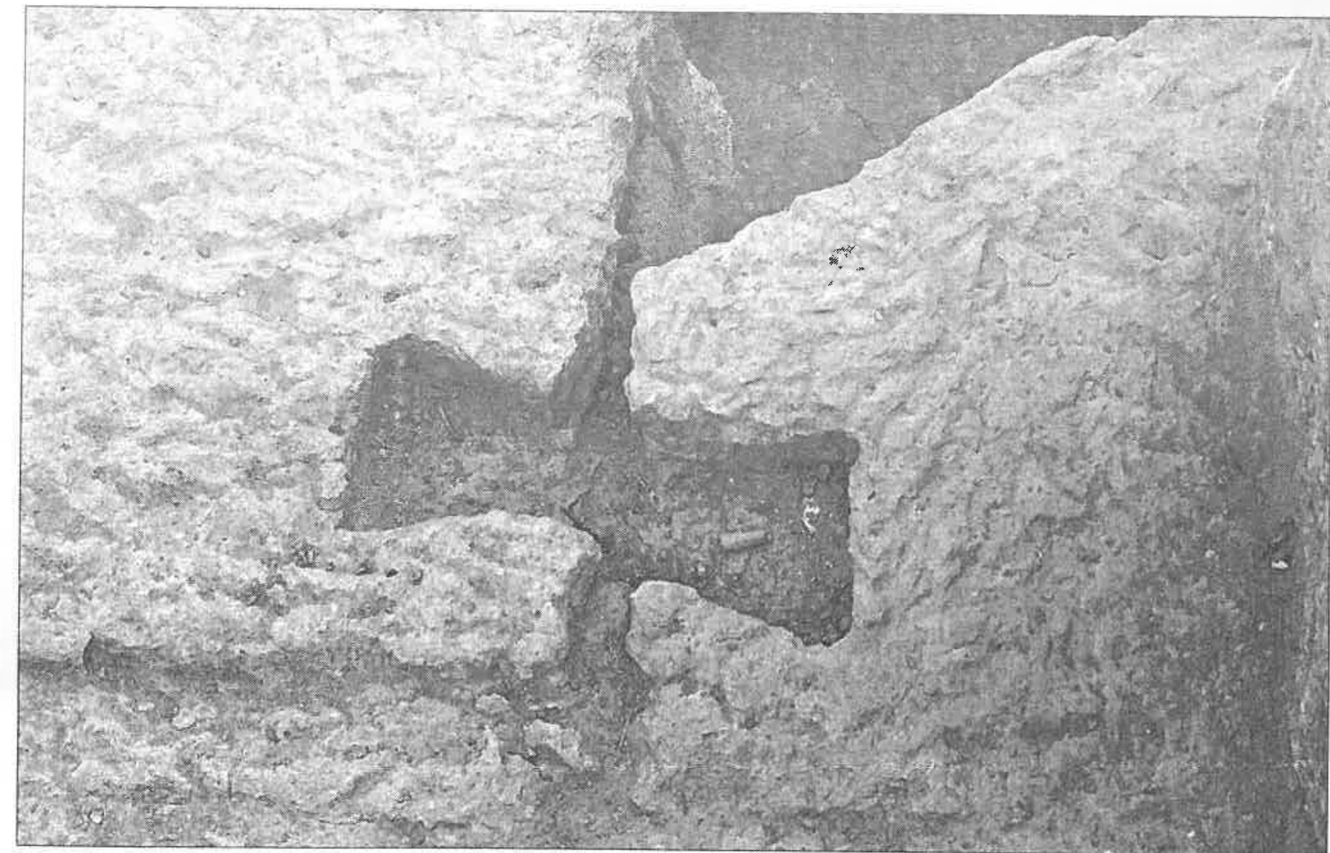

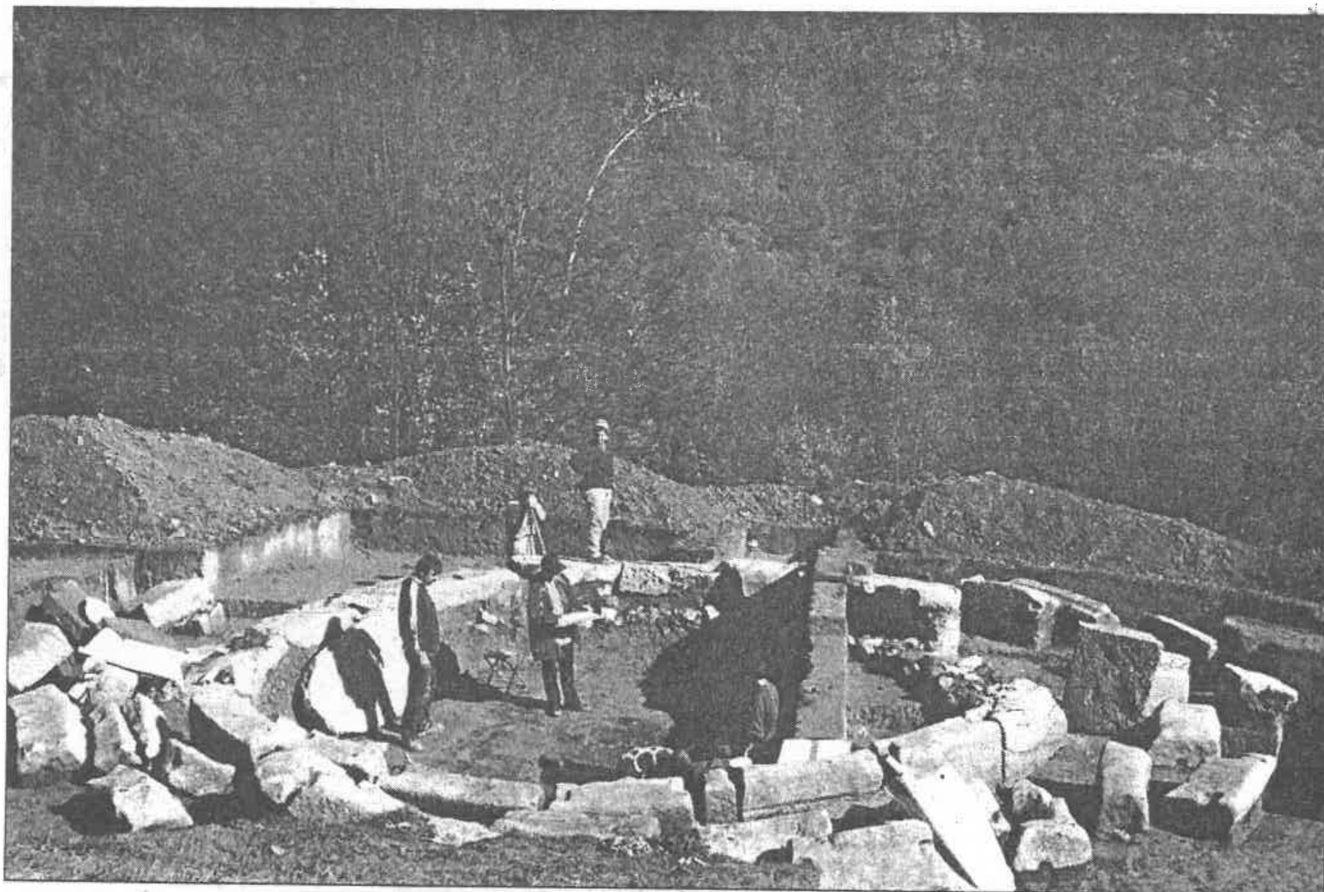

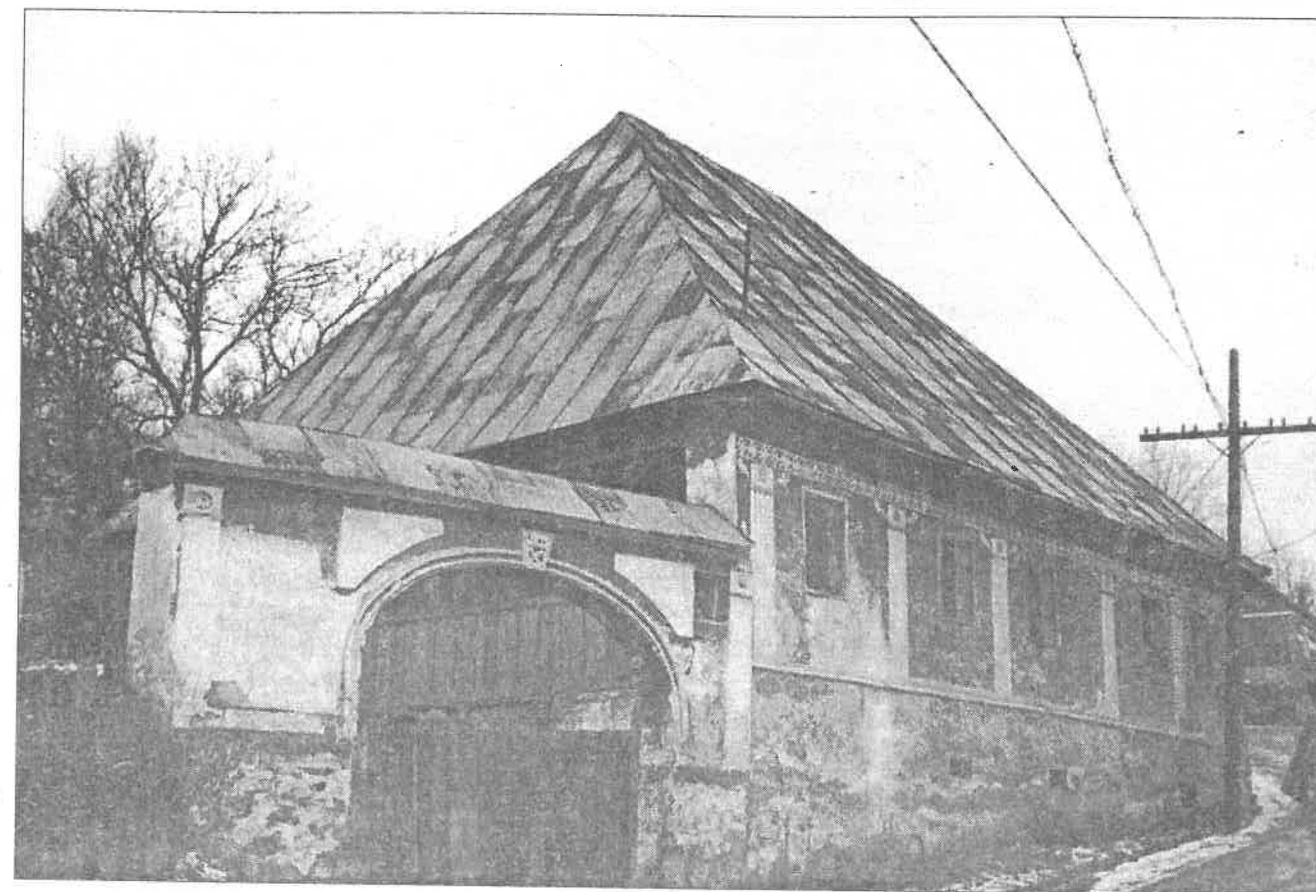
Al fine: Rosia Montana

Fotografii reproduse cu acordul d-nei Stephanie Roth și Asociației *Alburnus Maior* (președinte Eugen David), cărora le mulțumim.

Cuprins

Editorial: Quo vadis Domine? / 1

Ab initio: Roșia Montană

- Constantin Augustus Bărbulescu - De la Alburnus Maior la Roșia Montană / 2
- Liciniu-Alexandru Kovács - Plan de dezvoltare a zonei Roșia Montană / 5

File de istorie

- Laurentiu Ristache - Deep Play: Alien, Lysistrata and the Balinese Cockfight / 8
- Claudiu Neagoe - Cultură și spiritualitate la începuturile evului mediu românesc / 14
- Ionel-Claudiu Dumitrescu - Un moment de glorie militară: asediul austriac (8 iunie 1790) / 19
- Elena Ștefănică - Distracțiile piteștenilor la întrepătrunderea veacurilor XIX-XX (1890-1914) / 22
- Cristina Boțoghină - Maria C. Golescu și mișcarea feministă / 32
- George Ungureanu - Problema Cadrilaterului - diferendum teritorial și repere imagologice / 34
- Cristian-Marius Balea - Ziarul ostășesc „În Carpați" / 40
- Ștefan Dănăilă - Scurtă incursiune asupra învățământului românesc interbelic / 43
- Aurelian Chistol - Nicolae Titulescu - victimă a eșecului politicii de securitate colectivă? / 47
- Cristina Predoiu - Planuri de fortificare a graniței României cu Ungaria concepute între anii 1930 - 1940 / 52
- Constantin Dedu - Repatrierea prizonierilor aparținând Națiunilor Unite după 23 august 1944 / 59
- Ion Ștefan - Aspecte privind rezistența armată anticomunistă în zona Nucșoara / 63
- *** - „Biserica Cu Ceas" / 69

Azimut: CULTURA

- Știri și evenimente culturale, reuniuni științifice / 72

Restituiri în dialog

- Interviu cu Tiberiu Dragoș Oprea, dirijorul Filarmonicii Pitești / 75

Carta Nuova

- Apariții editoriale, lansări de carte / 77

Magazin

- Prezentări de reviste de istorie / 80

Istoria@net

- Site-uri de istorie. Cine ce mai scrie pe net... / 81

Restituiri mail box

- Poșta redacției / 83

Al fine: Roșia Montană / 84

Restituiri Pitești

Nr. 3(16)/2007

Coperta I: Biserica Sfântul Nicolae, Pitești – trecut și prezent

Coperta IV: Roșia Montană – prezent și posibil viitor

Colectivul de redacție:

Director: drd Narcis I. GHERGHINA
Tel. 0720028184
narcisgherghina@yahoo.com

Secretar general de redacție: Simona FUSARU

Redactori: drd Constantin Augustus BĂRBULESCU, dr. Aurelian CHISTOL

Relații cu publicul: Marius CHIVA

Consiliul științific: prof. univ. dr. Gheorghe BUZATU
prof. univ. dr. Aurel PENTELESCU
prof. univ. dr. Ion CALAFETEANU
prof. univ. dr. Ștefan Radu VERGATI

Traduceri în limba engleză: Geanina ȘTEFAN

Adresa redacției:
Centrul Cultural Pitești, Casa Cărții,
tel. 0248/216348, 219976
fax. 0248/210068

e-mail: restituiri@yahoo.com

http://www.centrul-cultural-pitesti.ro

Revista **Restituiri Pitești** apare trimestrial sub egida Consiliului Local și a Primăriei Pitești. Publică articole pe teme de istorie universală și românească, sociologie politică, antropologie socială și culturală, precum și documente variate provenind din Arhivele Naționale ale Statului, Arhivele Militare Române sau arhive personale.

Responsabilitatea pentru conținutul articolelor revine în totalitate autorilor (art. 206 C.P.).

ISSN: 1583-5863
Editor – Centrul Cultural Pitești
Tiparul executat la S.C. Pământul S.R.L.

Salvați Roșia Montană!

